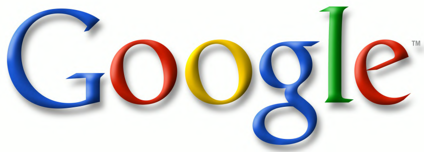

VE
RI
TAS

HET

REGT VAN VEREENIGING

EN DE

BURGERLIJKE REGTSBEVOEGDHEID VAN VEREENINGEN

ALS REGTSPERSONEN BESCHOUWD.

EENE ACADEMISCHE PROEVE

DOOR

C. J. van NISPEN tot PANNERDEN,

LEYDEN,
JACs. HAZENBERG CORNs.ZOON.
1853.

N

52

HET

REGT VAN VEREENIGING

EN DE

BURGERLIJKE REGTSBEVOEGDHEID VAN VEREENINGEN

ALS REGTSPERSONEN BESCHOUWD.

HET

REGT VAN VEREENIGING

EN DE

BURGERLIJKE REGTSBEVOEGDHEID VAN VEREENINGEN

ALS REGTSPERSONEN BESCHOUWD.

EENE ACADEMISCHE PROEVE

DOOR

C. J. VAN NISPEN TOT PANNERDEN,
CANDIDAAT IN DE REGTEN.

LEYDEN,
JACOBUS HAZENBERG CORNS.ZOON.
1853.

For TX N

„Wanneer wij allerwege met openhartigheid en rondborstig-
„heid, maar tevens met bescheidenheid spreken, wanneer wij ons,
„van welke kleur wij ook zijn, steeds vereenigen in liefde tot
„het Vaderland, in gehechtheid tot het huis van Oranje, in on-
„derlinge welwillendheid, in het ter zijde stellen van alle gods-
„dienstige vooroordeelen, dan houde ik mij verzekerd dat de weg
„tot ware eensgezindheid zal worden gebaand, en dat wij aan
„de belangen van het Vaderland op eene krachtdadige wijze be-
„vorderlijk zullen zijn."

GROEN VAN PRINSTERER.

7/23/29

GEDRUKT BIJ H. R. DE BREUK.

Mijnen Ouders.

VOORWOORD.

Nadat ik mij, gedurende mijn verblijf aan de Leydsche Hoogeschool, voornamelijk op het positieve Burgerlijk- en Strafregt had toegelegd, besloot ik, ten einde niet geheel vreemdeling in het Staatsregt te blijven, het laatste gedeelte mijner Academische loopbaan aan een vraagstuk, met Burgerlijk-, Straf- en Staatsregt tevens in verband staande, te wijden. Van dien arbeid is deze Proeve de vrucht.

Het hoofddoel van mijn schrijven was, te leeren mijne overtuiging door eigen denken te vestigen en te gronden, die mijn besluit leidden, in geregelde orde te ontwikkelen. Indachtig aan het gezegde van Mr. VISSERING [1]*: „naschrijven is altijd verkeerd omdat het de vrije ontwikkeling van „oorspronkelijke denkbeelden belemmert, omdat het zoo „ligt verlokt tot eene gemakkelijke oppervlakkigheid, die „liever op goed gezag aanneemt, dan met een zelfstandig „onderzoek tot het wezen der dingen doordringt om ze te „begrijpen", stelde ik mij tot regel mijne eigene zienswijze te volgen, zonder mij door het gezag van dezen of genen*

---

[1]) Het Wisselregt der XIXe Eeuw, bl. XLVI.

grooten naam te laten terughouden, en ook niemands gevoelen te omhelzen zonder de gronden voor en tegen te wegen. Maar ik hoop tevens mij gevrijwaard te hebben voor dat najagen van nieuwigheden, onzen dagen zoo eigen. Het verheugde mij steeds, mijne meening door mannen van kunde en ervaring gedeeld te zien. Nooit bragt ik de waarheid aan de zucht oorspronkelijk te schijnen ten offer.

Velen zullen zich misschien verwonderen dat ik van de aloude gewoonde eene Dissertatie in de Latijnsche taal te schrijven afgeweken ben. Mijn onderwerp, dat in zoo naauw verband staat met den tegenwoordigen regtstoestand der nieuwere volken, scheen mij voor de behandeling in eene doode taal minder geschikt. Moge dit ter mijner regtvaardiging voldoende geacht worden.

Sommigen zullen mij laken dat ik zoovele regtsvragen in deze Proeve aanstipte, en mij niet tot een naauwkeuriger uitwerking van eenige punten bepaalde. Ik meende een overzigt der stoffe te moeten leveren. Eerst als men het geheel goed overziet, zal men een juist oordeel kunnen vellen. Vrijheid van vereeniging en burgerlijke regtsbevoegdheid der vereeningen behooren nevens elkander beschouwd te worden. Ook had ik gehoopt meerdere leemten te kunnen aanvullen. Mijne aanteekeningen waren meerendeels gemaakt voor een werk van meer dan den dubbelen omvang van dat, wat ik thans mijnen lezers aanbied. De tijd tot het aanwenden der verzamelde bouwstoffen ontbrak mij. Een bekwamer werkman zal, hoop ik, handen aan het werk slaan en een hechter gebouw oprigten.

Thans een woord over het geschiedkundig gedeelte. Op mijnen leeftijd mag men minder dan ooit verlangen op zijn woord geloofd te worden. Bij het schetsen van vroegere of nieuwere instellingen, heb ik getracht ten minste eenige der bronnen, waaruit ik putte, op te geven. Uit die opgave zal men zich intusschen slechts een zeer onvolkomen

begrip van de wording mijner denkbeelden vormen. Ieder, die met geschiedkundige nasporingen bekend is, zal mij toegeven dat het onmogelijk is in korte aanteekeningen de wijze te ontvouwen waarop, door eene vergelijking der schrijvers, onze overtuiging zich vestigde. Meermalen heeft een oordeel, in een enkelen regel uitgesproken, mij uren studie gekost. Hoe vaak heb ik werken doorbladerd, zonder het verlangde te vinden?

Vele schrijvers trachten in hunne voorrede het gewigt der door hen behandelde stof te doen uitkomen. Ik zou liever het tegendeel doen, want ik gevoel eene verontschuldiging te behoeven dat ik, op zoo jeugdigen leeftijd, mij aan dit moeijelijke onderwerp waagde. Gaarne beken ik bij den aanvang van het werk mijne taak te ligt te hebben geteld; hadde ik al de moeijelijkheden die mij wachtten, voorzien, nimmer ware deze Proeve in het licht verschenen. Eens begonnen, mogt ik het gemaakte plan niet laten varen. Over menige teedere en netelige vraag was ik gedwongen mijn gevoelen te ontwikkelen. Onpartijdigheid en gematigdheid alleen konden mij redden. Hartstogten behooren vreemd te blijven aan het studeervertrek van den regtsgeleerde. Ik vlei mij door haar nooit mijne pen te hebben laten besturen. De lezer zal beslissen of ik bij het voeden van dien waan door eigenliefde verblind werd.

Gij, mijn Vader! die mij leerdet mijne overtuiging, het edelst kleinood van den mensch, voor niets op te offeren, zult het mij niet ten kwade duiden dat ik nu en dan gevoelens geuit heb, die ik kon weten met de uwe in strijd te zijn. Ik weet het hoezeer Gij eigen onderzoek boven het blindelings volgen van anderen stelt.

Van de geachte Hoogleeraren aan Leydens Hoogeschool heb ik zooveel nuttigs geleerd en zooveel welwillendheid ondervonden, dat mijn hart behoefte gevoelt bij het scheiden een enkel woord tot hen te rigten.

U, Mr. van Assen! *hooggeachtte Promotor, betuig ik in de eerste plaats mijnen opregten dank voor den talloozen raad en bijstand, dien ik, gedurende mijne gansche Aca. demische loopbaan en vooral bij het schrijven van deze Proeve, van U mogt ontvangen, en niet minder voor de treffende en heusche wijze, waarop Gij mij steeds tot de studie wist aan te moedigen. Levendig is bij mij het besef hoeveel ik het aan U te danken heb dat ik eenige vorderingen maakte. Zijt verzekerd dat ik dat nimmer zal vergeten.*

Ook Gij, Mr. de Wal! *hebt een bijzonder regt op mijne erkentelijkheid. Het is mij een waar genoegen hier openlijk mijne verpligtingen jegens U dankbaar te kunnen erkennen.*

Het onderwijs, dat Gij mij gaaft en de welwillendheid, waarmede Gij mij vereerdet, Mr. Cock *en* Vissering! *zullen bij mij steeds in dankbare herinnering blijven.*

Ook U, Mr. Goudsmit! *zeg ik dank voor het bijzonder onderrigt, dat Gij mij wildet geven. Gij hebt mij den weg gewezen, dien men bij eigen studie met vrucht kan volgen. Nimmer zal de herinnering aan de aangename uren, die ik met U doorbragt, uit mijn gekeugen gewischt worden.*

Vrienden aan deze Academie, ontvangt mijne innige dankbetuiging voor het vertrouwen, dat Gij mij steeds hebt geschonken, en voor de veelvuldige bewijzen van belangstellende toegenegenheid, die ik van U ontving. De uren, met U doorgebragt, te herdenken, zal steeds eene mijner zoetste genietingen blijven. Bewaart ook voor mij eene kleine plaats in uw aandenken. Door U vergeten te worden zou de grievendste mijner teleurstellingen zijn.

INHOUD.

III. Afdeeling.

Kerkgenootschappen.

II. HOOFDSTUK.

Burgerlijk Regt.

I. Afdeeling.

Vereeningen met regtspersoonlijkheid bekleed (zedelijke ligchamen).

II. DEEL.

DENKBEELDEN OVER EENE TOEKOMSTIGE WETGEVING.

I. HOOFDSTUK.

Regt van vereeniging.

INLEIDING.

§ 1.

Het regt van vereeniging is de bevoegdheid om zich met zijne medemenschen tot een blijvende zamenwerking ter bereiking van een bepaald doel te verbinden. [1])

[1]) Aldus ook met eene kleine afwijking het ontwerp van wet tot regeling en beperking der uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering, aangeboden door den Minister NEDERMEYER VAN ROSENTHAL, Stc. van 1850, Bijblad bl. 207 der Bijlag. Ik liet het woord *geoorloofd* achterwege, omdat de wetgever het doel als geoorloofd beschouwt, zoodra hij den ingezetenen de bevoegdheid toekent.

Ik voeg hierbij eenige bepalingen, door anderen gegeven:

„Une association consiste seulement dans l'adhésion publique, que „donnent un certain nombre d'individus à telles ou telles doctrines, „et dans l'engagement qu'ils contractent de concourir d'une certaine „façon à les faire prévaloir." TOCQUEVILLE, de la *Democratie en Amerique*, I. Chap. XII.

„L'association est l'union de plusieurs personnes qui se joignent „ensemble pour quelque interêt commun." De Dictionnaire de l'Academie in voce *association*.

„Collegia sunt caetus et conventus plurium hominum publice aut „privatim vel sacrorum, vel muneris, vel negotiationis aut opificii et

Door het woord *vereeniging* duidt men aan zoowel de vrucht eener zulke aan-eensluiting als de daad zelve van zich aan een te sluiten. Het is wat de Franschen noemen droit *d'association;* terwijl regt van vergadering hun droit *de réunion* is. De vereeniging is iets blijvends, de vergadering is voorbijgaande; ook dáár kan men tot een gemeenschappelijk doel verbonden zijn; doch gaat de bijeenkomst uiteen, dan is ook de band verbroken. Bij de Discussie in de Kamer der Gedeputeerden in Frankrijk over de wet van 10 April 1834, werd het verschil tusschen *association* en *réunion* zeer juist aangewezen door MARTIN, algemeenen Rapporteur der Commissie van Rapporteurs, als hij zeide: „Vous savez la différence, qui „existe entre une association et une réunion. Les réu„nions ont pour cause des évenements imprévus, instan-

---

„communium studiorum, vel factionis denique causa in unum congre„gati, certisque legibus et pactionibus inter se adstricti et consociati." Aldus Baro de WASSENAER, Diss. Jur. Phil. Inaug. ad tit. D. de Coll. et Corp. Lugd. Batav. 1740 in Jurisprudentia antiqua van FELLENBERG I. 418 sqq.

blijvende, ik bedoel daarmede niet het Romeinsche *perpetuus*, *altijddurende*, maar in tegenoverstelling van eene enkele voorbijgaande verbindtenis. Verbind *ik* mij met eenige *anderen* tot het doen eener uitdeeling van brood aan de armen, dan ontstaat daardoor geene vereeniging; maar zal zulk eene uitdeeling het voorwerp onzer blijvende zamenwerking uitmaken, dan vormen wij een liefdadig genootschap. Men verlieze nimmer dit eigenaardig kenmerk uit het oog. Het is vooral van gewigt bij het aanwijzen der bestanddeelen van het misdrijf van *association illicite*. Dus is — ik spreek hier niet van den Code Penal maar in algemeenen strafregtelijken zin — eene afspraak tot het gezamenlijk omkoopen van eenige kiezers niet te straffen, maar wel eene verbindtenis van meerderen tot eene voortdurende werking op de verkiezingen door middelen als het aangeduide. Ook uit dien hoofde meende ik het woord *blijvende* te moeten voegen bij de bepaling, door den Minister VAN ROSENTHAL gegeven.

„tanés, temporaires; le motif venant à cesser la réunion „cesse avec lui. Les associations au contraire ont un but „déterminé et permanent; un lien unit entre eux les as- „sociés." [1]) Het woord vereeniging komt in de aangeduide beteekenis voor in art. 10 Gw. en in art. 1690 B. W.; ook wordt het aldus in de taal van het dagelijksch leven gebruikt.

Zoodra de verbindtenis tot gemeenschappelijke zamenwerking ter bereiking van een bepaald doel tusschen meerderen gesloten is, dan bestaat de vereeniging. Men ziet ligtelijk dat die bestaan kan en zelfs werken zonder dat er vergaderingen gehouden worden. Afspraak is immers even goed schriftelijk als mondeling mogelijk. En wat CHAUVEAU en FAUSTIN zeiden [2]): „il est de l'essence „des associations d'avoir des réunions, ces réunions en „sont une condition nécessaire," is alleen waar voor de associaties, welke de Code Penal als strafbaar beschouwt. Zijn vereeniging en vergadering geene onafscheidelijke, zoo zijn het althans zeer verwante denkbeelden. Eenheid in rigting en streven wordt het best door mondeling overleg verkregen. De levendigheid van de voordragt eens sprekers overtuigt spoediger den hoorder dan de best geschrevene verhandeling den lezer. Meestal behoeven de leden eener vereeniging nu en dan de aansporing der hoofden om op den ingeslagen weg te blijven voortwandelen. Doch al zijn zij onwankelbaar in geloof en werken, dan dient er toch van tot tijd geraadpleegd te worden over de keuze der middelen, waardoor het gewenschte

---

[1]) MARTIN beschouwt hier *associations* en *réunions* als geheel op zich zelf staande; vergaderingen als uitvloeisels eener vereeniging zullen wij straks behandelen.

[2]) Theorie du Code Penal II. § 2339.

oogmerk het best kan worden bereikt. Er bestaan gewis weinig vereenigingen, die geene behoefte aan vergaderingen gevoelen.

Het bestaan van associaties is geheel onafhankelijk van hare bevoegdheid tot het uitoefenen van burgerlijke regten. Eer men zich met anderen tot eenig doel, onverschillig welk dan ook, verbindt, behoort men te onderzoeken of het staatsregt toelaat zulk eene vereeniging te vormen. Doch al is het genootschap geoorloofd, dan zijn de leden nog niet bevoegd hunne vereeniging tot regtspersoon te verheffen, op naam van dezen persoon regtshandelingen aan te gaan en zich zelf aan de persoonlijke aansprakelijkheid te ontrekken. [1]) Wie als personen erkend worden en hoever hunne bevoegdheid zich uitstrekt, wordt door de voorschriften des burgerlijken regts bepaald. Ook deze zijn het, welke ons leeren onder welke voorwaarden men ter gezamenlijke verrigting van sommige vermogenshandelingen eene vennootschap oprigten kan. Eerst moeten wij de vraag beantwoorden welke vereenigingen hier te lande toegelaten zijn; daarna zullen wij onderzoeken in hoeverre zij bevoegd zijn tot de uitoefening van burgerlijke regten. Bij het Privaatregt komen meer bepaaldelijk de zedelijke ligchamen ter sprake, vermits alleen dáár de vereeniging als eenheid, als persoon, optreedt, terwijl bij de vennootschappen de individualiteit der leden niet opgelost wordt, maar deze gezamenlijk handelen. [2])

Ligt zal men bespeuren dat de door mij gegeven bepaling ook den Staat en de onderdeelen van dezen, de Pro-

---

[1]) Men zie verder over het onderscheid tusschen het regt van vereeniging en het regt der vereeniging om als regtspersoon burgerlijke regten uit te oefenen. § 4 en 28.

[2]) Men zie §§ 18, 24.

vincien en Gemeenten, omvat. Ik onderscheid de vereenigingen al dadelijk in *publieke*, d. i. den Staat en die, welke onmiddelijk als onderdeelen of uitvloeisels van denzelven te beschouwen zijn, en in *private*, welke door bijzondere personen in den staat opgerigt worden. Die der eerste soort roept het staatsgezag in het leven, bepaalt hare werking en inrigting; op het ontstaan van die der tweede oefent de staat geen invloed uit, doch ze zijn afhankelijk van zijne toelating en steeds aan zijn toezigt onderworpen. Wilde ik ook de eerste behandelen, dan zou dit geschrift het geheele staatsregt moeten omvatten; ik bepaal mij dus tot die der laatste soort; deze leveren nog weder een zoo rijke stof dat ik ze naauwelijks alle en zeker niet onder alle gezigtspunten zal kunnen beschouwen.

Bij een huwelijk zal men de boven aangegeven kenmerken alle vinden. TROPLONG [1]) noemt het ook „la „plus antique et la plus nécessaire des *associations*". Het verschilt hierin van de gewone vereenigingen, dat het bij deze in het algemeen onverschillig is tot welke kunne de leden behooren, terwijl bij het huwelijk een eigenaardig vereischte is dat de vereeniging gevormd worde door eenen man en eene vrouw. Het huwelijk is eene instelling van zoo geheel bijzonderen aard, dat men met groote moeijelijkheden zou hebben te kampen, wilde men het te gelijk met de andere associaties behandelen.

---

[1]) Droit Civil Preface I.

I. DEEL.

VERORDENINGEN THANS VERBINDENDE.

I. HOOFDSTUK.

STAATSREGT.

I. AFDEELING.

STRAFBARE VEREENIGINGEN.

De uitlegger heeft de wet slechts te beschouwen zoo als zij daar ligt.
OPZOOMER.

§ 2.

Het Strafregt is een onderdeel van het Staatsregt. De waarheid dezer stelling is thans zoo algemeen erkend, dat ik niet aarzel, zonder verdere regtvaardiging van mijn gevoelen, aan de thans verbindende strafregtelijke bepalingen de eerste plaats in dit Hoofdstuk in te ruimen. Het beginsel, dat aan die bepalingen ten grondslag ligt, vinden wij in art. 291 C. P. luidende: „Nulle association „de plus de vingt personnes, dont le but sera de se ré„unir tous les jours ou à certains jours marqués, pour

„s'occuper d'objets religieux, littéraires, politiques ou „autres, ne pourra se former qu'avec l'agrément du „gouvernement, et sous les conditions qu'il plaira a l'au„torité publique d'imposer à la societé. Dans le nombre „de personnes indiquées par le présent article ne seront „pas comprises celles domiciliées dans la maison, ou l'as„sociation se réunit" [1]). De straffen, waardoor deze verbodsbepaling gesanctionneerd is, zijn vervat in art. 292—294 C. P.

Het is mijne bedoeling niet hier breedvoerig al de regtsvragen te behandelen, die naar aanleiding van de genoemde artikelen te berde kunnen worden gebragt, maar alleen in het kort het stelsel van den Franschen strafwetgever te schetsen en tevens eenige gevolgen van dat stelsel aan te wijzen.

Als bestanddeelen van het misdrijf van ongeoorloofde vereeniging, kan men noemen: dat er een genootschap (*association*) zij, dat meer dan twintig personen, niet medegerekend de inwoners van het huis wáár het gezelschap bijeenkomt, er deel aan nemen, en dat het genootschap ten doel hebbe of dagelijks of op zekere bepaalde dagen bijeen te komen. Zijn die omstandigheden aanwezig, dan is het onverschillig van welken aard de onderwerpen zijn, waar men zich mede bezig houdt. Deze stelling is wel eens betwijfeld, doch ten onregte. Bij de eerste raadpleging in den Staatsraad maakte CAMBACERES de opmerking dat het gevaar, hetwelk uit

[1]) De Hollandsche text luidt: „Geenerlei genootschap (of gezel„schap) van meer dan twintig personen met oogmerk om dagelijks of „op zekere bepaalde dagen bijeen te komen ten einde zich met voor„werpen van godsdienst, letterkunde, staatkunde of andere zaken be„zig te houden zal opgerigt mogen worden dan met toestemming der „Hooge Regering en onder zoodanige voorwaarden als het openbaar „gezag zal goedvinden het gezelschap op te leggen."

staatkundige en godsdienstige vereeningen voor de openbare orde kon geboren worden, de voorgestelde beperkingen regtvaardigde, doch dat het ontwerp te ver ging ten opzigte van associaties, die zich uitsluitend wijden aan het behandelen van letterkundige en andere vragen. Hij overtuigde zijne medeleden, en de raad besloot dat de beperkende voorschriften van ons artikel enkel de staatkundige en godsdienstige vereeningen zouden treffen. Desniettegenstaande kwam het artikel bij de 2de redactie van het ontwerp (5 Aug. 1809) en bij de 3de (3 Oct. 1809) onveranderd bij den Staatsraad terug, waarschijnlijk omdat de Regering zich met die meening niet had vereenigd; en het werd goedgekeurd zonder herhaling der vroegere bedenkingen. Bij de beraadslaging in het Wetgevend Ligchaam noemde de Rapporteur (DE NOAILLES) eenige vereeningen op, die tot hare oprigting een voorafgaand verlof der Regering behoeven en onder deze ook dezulke, wier doel is beoefening der letterkunde of gezellig vermaak [1]). Het artikel werd aangenomen in den opgegeven zin en de duidelijke woorden der wet laten geene andere uitlegging toe. Is het mogelijk meer afdoende bewijsgronden te verlangen?

In de eerste plaats noemde ik onder de noodzakelijke bestanddeelen van het misdrijf, dat er een genootschap zij. Eene associatie toch is ondenkbaar zonder bepaald doel en zonder band, die de deelgenooten verbindt; men moet zich tot eene vereeniging verbinden, ten einde op

---

[1]) Zie hier zijne woorden: „Le gouvernement ne veut pas gêner „les associations des citoyens dont le but est de s'occuper d'objets re„ligieux, littéraires ou politiques, ou de se livrer à quelque plaisir. „Mais il est de son devoir de les surveiller, et c'est l'objet de cette „section: ainsi toute réunion de ce genre lorsqu'elle sera de plus de „vingt personnes, ne pourra se former qu'avec son autorisation."

vaste tijdstippen een of ander onderwerp gezamenlijk te behandelen [1]). Van daar dat de bijeenkomsten in het gezellig leven, ook zelfs in huizen, waar men op bepaalde dagen receptie houdt, niet onder het bereik der strafwet zullen vallen, zoo als sommigen ten onregte vreesden; dáár toch zal men meestal het *accord préalable* missen, zonder hetwelk volgens den Orateur du Gouvernement (Berlier) geene associatie bestaat [2]). Maar vereenigt zich een gezelschap van meer dan twintig personen om, in een bijzonder huis, op gezette tijden bijeenkomsten te houden, dan is het verpligt vergunning van de Regering te vragen.

De vereeniging moet uit meer dan twintig personen bestaan. Eene van negentien en minder personen is geoorloofd, al is haar doel misdadig; hoe vreemd het ook schijne, 't blijft niettemin waar; de duidelijke woorden der wet laten geen den minsten twijfel toe. Eene vereeniging van minder dan het genoemde getal personen is als zoodanig [3]) nooit verboden en men kan de wet ontduiken door zich in kleine afdeelingen van 19 leden te splitsen, aan wier hoofd dan een leider staat; deze leiders vergaderen ten getale van 19 en dan weder de hoofden van deze. Aldus is men in staat eene talrijke menigte door denzelfden band te verbinden en aan dezelfde leiding te doen gehoorzamen. In Frankrijk had de democratische partij dit op eene groote schaal in toepassing gebragt. Daarom werd bij art. 1 der wet sur les associations van 10 April 1834 bepaald: „les dispositions de

[1]) Eene zoodanige genootschappelijke vereeniging werd ook als noodzakelijk bestanddeel van het misdrijf gevorderd door den Hoogen Raad bij arrest van22 Oct. 1845. Ned. Regtspraak XXII. bl. 221.

[2]) Locré XXX. bl. 114.

[3]) Anders is het als zij b. v. ontaardt in een *complot contre la sûreté de l'état* of eene *association de malfaiteurs.*

„l'art. 291 du Code Penal sont applicables aux associa„tions de plus de vingt personnes, *alors même que ces „associations seraient partagées en sections d'un nombre „moindre.*"

De derde voorwaarde voor de strafbaarheid is dat de bedoeling zij dagelijks of althans op zekere bepaalde dagen bij een te komen. De uitdrukking *certains jours marqués* is zeer onbepaald. BERLIER sprak in de beraadslagingen van *journellement ou périodiquement.* Dit verschil van spreekwijze schijnt aan de woordenrijkheid der Fransche redenaars geweten te moeten worden. De woorden der wet duiden op bijeenkomsten, vooraf bepaald (marqué); het doet niets ter zake of die juist op gezette tijden gehouden worden. Dit is ook de leer van CARNOT [1]). RAUTER en CHAUVEAU en HÉLIE [2]) wijden er niet over uit; geen wonder! want volgens de reeds aangehaalde wet van 1834 is eene vereeniging evenzeer strafbaar, al vergadert zij niet *tous les jours ou à des jours marqués.* Een genootschap, dat geene dergelijke vergaderingen houdt, valt niet onder de termen onzer strafwet; en deze mag men niet uitbreiden. Het is alzoo juist te zeggen dat eene kiesvereeniging, wier bijeenkomsten niet vooraf bepaald zijn, maar die bij voorkomende gelegenheden door bestuurders ter vergadering wordt opgeroepen, zich vrijelijk zonder toestemming der overheid kan vestigen. Ook de statuten der Studentencorpsen bepalen geene vaste vergaderingen; waarom zou men dan art. 291 C. P. op hen toepasselijk verklaren?

Beoogde eene associatie vergaderingen, als de gezegde, dan is zij strafbaar reeds voor dat er eenige gehouden zijn. Geenerlei genootschap zal mogen opgerigt worden

---

[1]) Traité du Droit Criminel Francais.

[2]) Theorie du Code Penal.

zonder toestemming der Regering, leert ons artikel. Zoodra van die oprigting blijkt, is dit verbod overtreden. Het oprigten der vereeniging, niet het vergaderen, is het feit dat gestraft wordt.

§ 3.

Opmerkelijk is het dat de Code Penal, zoo streng tegen vereenigingen, de vergaderingen geheel vrij laat. Zoolang de bijeengekomen menigte niet tot eene oproerige zamenrotting of rebellie overslaat, is zij ten deze aan geene perken gebonden, maar het woord *association* was voor den wetgever een schrikbeeld. Op de meeste societeiten, cabinets de lecture, ja zelfs leesgezelschappen is onze bepaling toepasselijk; zal hun bestaan wettig zijn, dan behoeven zij steeds de toestemming der Hooge Regering.

Ten slotte nog eene opmerking. Godsdienstige vereeningen zijn niet uitgesloten, ja worden zelfs met name onder de verbodsbepaling begrepen. De belijdenis van godsdienstige meeningen is alleen vrij, zoolang men zich niet met meer dan twintig geloofsgenooten, tot gezamenlijke vereering van het Opperwezen vereenigt. En de voorstanders eener *nieuwe* (d. is. vroeger hier te lande niet verbreide leer) zullen wel doen zich van de toestemming der Regering te verzekeren, eer zij tot de viering van godsdienstige plegtigheden overgaan, willen zij zich niet aan vervolging bloot stellen. Ik zeide eener *nieuwe* leer. Art. 291 C. P. verbiedt de oprigting van vereenigingen; het belet niet het voortdurend bestaan van die, welke reeds vóór de invoering van den C. P. opgerigt waren. De leden van de meeste, thans in ons vaderland bestaande kerkgenootschappen, zouden dus gerust eene toepassing van het Fransche strafwetboek kunnen

afwachten. Slechts de oprigting van nieuwe kerkelijke gemeenten of Parochien zou ook de van ouds inheemsche gezindheden in moeijelijkheden kunnen brengen. Want hoezeer deze Gemeenten een onderdeel uitmaken van de grootere vereeniging der leden van het kerkgenootschap, waartoe zij behooren, zoo vormen zij toch op zich zelve eene nieuwe vereeniging, die zelfstandig optreedt, ja zelfs gewoonlijk als regtspersoon eigendommen verkrijgt en andere burgerregtelijke handelingen verrigt. Ook zijn het juist deze vereenigingen, die onder de woorden van den C. P. vallen, want niet de leden van een gansch kerkgenootschap maar die van eene kerkelijke gemeente komen op bepaalde dagen bijeen, ten einde zich met voorwerpen van godsdienst bezig te houden. Het zij hier nog ten overvloede herinnerd dat men elk gevaar van veroordeeling ontgaat, zoolang men zich tot het houden van zamenkomsten bepaalt, die niet uitgaan van een genootschap, hetwelk de boven omschreven misdrijfs elementen in zich bevat.

§ 4.

Heeft nu het B. W. de aangewezen bepalingen van den C. P. gewijzigd? Men hoort die vraag dagelijks bevestigend beantwoorden, en zelfs mannen van de wetenschap aarzelen niet, die meening tot de hunne te maken; ja de heer DUYMAER VAN TWIST, thans Gouverneur-Generaal van Neerlands Indie, vroeger om zijne kundigheden algemeen geacht lid en later President der 2de Kamer, ging zelfs zoover van te zeggen: [1]) „*in art.* 1690 *B. W. erkent de wet alle vereenigingen, onverschillig of ze erkend zijn of*

[1]) Redevoering over het ontwerp van Wet tot uitoefening van het Regt van vereeniging en vergadering, aangeboden door den minister DONKER CURTIUS; zitting van 16 Mei 1849. Bijblad bl. 477 sqq.

niet." En toch geloof ik dat die meening onjuist is. Het B.W. heeft niets veranderd in het regt om vereenigingen op te rigten; dezulke, die niet op bepaalde dagen vergaderen, waren ook vóór de invoering van het B. W. toegelaten; na die invoering is er geene meerdere vrijheid van oprigting dan vroeger; de bepalingen der Burgerlijke wet kennen slechts aan de vereenigingen, onder nakoming der wettelijke bepalingen (d. i. art. 291 C. P.) tot stand gebragt, de hoedanigheid van juridisch persoon toe. Het B. W. kon hier niets veranderen, zonder buiten zijne grenzen te treden. Het regt van vereeniging behoort tot de staatkundige niet tot de burgerlijke regten; de grenzen van dat regt te bepalen, behoort tot het Staatsregt, niet tot het Burgerlijk Regt. Aan te wijzen welke vereenigingen geoorloofd zijn, is Juris Publici. Maar wil zulk eene vereeniging, opgerigt ingevolge de Staatswet, als juridisch persoon, burgerlijke handelingen verrigten, dan treedt zij op het gebied der Burgerlijke wet. Hare bevoegdheid ten deze moet men vinden in het B. W., even als daar de bevoegdheid van alle andere personen tot het verrigten van regtshandelingen omschreven is [1]). Ook uit den letter van art. 1690 B. W. kan men geen argument tegen mij putten. Daar toch heet het: „Behalve de eigenlijke maatschap erkent de wet „ook vereeningen van personen als *zedelijke ligcha-*

[1]) Uit het gestelde blijkt reeds nu dat ik de plaatsing van den titel over zedelijke ligchamen in het 3de Boek B. W. afkeur en dat ik meen mij te moeten rangschikken onder hen, die dit onderwerp in het Iste Boek wenschten behandeld te zien. Aldus was het ook in het Ontw. 1816, in dat van 1820. Men vergelijke Mr. v. Assen, Leiddraad § 33—37. „Die Corporation gehört dem Personen oder Status-„Recht, die Societas dem Obligationen-Recht" lezen wij in het Staats-Lexicon van Rotteck en Welcker op het woord *Corporation.*

„*men*, hetzij dezelve op openbaar gezag als zoodanig zijn „ingesteld of erkend, *hetzij als geoorloofd zijn toege-* „*laten*, *of alleen tot een bepaald oogmerk*, *niet strijdig* „*met de wetten* of goede zeden zijn zamengesteld." Wat is dus het doel van dit art.? erkenning van eene vereeniging als regtspersoon [1]), niet regeling van het regt van vereeniging. En welke vereenigingen worden als zoodanig erkend? geene andere dan die als geoorloofd zijn toegelateu, dat zijn die naar het voorschrift van art. 291 C. P. de toestemming der regering verkregen hebben, en tot een bepaald oogmerk, niet strijdig met de wetten, zamengesteld zijn; maar zoodra haar oogmerk is op bepaalde dagen bijeen te komen, dan is dit oogmerk strijdig met de wettelijke bepaling van het aangehaalde art. van het Strafwetboek. Bij de achtelooze redactie, die ons gansche B. W. en met name ook art. 1690 kenmerkt, zou ik mijn stelsel niet enkel op den letter der wet willen bouwen, maar de gansche inhoud van den titel over zedelijke ligchamen weerspreekt de bewering der tegenstanders. Het zijn enkel bepalingen van burgerregtelijken aard, die men dáár aantreft; geene enkele, die met het staatsregt in verband staat. Toch waren er wel eenige voorzieningen noodig, indien men het stelsel, in het nog vigerend Strafregt aangenomen, zoo maar in eens den bodem wilde inslaan. Elke vereeniging is dan geoorloofd en zelfs het voorschrift van art. 1690, dat het doel niet strijde met de wet is, bij gemis van strafbepaling, krachteloos.

---

[1]) Regtspersoon, juridisch persoon; zedelijk ligcbaam. Ik bezigde tot dusver steeds de uitdrukking vau juridisch persoon, omdat dit, naar mijne meening, het genus is, waarvan het zedelijk ligchaam de species. Alle zedelijke ligchamen zijn regtspersonen doch niet alle regtspersonen zijn zedelijke ligchamen.

De beraadslagingen over den titel van *zedelijke* ligchamen, zooals wij die vermeld vinden bij VOORDUIN, verspreiden in het algemeen weinig licht over dit onderwerp. Intusschen blijkt uit de wijze, waarop het 1ste vraagpunt van stellige wetgeving, tot deze stof betrekkelijk, werd gesteld, dat althans de Regering geenszins eene bepaling in den bestreden zin beoogde. Die vraag toch luidde [1]) „Zullen „korporatien, maatschappijen en andere vereenigingen van „verscheidene personen, *welke tegenwoordig een wettig be-„staan hebben of in het vervolg zullen worden toegelaten*, „als zoodanig burgerlijke regten kunnen uitoefenen." Van eene uitbreiding der bepaling op staatsregtelijk gebied werd niet gewaagd.

§ 5.

Werden de meermalen aangehaalde artikelen van het Fransche Strafwetboek door het B. W. niet gewijzigd, evenmin vervielen zij door de latere grondwettelijke bepalingen. De Grondwet van 1815 bevatte geen enkel beginsel, met de algemeene verbodsbepaling van art. 291 C. P. *in strijd*; hare verbindende kracht werd *in het algemeen*, onder het beheer der gezegde Grondwet, dan ook door niemand ontkend. Men beweerde alleen dat zij onbestaanbaar was met de vrijheid van godsdienst, bij de Grondwet verzekerd, en dus voor zooveel de *godsdienstige vereenigingen* betreft als afgeschaft moest worden beschouwd. Deze regtsvraag, heeft het treurig voorregt gehad, dat zij met eene tot dusver in de Nederlandsche regtszalen onbekende hartstogtelijkheid bepleit is; en geen wonder!

---

[1]) VOORDUIN, geschiedenis en beginselen der Nederlandsche Wetboeken V. bl. 308.

want zij werd ter sprake gebragt bij vervolgingen van vrome en vreedzame burgers, die het Opperwezen naar de inspraak van hun hart wenschten te vereeren. Er is voorwaar geene vrijheid, waarvan het aanranden de gemoederen meer in beweging brengt, dan de vrijheid van geweten. Dan het oogenblik van hartstocht is voorbij, en dat eener kalme overweging is gekomen. En, houden wij het bij de beschouwing dezer teedere quaestie wel in het oog, het geldt hier niet de vraag wat wij in de Grondwet wenschen geschreven te zien, maar wat daar werkelijk staat geschreven. Al werd onze bepaling door art. 190 en volgende der Grondwet van 1815 gewraakt [1]), dan mist ze daarom nog geene verbindende kracht. Art. 2 Add. Art. derzelfde Gw. zegt: „*alle* thans in werking „zijnde wetten behouden kracht, tot dat daarin op eene an„dere wijze zal zijn voorzien." Men heeft wel gezegd, dat is alleen voor zoover zij niet met deze Gw. *in strijd zijn;* maar dit onderscheid is buiten de wet en wij mogen dat dus niet aannemen. Ware de bestreden meening de bedoeling der commissie geweest, dan is het te meer vreemd dat zij die niet duidelijker uitdrukte, omdat eene andere staatsregeling uit denzelfden tijd, die de commissie voor oogen had, opzettelijke bewoordingen aan dat denkbeeld wijdde. In art. 68 der Fransche Charte van 1814 toch heet het: „les lois actuellement existantes, *qui ne sont pas contrai„res à la présente charte*, restent en vigueur jusqu'à ce „qu'il y soit légalement dérogé." Doch men kan uit de Grondwet zelve bewijzen voor het ongegronde van de be-

---

[1]) Over den strijd van art. 291 sqq. C. P. met de vorige Gw. is vooral opmerkelijk eene verhandeling in het Wkbl. v. h. R. van 2 Jan. 1843. N°. 352; Mr. J. R. THORBECKE, Aant. op de Grondwet 2de uitg. II. bl. 214 sqq.; Mr. A. W. VAN APPELTERE, Pleitrede in de zaak van Hendrik Petrus Scholte c. s. 's Hage 1836. bl. 54.

wering der tegenstanders putten. In art. 166 Gw. v. 1815 immers lezen wij: „de regtelijke Magt wordt al„leen geoefend door regtbanken, welke bij of ten gevolge „dezer Grondwet worden ingesteld." Regtspraak van bij Fransche wetten of bij het Besl. van 11 Dec. 1813 ingestelde regterlijke collegien was dus strijdig met de Gw.; hield nu art. 2. Add. Art. die niet in stand, dan zijn al de regterlijke uitspraken tot in 1838 door eene onbevoegde magt gewezen, ze zijn ongrondwettig en bij gevolg nietig! Desgelijks met art. 161. Gw. v. 1815, 168 Gw. v. 1840: „niemand mag worden in hechtenis genomen dan op bevel „van den regter, *inhoudende de redenen der gedane aan„houding*." Ingevolge den Franschen Code d'instruction criminelle werden de bevelen van geleide (mandats d'amener) door de Regters van Instructie uitgevaardigd, *zonder vermelding dier redenen;* de vorm dier mandats strookt dus niet met de voorschriften onzer staatsregeling; en de misdadigers konden, met de Grondwet in de hand, veilig weigeren zich aan die bevelen te onderwerpen!!! Het zou ons te ver voeren, indien wij al de voorbeelden wilden aanhalen, waar de Fransche wetten niet aan de uitdrukkelijke vereischten der Grondwet voldoen, en toch toegepast werden en ook moesten worden, wilde men het land niet aan regeringloosheid prijs geven. De belangstellende lezer gelieve onder anderen het V^de^ Hoofdstuk *van de Justitie* in te zien, en hij zal gereedelijk de overtuiging verkrijgen dat, ware de bestreden meening juist, dit gansche onderwerp door geene wettelijk verbindende voorschriften geregeld was. Men beproeve het vrij, maar men zal het Publiek niet doen gelooven, dat de commissie ter ontwerping der Grondwet van 1815 zoo revolutionnair was, dat zij zelfs het in hechtenis nemen van boeven en alle regtspraak onmogelijk wilde maken.

En wat bragten nu de voorstanders der tegenoverge-

stelde leer in het midden? Men [1]) heeft beweerd, doch zonder gronden voor dit gevoelen bij te brengen, „dat het „art. alleen daarom geschreven was, omdat zonder zoo„danige uitdrukkelijke toelating geene wet kon werken, „tenzij ingevolge van de Gw. daargesteld." Tegenover eene bloote affirmatie, zou men, door den letter der wet geschraagd, zich tot eene bloote ontkentenis kunnen bepalen; doch het blijkt uit het verslag zelve der Commissie tot ontwerping der Grondwet van 1815, dat zij hier geene wetten bedoelde, die alleen voor den vorm bekrachtiging behoefden maar dezulke die niet in werking konden blijven, maar na behoorlijk beraad vervangen moesten worden. Zij zeide toch tot toelichting van het art.: „elle (la loi fondamentale) main„tient en vigueur toutes les lois qui régissent les di„verses parties du royaume, jusqu'au moment où elles „auront été remplacées, avec la célérité désirable mais „sans précipitation, par d'autres lois bien méditées; et „elle se donne ainsi le meilleur appui, l'auxiliaire le plus „puissant qu'elle puisse avoir, votre sagesse et votre „amour pour vos sujets." En dat zij ook niet wilde dat alle bepalingen der Grondwet onmiddelijk zouden werken, maar dat zij er vele beschouwde als slechts bevattende de regelende beginselen voor eene toekomstige wetgeving, leeren ons de volgende woorden, die zij tot den Koning rigtte: „Nous n'avons pas eu l'orgueil de tout prévoir, „la prétention de tout régler. Nous avons fait la part „de l'expérience future, et au lieu de dispositions dé„cisives et tranchantes, nous avons souvent posé des pier„res d'attente, où votre sagesse, éclairée par le temps et

---

[1]) Mr. J. R. Thorbecke, Aant. op de Gw. II. bl. 321. Men zal ligtelijk begrijpen dat ik niet dan na rijpe overweging van dien uitstekenden schrijver over Staatsregt heb durven verschillen.

„par d'autres conseils, placera des institutions qui sont „plutôt indiquées que fixées, et qui complèteront sans „lenteur, comme sans précipitation, l'édifice dont nous „avons seulement tracé les dimensions et fixé les bases."

Nog zeide men: [1]) „dat het artikel slechts van toepas- „sing was op die bepalingen der Grondwet, welke eene „nadere voorziening behoeven, maar niet op die welke „zelve geheel toepassing zijn, en niet in het algemeen een „beginsel maar een *speciaal* regt vaststellen," en alzoo zoude art. 193 Gw. 1815 [2]) onmiddellijk elke belemmering van eenig kerkgenootschap verboden hebben. Maar men vergeet dat dit art. de godsdienstige bijeenkomsten (vergaderingen), niet de vestiging als kerkgenootschap (vereeniging) regelt. Over dit laatste handelde het voorgaande art. 191. [3]) Ook vorderde het beginsel, hier in de Grondwet opgenomen, ongetwijfeld nog nadere regeling. Wat zal geacht worden de openbare orde of veiligheid te kunnen storen? Welk Gezag zal hier beslissen? Behooren de regelen, volgens welke de uitspraak zal geschieden, niet bij de wet te worden gesteld? Zal men de tusschenkomst der Wetgevende Magt niet moeten inroepen tot het bedreigen van straffen tegen hen, die door stoornis der orde de geschonken vrijheid misbruikten?

Uitspraken van den Hoogen Raad over deze regtsgeschillen, aldus in hare zuiverheid voorgesteld, zijn mij niet bekend. Dit Hoogste Regterlijke Collegie werd al-

---

[1]) Mr. A. M. C. van Hall, De vrijheid der Gereformeerde Gemeenten in Nederland verdedigd. Amsterdam bij Messchert. 1836 bl. 20 sqq.

[2]) Art. 193. „Geene openbare oefening van godsdienst kan worden „belemmerd, dan ingevalle dezelve de openbare orde of veiligheid zou- „de kunnen storen."

[3]) Art. 191. „Aan alle godsdienstige gezindheden in het koningrijk „*bestaande*, wordt gelijke bescherming verleend."

leen tot de toepassing van het 2de der Add. Art. geroepen, wáár het de wetten of verordeningen, in geschil, niet strijdig met de Gw. achtte. [1])

Dat eindelijk de behandelde strafregtelijke bepalingen door de jongste wijziging onzer staatsinstellingen hare verbindende kracht niet verloren hebben, kan naauwelijks aan twijfel onderhevig zijn. Art. 3 immers der Add. Art. van de Gw. van 1848 zegt: „alle op het oogenblik der „afkondiging van de veranderingen in de Grondwet, ver„bindende wetten, reglementen en besluiten worden ge„handhaafd, tot dat zij achtervolgens door andere worden „vervangen." Dat men hier zoowel verordeningen, die niet overeenkomstig met de Gw. zijn, als andere op het oog had, leert ons het over de grondswetsherziening in de Staten Generaal verhandelde. Men leest toch in het verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer der S. G.: „vrij algemeen heeft men verklaard het „artikel steeds zoodanig te hebben opgevat, dat alle wet„ten en reglementen, die tijdens de afkondiging der ver„anderingen in de Gw. verbindende zijn, tot het aange„duide tijdstip der vervanging toe van kracht blijven, *al* „*zijn zij ook in strijd* met bij de gewijzigde Gw. aange„nomen beginselen of vastgestelde voorschriften," en in het Antw. der Reger.: „de regering deelt het gevoelen „dat de zin en strekking dezer bepaling die zijn, welke „in het eerste gedeelte dezer aanmerking van het voor„loopig verslag zijn ontvouwd." En met betrekking tot ons onderwerp antwoordde de Reger. aan de Tweede Kamer der S. G., in dubbelen getale vergaderd: „het regt „van vereeniging is gebrekkig geregeld, doch die rege-

---

[1]) Cf. Arr. 11 April 1843 over de inkwartiering, bij VAN DEN HONERT, Gem. Zak. II. n°. 86.

„ling blijft behouden, tot dat het beter door de wet zal „zijn geschied. Dit is weder het gevolg van het 3de „Add. Art."

Art. 291 sqq. C. P. zijn door geene uitspraak noch van den gewonen noch van den grond-wetgever afgeschaft. Zij zijn dus steeds verbindend, want eene wet kan alleen door eene latere wet hare kracht verliezen (art. 5 der wet houdende Algem. Bepal.). Eene andere vraag is of het te wenschen ware dat de Regering deze voorschriften strengelijk handhaafde. Ik aarzel niet ontkennend te antwoorden. Het toepassen van verordeningen, die evenmin aan de behoeften van onzen tijd als aan de wenschen des volks voldoen, zou ligt eene algemeene ontevredenheid verwekken. Beter nog ware het zeer mild te zijn met het geven van het vereischte verlof en dit, zoo noodig, zelfs ongevraagd te doen, gelijk dat in Frankrijk geschiedde bij eenige vereenigingen van republikeinen, die zich niet met eenig verzoek tot het Gouvernement wilden wenden en die men toch, als niet gevaarlijk voor de orde, ongaarne hinderde. Wettelijke verordeningen niet na te leven is altijd gevaarlijk. Voorwaar niet benijdenswaardig is de stelling van den Ambtenaar van het Openbaar Ministerie, binnen wiens gebied eene ongeoorloofde vereeniging opgerigt wordt.

II. AFDEELING.

GEESTELIJKE ORDEN.

Scire leges non hoc est verba earum tenere,
sed vim ac potestatem.

CELSUS.

§ 6.

Na de voorschriften, die meer in het algemeen alle vereeningen regelen, behandeld te hebben, gaan wij thans onze aandacht aan de bijzondere wijden. Onder deze verdienen voorzeker de geestelijke orden eene afzonderlijke vermelding. Toetst men deze vereeningen aan de vroeger ontwikkelde beginselen, dan ontwaart men dat ze bijna nimmer in de termen der verbodsbepaling van art. 291 C. P. zullen vallen. Eene associatie, zal zij strafbaar wezen, moet ten doel hebben het dagelijks of op zekere bepaalde dagen bijeen komen. Al telt eene geestelijke orde in een land duizende leden, zij kan toch niet gezegd worden met het genoemde doel opgerigt te zijn. Want niet de leden der gansche orde maar enkel die, welke op eene bepaalde plaats gevestigd zijn, houden dergelijke zamenkomsten. Een bewijs te meer hoe gemeene zamenwerking en band zonder vergaderingen

mogelijk zijn. Ook hen, die in een bepaald gesticht (klooster of hoe men het noemen moge) verblijven, treft ons artikel niet. Al zijn zij ook ten getale van meer dan twintig personen vereenigd, zij komen bij een in hun klooster, d. i., in het huis waar zij hunne woonstede hebben. Eene vereeniging is alleen ongeoorloofd, wanneer bewoners van andere huizen, dan wáár het gezelschap bijeenkomt, het aangeduide getal overschrijden [1]).

§ 7.

Die evenwel meenen dat er hier te lande volkomen vrijheid tot oprigting van kloosters bestaat, bedriegen zich allezins. Bij de Keizerlijke Decreten van 14 Nov. 1811 *portant suppression de toutes les corporations religieuses dans le departement de la Lippe* [2]) en van 3 Jan. 1812 *portant suppression des corporations de religieux et de religieuses, qui existent dans divers départements réunis* [3]), zijn alle geestelijke orden, destijds in ons vaderland bestaande, opgeheven. In het Weekblad van het Regt van 4 Aug. 1851 n°. 1248 werd door den heer D. P., met al het talent en levendigheid van stijl hem zoo eigen, beweerd dat die verordeningen slechts tijdelijke maatregelen waren geweest, die voor de toekomst niet konden werken, en dat ze in allen gevalle slechts het herstellen der oude kloosters, die in 1812 bestonden, niet het oprigten van nieuwe verboden. Deze stelling werd door mij (anonym) reeds in het regtskundig tijd-

[1]) Art. 291 C. P.
„Onder het getal personen, in dit artikel uitgedrukt, zullen niet begrepen zijn die hunne woonstede hebben in het huis, waar het gezelschap bijeenkomt."

[2]) Bulletin des Lois n°. 401. FORTUIN III. bl. 384.

[3]) Bulletin des Lois n°. 414. FORTUIN III. bl. 484.

schrift Themis [1]) wederlegd. Voor zoo ver mij bekend is, hebben de dáár ontwikkelde gronden sints geene tegenspraak ondervonden. Ik bepaal mij dus tot eene mededeeling van deze. Onhoudbaar, dus schreef ik [2]), schijnt mij de bewering dat de Decreten van 1811 en 1812 slechts tijdelijke verordeningen zonder voortdurende verbindende kracht waren; of dat ze hoogstens het herstellen der kloosters, die in 1811 en 1812 bestonden, maar geenszins het oprigten van nieuwe nooit bestaan hebbende kloosters verbieden. Bij het lezen van het stuk van den Heer D. P., komt men gereedelijk tot de overtuiging dat hij slechts door onbekendheid met de instellingen, waarover hij schreef, tot het verdedigen dier stelling gebragt werd. Er heerscht immers in het gansche artikel eene groote verwarring van begrippen omtrent de beteekenis der woorden *klooster* en *geestelijke orde.* Er wordt met die woorden gespeeld, even alsof zij juist hetzelfde denkbeeld uitdrukten, en toch is niets minder waar. *Geestelijke orde*, dat is de vereeniging van personen, die door gelofte tot de naleving van zekere regels gebonden zijn, en die in de gansche wereld onder de bevelen van een en hetzelfde opperhoofd, gewoonlijk Pater-Generaal genaamd, staan. *Klooster*, dat is de plaats, waar een gedeelte hunner gevestigd is; kortom

---

[1]) XII. bl. 565 sqq. *Vlugtige beschouwingen over de wetgeving op de kloosters.* Het opschrift van het stukje was juist; de beschouwingen waren inderdaad zeer *vlugtig* gesteld; na een rijper onderzoek heb ik mij overtuigd destijds in meerdere punten gedwaald te hebben; ik beken dit zonder schroom, want ik zeg met Mr. VAN ASSEN, Tijdgenoot 1845. bl. 214. „Te blozen over verandering van vroeger geuite meeningen verraadt kleingeestige eigenliefde, zijn gevoelen voor een beter te wisselen is hulde doen aan de waarheid." Wie zou het iemand ten kwade duiden dat hij niets wil verdedigen, dan wat hij als regt erkent?

[2]) T. a. p. bl. 568 sqq.

eene verblijfplaats van de leden der orde. Zoo is b. v. de orde der Jezuiten, de vereeniging van al de Jezuiten; zoo is het bekende huis ter opneming van *novicen* te *Tronchiennes* in Vlaanderen een hunner kloosters.

Wanneer er nu enkel bepaald was: alle kloosters, in de met het Keizerrijk vereenigde Departementen bestaande, zijn en blijven opgeheven, dan zoude een trouwe dienaar der letterknechterij, door den heer D. P. zelven zoo te regt veroordeeld, welligt kunnen beweren, dat die bepaling enkel het herstellen der oude muren, van de in 1811 en 1812 bestaan hebbende kloosters, maar geenszins het oprigten van nieuwe, op een ander grondstuk, verbood. Maar art. 1 van het Decreet van 1811 luidt: „*les corporations de religieux et religieuses et ordres monastiques, dotés ou mendians, existants dans les Départements réunis en vertu des Décrets des* 24 *Avril*, 15 *Mai*, 9 *Juillet*, 12 *Nov. et* 13 *Dec.* 1810 *sont et demeurent supprimés.*"

Het zijn dus de geestelijke orden zelve en niet enkel hare kloosters, die worden opgeheven. De vreemdelingen, leden der orde, moeten het rijk verlaten (art. 24 Decr. v. 14 Nov. 1811). De inboorlingen blijven als burgers natuurlijk op het grondgebied, doch niet dan verspreid. Zelfs wordt hun uitdrukkelijk verboden het ordekleed te dragen (art. 38, Decr. van 14 Nov. 1811).

De heer D. P. is in gebreke gebleven om zijne bewering, dat de woorden *et demeurent* dikwijls pleonastisch gebruikt zijn, door voorbeelden te staven; doch men kan hem toegeven dat zulks hier het geval is, want al lazen wij in art. 1 van het bedoelde Decreet niet: „Les ordres monastiques sont *et demeurent* supprimés" maar enkel *sont supprimés*, dan nog ware het aan die geestelijke vereenigingen niet minder verboden om zich binnen de onderscheiden met Frankrijk vereenigde landen, waartoe

ook Nederland behoort, te vestigen. Het is toch de gewoonte van den wetgever in den *tegenwoordigen tijd* te spreken. Men behoeft slechts de eene of andere wet in te zien om zich daarvan te overtuigen. Hij, die voorbeelden zoekt in de verzameling van Ned. staatsregelingen, zal reeds op p. 5 in art. 36 der staatsregeling van 1798 eene niet geheel ongelijksoortige plaats vinden. Het artikel luidt: „de pijnbank wordt afgeschaft door de gansche „Republiek." De mannen van 1798 zouden voorzeker vreemd hebben opgezien, indien men hun had willen leeren dat dit artikel der staatsregeling, door hen ontworpen, geenszins het weder in werking brengen van dat gehate werktuig verbood. En ik wil het iederen regtsgeleerde gevraagd hebben, of hij, indien eens onze wetgever goedvond om te bepalen, „de orde der Jezuiten wordt „in het belang der openbare orde in Nederland ontbonden," aan die vereeniging zoude durven aanraden om zich weder binnen het Koningrijk te vestigen.

Maar de bewering dat de Decreten van 1811 en 1812 slechts tijdelijke maatregelen waren, zonder eenige verbindende kracht voor de toekomst, kan niet ernstig gemeend zijn. Dan toch hadden de geestelijke orden, pas ontbonden, zich op nieuw in het rijk kunnen vestigen. En is het dan aanneembaar dat NAPOLEON eenen dergelijken maatregel zoude hebben genomen, dat hij den haat van de gansche partij der Ultramontanen zoude hebben getrotseerd om de inrigtingen, die hij heden vernietigde, morgen te zien herleven?

Redenen te over om mijne meening te regtvaardigen. Ik voeg dan ook slechts een enkel woord bij het vroeger geschrevene. Was het niet de strekking van NAPOLEONS staatkunde, de ingelijfde landen zoo veel mogelijk aan de Fransche wetgeving te onderwerpen? In dat rijk waren de geestelijke orden niet toegelaten. Zou de Keizer voor

de Noordelijke Departementen eene uitzondering gemaakt hebben, terwijl hij ze overal elders verbood?

Nog beriep de genoemde schrijver zich op een strijd tusschen de gezegde Decreten en onze tegenwoordige staatsinstellingen. Het mag hier overbodig geacht worden te onderzoeken of die strijd inderdaad bestaat, want, ik toonde het reeds aan, [1]) daardoor worden ze niet buiten werking gesteld.

§ 8.

Juist was echter de opmerking van den heer DE P., dat de Keizerlijke Decreten niet alle geestelijke orden opgeheven hebben, maar dat die, waarin men geene eeuwigdurende geloften doet, en welker leden eenvoudig zich toewijden, hetzij aan de verzorging der zieken, hetzij aan de dienst van het openbaar onderwijs, uitdrukkelijk uitgezonderd werden. Men mag het betwijfelen of er wel vele orden tot deze begunstigde klasse behooren; maar dit is zeker, dat er over de zoodanige geen strijd bestaat en dat die zich ongetwijfeld in ons vaderland kunnen vestigen. Ook treffen de Keizerlijke verordeningen alleen de orden, die destijds in deze landen bestonden. [2]) Die, welke sints dien tijd opgerigt of weer hersteld zijn (de Jezuiten b. v.) en die, welke in die dagen geene inrigtingen hier te lande bezaten, zijn dus niet verboden.

---

[1]) Men zie § 5.

[2]) Art. 1 van het Decreet van 1811 luidt: „les corporations de re„ligieux et religieuses et ordres monastiques *existants* dans les dépar„tements réunis en faveur des 24 Avril cet. 1810 sont et demeurent „supprimés."

§ 9.

Men [1]) heeft nog gesproken van geestelijke broeders of zusters, door regterlijke vonnissen tot de nakoming hunner gelofte te verpligten, en hen tegen wil en dank te beletten het klooster te verlaten en eene wettige echtverbindtenis te sluiten. Dit zou voorzeker niet strooken met de beginselen, bij de tegenwoordige orde van zaken gehuldigd; ook waakt daartegen onze burgerlijke wetgeving. Het huwelijk is altijd toegelaten, als er geen wettig beletsel bestaat; en als zoodanig kent onze wet, die het huwelijk alleen in zijne burgerlijke betrekkingen beschouwt, [2]) geene geestelijke gelofte.

Die bevoegd zijn verbindtenissen aan te gaan, kunnen zoowel eene verbindtenis om iets te doen als om iets te geven op zich nemen. Nu kunnen de kloosterlingen zich ongetwijfeld aan de orde of aan hare oversten tot zekere handelingen verpligten. Doch *ad factum nemo praecise cogitur* en elke verbindtenis om iets te doen lost zich op in vergoeding van kosten, schaden en interessen. [3]) Heeft men zich dus *wettig* tot de verrigting van zekere werkzaamheden verbonden, dan wordt men niet tot het feitelijk volbrengen genoodzaakt, doch is gehouden de andere partij [4]) voor het verlies, dat zij door onze nalatig-

---

[1]) Weekblad van het Regt n°. 1248. Ook de schrijver deelt mijne beschouwingen over deze vraag.

[2]) Art. 83 B. W.

[3]) Art. 1275 B. W.

[4]) Het is een onmisbaar vereischte dat die partij *regtspersoon* zij. Men is wel gehouden tegenover hen, die *zelve* bevoegd zijn overeenkomsten te sluiten, maar niet tegenover hen, die geen regten kunnen hebben. Verpligting is ondenkbaar zonder regt bij de wederpartij. Wie niet *rechtsfähig is*, kan geen regt hebben, veelmin zulks

heid lijdt, schadeloos te stellen. Doch ook deze vergoeding zal vaak in regten niet gevorderd kunnen worden. Bijna alle geestelijke orden eischen eene verbindtenis voor het leven. Mogt men al kunnen aantoonen, hetgeen ik zou betwijfelen, dat in de geestelijke gelofte stilzwijgend eene juridische overeenkomst jegens de orde lag opgesloten, of mogt eene zulke inderdaad zijn aangegaan, dan kan zij toch in regten geen gevolg hebben. Onze wet erkent geene overeenkomsten, waarbij iemand zijne natuurlijke vrijheid voor den ganschen tijd van zijn leven vervreemdt [1]); vruchteloos zou men hare handhaving van den regter verlangen.

Dat minderjarigen zonder toestemming van ouders of voogden hunne woonplaats niet mogen verlaten, is eene bekende waarheid. Het vlugten in een klooster zal geen hulpmiddel kunnen zijn om het Vaderlijk Gezag te miskennen. Ook behoeft men niet te vreezen, dat eene jonge maagd, ter voltooijing harer opvoeding aan vrome nonnen toevertrouwd, in het eerste vuur eener onbeproefde neiging, den sluijer aanneme, en, ten spijt van bedroefde ouders, weigere haar toevlugtsoord te verlaten. Want de spitsvondige leer dat een minderjarig kind zonder toestemming van zijnen Vader het ouderlijk huis wel niet mag verlaten [2]), doch, onder zijne goedkeuring die eenmaal uitgetreden, tot terugkeeren niet kan gedwongen worden, strijdt te zeer tegen den geest der wet, dan dat zij bij den regter ingang zou kunnen vinden, en mist daarenboven, door het voorschrift van art. 357, veel van hare

---

geldend maken. Men kan dus nimmer aan eene orde verbonden zijn, dan wanneer deze een *zedelijk ligchaam* vormt. Men vergelijke § 17.

[1]) Men vergelijke B. W. 1637. Algem. Bepal. art. 14.

[2]) Art. 356 B. W. „Een minderjarig kind mag zonder toestemming „van zijnen vader het ouderlijk huis niet verlaten." Dulden ook de woorden onze opvatting niet?

practische waarde [1]). Onze Jurisprudentie acht dit voorschrift ook meer verbindend dan dat, hetwelk de vrouw verpligt om met haren man zamen te wonen; en de Politie brengt onverbiddelijk de vlugtelingen in het huis des Vaders terug.

Ziedaar in korte trekken aangewezen dat hier van geen Privilegie sprake kan zijn, en dat de gewone burgerregtelijke bepalingen door het stichten van kloosters in niets belemmerd worden. Geestelijk en wereldlijk gezag blijven gescheiden. Wat men aan den Almagtige beloofd heeft en in hoever men door die belofte gebonden is, moet ieder voor God en zijn geweten verantwoorden. Van de vervulling van zedelijke pligten heeft de wereldlijke regter u geene rekenschap te vragen. Alleen als gij uwe pligten jegens den staat vergeet of de regten van anderen krenkt, hebt gij zijn straffenden arm te vreezen. In hoeverre geestelijke orden als regtspersonen burgerlijke regten kunnen uitoefenen zal bij de behandeling der zedelijke ligchamen blijken.

Het zij in het voorbijgaan gezegd dat ook die orden, welke hier te lande toegelaten zijn, zich in alle opzigten aan de wetten van den staat moeten onderwerpen, al worden zij daardoor in haar eigenaardig karakter belemmerd. Zoo is b. v. het bedelen bij ons verboden [2]). Dit

---

[1]) De regter kan een kind immers wáár hij goedvindt in bewaring doen stellen; doet hij dit nu in het ouderlijk huis, dan mag het kind dit niet weder verlaten.

[2]) Art. 274 sqq. C. P. Ik wil niet beweren dat deze artikelen hen treffen, die een enkele maal onderstand voor hun klooster vragen. Op deze schijnt eer het Kon. Besl. van 22 Sept. 1823 Stb. n°. 41 toepasselijk. Maar wat zal men zeggen van hen, die in de giften van anderen hun onderhoud zoeken? Ik geloof dat ook Chauveau en Helie (Men vergelijke Theorie du Code Penal II. n°. 2288) deze niet zouden durven vrijspreken.

verbod bindt evenzeer de leden der zoogenaamde bedelorden als de andere ingezetenen. Die geestelijke vereenigingen, wier instelling het bedelen medebrengt, moeten daarvan afzien, willen zij hare leden niet aan geregtelijke vervolging bloot stellen.

Ten slotte eene korte opmerking over het erfregt. In enkele kloosters vergunt men hun die, het ordenskleed omgorden, ten behoeve van hunne, in de wereld achtergelaten betrekkingen, afstand te doen van de goederen, die zij nog te wachten hebben. Doch in de meeste verlangt men dat, hetgeen de leden verkrijgen, in de kas der orde gestort worde. Van daar hoort men wel eens: „deze „orde erft, gene niet." Men houde wel in het oog dat dergelijke bepalingen in regten geene waarde hebben. De kloosterlingen, die de wereld verlaten, behouden alle aanspraak op de erfopvolging hunner bloedverwanten. Maar bij het leven van deze kunnen zij dat regt aan niemand afstaan. Al beloofden zij het bij hunne aanneming in het gesticht, toch kan de orde er hen niet toe dwingen, want ook bij ons geldt als beginsel dat elke overeenkomst over een nog niet opengevallen erfenis nietig is [1]). Eerst na het openvallen der nalatenschap kunnen zij over hun aandeel ten behoeve van hunne orde of van hunne nabestaanden beschikken.

Hem, die zijne toevlugt in een klooster gezocht heeft, blijft het wettelijk erfdeel verzekerd. De ouders kunnen hem dus niet onterven, doch het is hun ligt de bepalingen der wet te ontduiken. Wanneer zij hunne onroerende goederen te gelde maken, nog bij hun leven de opbrengst van deze, benevens hunne roerende goederen, aan de door hen verkoren kinderen overgeven, wie zal de schenking bewijzen? Wat belet hen aan deze hunne goe-

[1]) Art. 1370 B. W.

deren te verkoopen en den koopers een bewijs van betaling der kooppenningen te geven? In het eerste geval zou men misschien gemoedelijke menschen nog kunnen bezwaren door hun voor den regter den eed op te dragen. In het laatste zou het welligt mogelijk zijn het bestaan eener gefingeerde handeling te bewijzen en zich dan te beroepen op den regel *acta simulata veritatis substantiam mutare non possunt*, maar er is een zekerder middel. Het staat den ouders vrij aan eenige hunner kinderen eene aanzienlijke som ter leen te geven en hun in behoorlijken vorm kwijtschelding te geven. Bevrijding van schuld is geen schenking [1]). Van inbreng kan dus geen sprake zijn.

In de meeste kloosters brengt men bij de intrede zekere goederen mede of stort eene som geld in de kas der orde. Of men die terug bekomt, als men, gedurende den proeftijd of na het afleggen der gelofte, in de wereld terugkeert, hangt van de gemaakte bedingen af.

Ik stipte hier slechts eenige weinige punten aan. Het behoeft naauwelijks gezegd te worden dat eene oneindige verscheidenheid van regtsbetrekkingen kan voorkomen. Het ware even nutteloos als onmogelijk die alle aan te wijzen. Nutteloos, want het is genoeg de beginselen te kennen, waaraan men de afzonderlijke gevallen moet toetsen. Onmogelijk, want die gevallen zijn even talrijk als de onderscheiden bedingen, die het menschelijk vernuft kan uitdenken.

---

[1]) Men vergelijke de bepaling van art. 1703. B. W.

III. AFDEELING.

KERKGENOOTSCHAPPEN.

§ 10.

Onder de vereeningen, die door bijzondere bepalingen beheerscht worden, behooren ook de kerkgenootschappen. Het is in mijn oog volkomen juist de kerk als een genootschap in den Staat te beschouwen,[1]) doch al ware ik eener andere leer toegedaan, toch zou ik mij moeten onderwerpen aan de bepalingen van ons positief staatsregt. De bepalingen der Grondwet laten geen twijfel toe. Ik zal deze later meer uitvoerig behandelen.[2])

Ik bepaal mij hier tot deze beschouwingen over de verhouding tusschen Kerk en Staat. De inwendige inrigting der kerkgenootschappelijke vereeningen blijve vreemd aan ons onderzoek.

---

[1]) Men kent het *Hierarchisch*, *Territoriaal* en *Collegiaal* stelsel. Alleen de beide eerstgenoemde schijnen mij voor practische toepassing vatbaar. Het dagblad *de Nederlander* (van 24 Febr. 1853) noemde de leer, dat een kerkgenootschap eene vereeniging in den staat is, ontleend *aan het Despotisme van de wet en het Alvermogen van den Staat.* De hier gewraakte leer ontleenden wij aan de meest geachte schrijvers over staatsregt en onder deze aan mannen van den meest behoudenden zin. Men zie het stelsel, dat wij huldigden, volledig ontwikkeld bij Mr. H. Cock in zijn als handschrift gedrukt Natuur- Staats- en Volkenregt, bl. 237 ssq. en vergelijke nog den Tex, Encyclopaedia Juris § 104. De practische toepassing, in onderscheiden tijdvakken der geschiedenis aan onze vraag gegeven, nevens velerlei theoretische bespiegelingen, kan men vinden bij de Remusat, Vie de St. Anselme. Paris 1853, bl. 402 sqq. In onzen tijd wordt het Territoriaal stelsel in bijna alle landen gehuldigd.

[2]) Men zie §§ 32—36.

II. HOOFDSTUK.

BURGERLIJK REGT.

I. AFDEELING.

VEREENINGEN MET REGTSPERSOONLIJKHEID BEKLEED (ZEDELIJKE LIGCHAMEN).

> Kaum dürfte es irgend ein Institut und einen Begriff geben, welcher zugleich für das Recht und die Politik, für das Privat- und Staatsrecht so wichtig und interessant und zugleich so schwierig wäre, als diese eigenthümliche juristisch politische Schöpfung.
>
> *Staats Lexicon* van ROTTECK en WELCKER op het woord *Corporation.*

§ 11.

Men is niet bij magte den invloed, dien vereeningen in den Staat kunnen uitoefenen, juist te beoordeelen, indien men in gebreke blijft ze te beschouwen als goederen bezittende en burgerlijke regten uitoefenende. In den tegenwoordigen toestand der maatschappij is de mogelijkheid om over magtige stoffelijke hulpbronnen te beschikken inderdaad van overwegend belang te noemen. Het behandelen der vereeningen, als denkbeeldige personen op het gebied des burgerlijken regts tredende, is dan ook een gewigtig deel van onze taak. Ten einde hare werking ten deze met de noodige duidelijkheid te kunnen

schetsen, zal het noodig zijn vooraf in eenige ontwikkelingen te treden, welke de lezer mij ten goede gelieve te houden.

§ 12.

In den beginne waren alleen de menschen tot uitoefening van regten bevoegd. Doch langzamerhand deed zich in het leven de behoefte gevoelen, om ook aan andere onderwerpen de regtsvatbaarheid toe te kennen. Moeijelijk is het intusschen met juistheid den oorsprong van den regtspersoon op te geven, wijl die regtsinstelling zich in de grijze oudheid verliest. Wij vinden ze reeds als bestaande zoover onze kennis der Romeinsche regtsgeschiedenis reikt. Bij gemis van geschiedkundige berigten is men genoodzaakt zijn stelsel enkel op redenering te bouwen. Redeneringen zijn zeker van onmiskenbare waarde, wáár het er op aankomt leidende beginselen vast te stellen, maar niets is onbepaalder, wanneer de strijd loopt over feiten, in vroegeren tijd voorgevallen. Geen wonder dan ook, dat de schrijvers in gevoelen verdeeld zijn. VON SAVIGNY [1]) b. v. meent dat de van den Romeinschen staat afhankelijke gemeenten het eerst de regtsbevoegdheid erlangd hebben. PFEIFER daarentegen [2]) houdt den staat zelven voor den oudsten regtspersoon; hij ontwikkelt zijne meening op eene uitmuntende wijze; en zij komt mij de meest juiste voor. Waarschijnlijk is echter de instelling van nog oudere dagteekening dan Rome zelf; zoodra de beschaving eenige vorderingen maakte, moet zich weldra de noodzakelijkheid hebben doen gevoelen om aan den staat een eigen vermogen, afge-

[1]) System des heutigen Römischen Rechts II. § 87.

[2]) Die Lehre von den Juristischen Personen, Tübingen 1847. § 5.

zonderd van dat der bijzondere burgers, toe te kennen. Welligt zou men eene eerste plaats aan de godsdienstige gezindheden kunnen toekennen; bij de ouden was echter de godsdienst te zeer afhankelijk van den staat, dan dat wij ons dáár geheel op zich zelf staande kerkgenootschappen zouden kunnen denken. De staat zorgde voor en droeg de kosten van de eeredienst. Het was eene uitzondering dat eenige tempels als afzonderlijke regtspersonen beschouwd werden. [1]) Doch waartoe over het voor eeuwen gebeurde getwist, als de tegenwoordige regtstoestand nog zoo veel opheldering vereischt? Verplaatsen wij ons thans in de hedendaagsche wereld.

Regtspersoon [2]) is *een door het regt geschapen regtsvatbaar wezen.* Ik zeg *door het regt geschapen*, in tegenoverstelling van de physieke personen, die wel hunne juridische persoonlijkheid of liever regtsvatbaarheid aan het regt ontleenen, doch ook buitendien een bestaan in de natuur hebben, [3]) terwijl hier die persoonlijkheid kunstmatig aan een denkbeeldig iets wordt geschonken [4]) en er aldus door eene fictie een persoon ontstaat, die het physisch bestaan mist.

Regtsvatbaar, dat wil zeggen: dit wezen kan alle regten uitoefenen en bezitten, welke door bijzondere personen uitgeoefend en bezeten kunnen worden. Hiervan

---

[1]) Ulp. Fragm. XXII. § 6.; v Sav. Syst. II. § 88.

[2]) *Persona juridica; juristische Person;* het onjuiste der uitdrukking *persona moralis, moralische Person*, is reeds voldoende aangetoond door v. Sav. Syst. II. § 85, Pols, Diss. Inaug. Lugd. Batav. 1849. Men noemt ze ook wel *mystische Personen, personae fictae.*

[3]) Puchta, op het woord *Corporationen in* Weiske's *Rechtslexicon;* deze verhandeling is sedert ook afgedrukt in zijne *kleine Civilistische Schriften, gesammelt und herausgegeben von* Rudorff.

[4]) Men vergelijke van Nierop, *de leer der Regtspersonen toegepast op maatschappen.* Ned. Jaarb. 1846. bl. 298 en 299.

zijn echter die uitgezonderd, welke verbonden zijn met omstandigheden, onafscheidbaar van den mensch als natuurlijk wezen, zoo als de Familieregten. De wet kan wel een regtsbegrip scheppen, doch geene Familie. Het geldt hier, men vergeve mij deze Romeinsche uitdrukking, enkel de *jura commercii.* De regtspersoon kan alzoo een eigen vermogen bezitten, zich zelven aan anderen, en anderen aan zich zelven verbinden; of liever, hij doet dit niet zelf maar door hen, die hem vertegenwoordigen. Dat de beperking der regtsbevoegdheid door art. 947 en 1717 B. W. zich slechts tot ééne soort van regtspersonen bepaalt, hoop ik later aan te toonen.

§ 13.

Weinig is het te weten, wat een regtspersoon is, als men niet weet hoe hij tot stand komt. Eenen zoodanigen te scheppen is onmogelijk zonder tusschenkomst van het Staatsgezag. De bevoegdheid der natuurlijke personen tot het aangaan van regtshandelingen wordt bij de wet geregeld, en niemand denkt er aan dit te betwisten. Hoe veel te meer zal dit moeten geschieden, wáár het niet geldt menschen, die aanspraak hebben op de erkenning hunner regten door de maatschappij, maar waar met behulp eener stellige wetsbepaling iets, wat niet is, tot iets moet gemaakt worden? De schrijvers [1]) zijn eenstemmig in het erkennen van dit beginsel; en het is tot dusver ook

[1]) v. SAV. Syst. II § 88 en 89.
PUCHTA, Kleine Civilistische Schriften, bl. 499.
Staats-Lexicon van ROTTECK en WELCKER op het woord *Corporation.*
PFEIFER, Die Lehre von den Juristischen Personen, bl. 36 sqq.
THORBECKE, aanteek. op de Gw. Dl. II. bl. 217.
v. NIEROP, Ned. Jaarb. 1846. bl. 304.
POLS, Diss. Inaug. bl. 58. Deze schrijver blijft zich niet ge-

in alle mij bekende wetgevingen gehuldigd.[1]) Eenige schrijvers hebben onbeperkte vrijheid tot het oprigten van stichtingen (een der soorten van regtspersonen) in eenige plaatsen van het Corpus Juris meenen te vinden.[2]) Door zich op eene stellige wetsbepaling te beroepen, om het regt hiertoe te gronden, huldigen zij reeds de door mij ontwikkelleer. Bij ons is daarenboven in art. 4 Gw. vastgesteld dat de uitoefening der burgerlijke regten door de wet moet worden bepaald; men kan dus niet dan door eene wetsbepaling

lijk. Na op bl. 58 uitmuntend ontwikkeld te hebben dat geen regtspersoon denkbaar is zonder als zoodanig door het Staatsgezag erkend te zijn, vindt hij het op bl. 63 nog onzeker of het aan een bijzonder persoon vrij staat eene rerum universitas tot regtspersoon te verheffen, ofschoon er hem nergens de bevoegdheid toe gegeven is. Intusschen is het over het algemeen duidelijk dat de schrijver ons gevoelen toegedaan is.

[1]) In het oud Fransche regt, cf. MERLIN, Repertoire in voce *main morte* (gens de); in de zuidelijke Nederlanden, cf. MERLIN l. l. IX; in Pruissen, cf. LANDRECHT für die Preussischen Staten, II. VI. § 25; in Engeland, cf. BLACKSTONE, Commentaires sur les lois Anglaises, Liv. I. Chap. XVIII.; in het oud-Hollandsche Regt, cf. VOET, ad tit. D. quod cujusc. univ. nom. (3. 4.)

[2]) In het begin dezer eeuw (1815—1830) bragt het testament van den Heer JOHANN FRIEDRICH STÄDEL, ingezeten der stad Frankfurt a M., die daarbij eene inrigting voor kunsten en wetenschappen, onder den naam van das Städelsche Kunstinstitut, vestigde en aan deze stichting zijn gansche vermogen vermaakte, alle gemoederen in Duitschland in beweging. De erfgenamen ab intestato bestreden den uitersten wil voornamelijk op grond, dat het bijzondere personen niet geoorloofd was op eigen gezag stichtingen te vestigen en deze tot regtspersonen te verheffen. Over deze vraag werd het gevoelen der regtsgeleerde Faculteiten van bijna alle Duitsche Hoogescholen ingewonnen. Hare antwoorden, deels in bevestigenden, deels in ontkennenden zin, werden in het licht gegeven. Onder de hier bedoelde plaatsen van het Corpus Juris behooren onder andere l. 1 C. de S. S. Eccles. (1. 2), l. 24 de episc. et cler. (1. 3), l. 28 en 46 C. cod. enz.

tot het genot dier regten geraken. Bij gemis van deze, kan men ze niet uitoefenen. Die erkenning kan of voor ieder bijzonder geval plaats hebben, zoo als in het vroegere[1]) en hedendaagsche Fransche regt,[2]) zoo ook in Belgie[3]) en Engeland;[4]) of ze kan bij eene algemeene bepaling aan alle inrigtingen, die de noodige vereischten in zich vereenigen, verleend worden. Dit is bij ons met eene soort van regtspersonen, de universitates personarum of zedelijke ligchamen het geval.[5])

§ 14.

De regtspersonen kan men in twee soorten verdeelen. De eene bestaat *uit vereeningen van personen, universates personarum,*[6]) *Corporationen, zedelijke ligchamen.*[7]) De

---

[1]) MERLIN, l. l.

[2]) ZACHARIAE, Cours de Droit Civil Français traduit de l'Allemand par M. M. AUBRY et RAU. Strasbourg 1846. T. I. § 52.

[3]) DE BIVORT, Code Constitutionel de la Belgique ad art. 20 de la Constitution Belge. Voor zoover mij bekend is werd daar slechts éénmaal een aanzoek tot verkrijging der regtspersoonlijkheid gedaan. De Belgische Bisschoppen wendden zich tot de wetgevende magt met de bede dat zij de Universiteit te Leuven tot personne civile mogt verheffen. Reeds het enkele denkbeeld eener *main morte* verwekte bij velen onwil en misnoegen en wel in zulk eene mate, dat de Bisschoppen het geraden oordeelden hun verzoek in te trekken. De communautés religieuses zijn daar te lande geen regtspersonen. Eene uitzondering maken eenige vereenigingen van geestelijke zusters, reeds bij Keizerlijk Decreet van 1809 als zoodanig erkend.

[4]) BLACKSTONE, l. l.

[5]) Ook aldus in Oostenrijk. Men zie bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie I. § 26.

[6]) Het woord universitas beteekent eene vereeniging; het komt ook wel voor in den zin van eene met regtspersoonlijkheid bekleede vereeniging. Men vergelijke v. SAV. Syst. II. § 88.

[7]) Bestaat er nevens het zedelijk ligchaam ook nog eene andere ver-

andere wordt door sommigen [1]) met den naam van *universitas rerum* (*algemeenheid van zaken*), door anderen [2]) met dien van een *vermogen* bestempeld. Over de grenzen der beide soorten zijn allen het eens. Tot de laatste behooren de hereditas, [3]) de stichting (pia causa). Geheel onderscheiden van de zedelijke ligchamen zijn de universitates rerum. Stelt bij eene corporatie, eene vereeniging van personen, eene denkbeeldige *eenheid* daar, die als regtspersoon beschouwd wordt, zoo mist men bij de universitas rerum geheel zulke physieke personen. Het is hier aan de algemeenheid van zaken, de stichting, de pia causa zelve, dat de persoonlijkheid verbonden is. Een voorbeeld heldere ons denkbeeld op. Iemand vestigt in de stad zijner inwoning een huis ter verpleging van zieken en begiftigt het met de noodige inkomsten; de vereischte voorwaarden van erkenning of goedkeuring worden vervuld en nu is het *hospitaal* of

---

eeniging van personen, echtgenooten namelijk, wier gemeenschap een regtspersoon daarstelt?

De gevoelens der doctores Juris zijn verdeeld. DELVINCOURT (T. I. bl. 528), LEGUEVEL (Dissert. sur l'art. 585. C. C. bl. 19 et 20), PROUDHON (Usufruit T. I. n°. 279) en TROPLONG (T. I. bl. 365), beschouwen de gemeenschap als regtspersoon. TOULLIER Droit Civil (T. I. n°. 82) en ZACHARIAE (T. III. bl. 407, § 505) ontkennen zulks. Door den omvang der gekozen stof gedwongen mij binnen zekere grenzen te beperken, moet ik mij het genoegen ontzeggen, in eene ontwikkeling dier belangrijke regtsvraag te treden en bepaal mij dus tot eene verwijzing naar de aangehaalde schrijvers.

[1]) v. NIEROP, l. l. p. 301; POLS, l. l.; VOET ad tit. D. quod cujuscunq. univers. nom. vel contra eam agatur (3. 4).

[2]) PUCHTA, kleine Civilistische Schriften, bl. 499.

[3]) L. 22. D. de fidejuss. (46. I.) „hereditas personae vice fungitur „sicuti municipium et decuria." Ook bij ons kan men nog als zoodanig noemen de *hereditas jacens;* althans vóór dat de staat in het bezit gesteld is.

ziekenhuis zelf regtssubject geworden en in het bezit van een eigen vermogen. Dergelijke inrigtingen bestaan er vele, als weeshuizen, beurzen voor minvermogende kweekelingen der academiën of andere scholen [1]) en dergelijke meer. [2]) Dit belangrijk verschil in den aard der zaak levert gewigtige gevolgen op. Het zij genoeg hier een enkel aan te wijzen. Een zedelijk ligchaam heeft tot grondslag eene vereeniging, bestaande uit leden, die zelve het beheer regelen en toezigt op de daarmede belaste personen kunnen uitoefenen. Niet alzoo bij eene stichting; dáár zijn geene levende deelgenooten, die in het noodige kunnen voorzien. Ze is gelijk een persoon, die niet voor zich zelve zorgen kan. De staat moet voor hare belangen waken, even als voor die van minderjarigen en onder curatele gestelden. Is bij de oprigting het beheer geregeld, dan bepaalt zich de staatszorg tot toezigt, even als bij een bij testament benoemden voogd. Is dit niet geschied, of komt het gestelde bewind te vervallen, dan wordt er van staatswege in voorzien. Dit is een pligt, die op het openbaar gezag rust. Laat het aan den ingezeten toe over het zijne te beschikken, en erkent het dat er geene bezwaren in het belang van het algemeen tegen de uitvoering dier wilsbepaling bestaan, dan moet het waken dat looze bedriegers die goederen niet aan hunne bestemming onttrekken en tot hun eigen voordeel aanwenden. Het geldt hier inderdaad niet anders dan te keer gaan van diefstal. Ook strekken de meeste dezer instellingen tot doeleinden van liefdadigheid of van algemeen

---

[1]) Bij deze is het ook soms een legatum sub modo, aan eene bepaalde Familie vermaakt.

[2]) v. SAV. Syst. II. § 86, geeft drie voorname doeleinden van de vestiging derzelve op: „Religionsübung (wohin die höchst manichfaltigen Kirchlichen Institute gehören), Geistesbildung, Wohlthätigkeit."

nut; door haar worden noodlijdenden gevoed, hulpbehoevenden ondersteund, jongelingen van aanleg, doch zonder middelen, voortgeholpen. Het belang der maatschappij vordert dat deze gelden tot het aangewezen doel besteed blijven. [1])

§ 15.

Dan keeren wij na deze korte uitweiding tot het Jus Constitutum terug. Is het aangewezen verschil tusschen de beide soorten van regtspersonen ook in ons regt in het oog gehouden, of is de universitas rerum evenzeer als de universitas personarum onder den naam van zedelijk ligchaam begrepen, en zijn dus de bepalingen van den 10den titel van het IIIde Boek des Burg. Wetboeks op beide toepasselijk? — POLS [2]), geheel doordrongen van de zoo juiste onderscheiding der wetenschap, hield zich als overtuigd, dat die ook in onze wetgeving moest gehuldigd zijn, en beantwoordde de vraag ontkennend, als of ze naauwelijks eenigen twijfel kon doen geboren worden. Er zijn intusschen nog wel gronden aan te voeren, die tot een tegenovergesteld besluit moeten leiden.

---

[1]) Met genoegen zag ik, dat Lord JOHN RUSSELL, in de zitting van het Lagerhuis van 4 April jl., bij zijne voordragt over het onderwijs, voorstelde vele liefdadige instellingen aan een strenger toezigt der Regering te onderwerpen. Hij wees tevens op het slecht beheer van de meeste dezer stichtingen. Mag men de Engelsche bladen gelooven, dan werden de denkbeelden van Lord JOHN zoowel door het Parlement als door de publieke opinie gretig toegejuicht. Bij een Edict van Lodewijk XV van den jare 1749, art. 3, werd reeds bepaald, dat de Parlementen het beheer der goederen van vrome stichtingen en de wijze van rekening en verantwoording zouden regelen. DE BROUCKERE et TIELEMANS, Repertoire op het woord *fondation* tit. 1. Chap. II.

[2]) l. l. §. 16.

In art 947 en 1717 B. W., art. 4. n°. 2 en 242 Rv. maakt de wetgever melding van stichtingen, onderwerpt hare bevoegdheid tot het verkrijgen van goederen aan beperkingen en erkent ze dus stilzwijgend als regtspersonen. De voorwaarden, waaronder deze inrigtingen bestaan, zijn verder in onze wetgeving niet geregeld. Moet men in dien toestand van zaken streng blijven hechten aan de woorden *vereeniging van personen*, in art 1690 B. W. voorkomende, te meer daar dit artikel zoo slecht mogelijk gesteld is? Of is althans, bij het stilzwijgen der wet, hier niet de plaats voor eene analogische toepassing, zoodat men de bepalingen, waardoor de eene soort der regtspersonen beheerscht wordt, ook op de andere moet laten werken? In art. 857 B. W. [1]) wordt kennelijk ook de stichting onder den naam van zedelijk ligchaam begrepen; ware het anders, dan zou men komen tot het ongerijmde gevolg dat het regt van vruchtgebruik, door zulk eene inrigting verkregen, gedurende den ganschen tijd van haar bestaan zou voortduren, indien geene uitdrukkelijke bepaling dienaangaande bij de schenking, erfstelling of overeenkomst was gemaakt.

De gegeven uitlegging van art. 887 B. W. wordt nog bevestigd door eene vergelijking met art. 619 C. C.; daar toch heet het: „l'usufruit qui n'est pas accordé à des „particuliers ne dure que trente ans." Onze wetgever, ofschoon hij de Fransche bepaling voor oogen had, achtte zulk eene voorzigtige uitdrukking onnoodig, wijl hij alle regtspersonen onder den naam van *zedelijke ligchamen* begreep. Ziedaar eene redenering, welke ons brengt tot dit syllogistisch argument: de stichtingen zijn regtspersonen; alle regtspersonen moeten geacht worden on-

---

[1]) Art. 857 B. W. „geen vruchtgebruik kan aan een zedelijk ligchaam langer dan voor dertig jaren worden toegestaan."

der den naam van zedelijk ligchaam begrepen te zijn; dus zijn de stichtingen zedelijke ligchamen. Men kan deze stelling nog bevestigen door te wijzen op art 575 B. W. „er zijn zaken, die aan niemand toebehooren, „de overige zijn het eigendom of van den staat of van gemeenschappen of van bijzondere personen," in verband met art. 582: „zaken aan eene gemeenschap toebehoo„rende zijn dezulke, die het gezamenlijk eigendom zijn „van een zedelijk ligchaam." Eene stichting is noch staat noch bijzonder persoon, alzoo is het een zedelijk ligchaam. Hierbij kan men nog voegen dat, volgens art. 1699 [1]) B. W., een publiekregtelijk zedelijk ligchaam bestaan blijft, al zijn ook al de leden uitgestorven; het is dus niet volstrekt noodig dat in een zedelijk ligchaam eene vereeniging van personen gevonden worde.

Dit alles heeft ongetwijfeld wel eenigen schijn van waarheid voor zich; toch geloof ik niet dat het den toets van een grondig onderzoek kan doorstaan. Hoe slecht onze wetgever zijne uitdrukkingen in art. 1690 [2]) B. W. moge gekozen hebben, toch is het in dit artikel dat hij de vereischten voor het bestaan van een zedelijk ligchaam heeft aangewezen; tot die vereischten wordt in uitdrukkelijke bewoordingen eene *vereeniging van personen* gebragt. Mag men nu op grond eener *vermoede* bedoeling van den wetgever eene bepaling, door hem in ondubbelzinnige

---

[1]) Art. 1699 B. W. „Het zedelijk ligchaam op openbaar gezag in„gesteld wordt niet vernietigd door den dood of den afstand van het „lidmaatschap van alle de leden, maar blijft als zoodanig bestaan tot „zoo lang hetzelve wettig is ontbonden."

[2]) Art. 1690 B. W. „Behalve de eigenlijke maatschap erkent de wet „ook vereenigingen van personen als zedelijke ligchamen, hetzij de„zelve op openbaar gezag als zoodanig zijn ingesteld of erkend, hetzij „als geoorloofd zijn toegelaten, of alleen tot een bepaald oogmerk „niet strijdig met de goede zeden zijn zamengesteld."

bewoordingen gesteld, als niet gegeven beschouwen? Waar blijft het dan met onze geschreven wet, als men aldus den duidelijken letter miskent? Ook de onderscheiden bepalingen van den 10den titel van het IIIde B. des B. W. zijn kennelijk met het oog op *vereeningen van personen* geschreven. Men kan inderdaad zeggen dat de algemeene bepaling van art. 1690 door de opvolgende artikelen gestaafd wordt. Art. 1699 bewijst enkel dat er een geval denkbaar is, waarin het zedelijk ligchaam nog kan blijven voortduren, niettegenstaande een der eigenaardige vereischten, de vereeniging van personen, niet meer aanwezig is; maar niet dat dit vereischte bij de vestiging van het zedelijk ligchaam kan gemist worden. Ook houde men wel in het oog dat de publiekregtelijke corporatien, als b. v. eene gemeente, *als zoodanig* niet dan krachtens eene verordening van het openbaar gezag bestaan, en dat tot de opheffing en de regeling van hare gevolgen, zoo omtrent de eigendommen der corporatie als anderzins, noodwendig eene bepaling van datzelfde gezag vereischt wordt. De reden ligt dus voor de hand, waarom men tot het vaststellen van deze, met het wezen eener universitas personarum strijdige, bepaling overging. Bij de privaatregtelijke daarentegen is die grond niet aanwezig. Het geldt hier een afzonderlijke bepaling, *contra rationem juris recepta* en eene zulke, iedereen geeft dit toe, mag men niet uitbreiden. De wetgever vermeldt ook met name *stichtingen* nevens *zedelijke ligchamen* [1]; de meening dat hij bei-

[1]) Art. 4 n°. 2. Rv. „Ten aanzien van openbare instellingen „of stichtingen en zedelijke ligchamen, aan den persoon of ter „woonplaats van het hoofd des bestuurs, of ter plaatse waar het „bestuur deszelfs zitting of kantoor houdt." Art. 242 Rv.: „De „besturen van openbare instellingen, stichtingen en zedelijke lig„chamen zullen een hunner leden benoemen om op de aan hen be„teekende feiten en vraagpunten te antwoorden; zij zullen te dien

de soorten van regtspersonen in de laatste benaming zou omvat hebben is dus een dwaalbegrip. Geheel onjuist is ook de straks vermelde redenering, op art. 947 B. W. gebouwd. Het was niet de bedoeling van den wetgever aan de universitates rerum regtsbevoegdheid toe te kennen, maar het regt van de zoodanige, die reeds van elders een wettig bestaan hadden, aan zekere beperkingen te onderwerpen. Dit blijkt duidelijk uit een der antwoorden bij de behandeling van het aangehaald artikel door de Regering aan de 2de Kamer der Staten-Generaal gegeven, als zij zeide [1]): „Men bedoelt door godsdienstige „gestichten de zoodanige *die een wettig bestaan hebben en „als zoodanig zijn erkend*, zoo als b. v. het Gereformeerd Diakoniehuis, het Roomsche Armenhuis enz." Nog pleit voor ons stelsel de plaats, in onze wet aan den titel over *zedelijke ligchamen* gegeven. Men [2]) wenschte dezen onder de overeenkomsten en wel achter den titel *van maatschap* te stellen, om het verschil, dat er tusschen deze beide onderwerpen bestaat, te beter te doen uitkomen. Maar van gelijkenis en verschil kon er toch wel alleen sprake zijn bij een zedelijk ligchaam, uit eene vereeniging van personen bestaande; en ook slechts bij een zoodanig kon men aan overeenkomst denken. Ook art. 575 B. W. levert geene moeijelijkheid op. Men kan de stich-

---

„einde eenen bijzonderen last geven, waarbij de antwoorden op„gegeven en waarachtig verklaard zullen worden; deze last mag wor„den voorgelezen. De partij behoudt het vermogen om de bestuur„ders van zoodanige instellingen, stichtingen en zedelijke ligchamen „over feiten die hen persoonlijk betreffen, te doen hooren, ten einde „daarop bij den regter zoodanig te worden acht geslagen als bevon„den zal worden te behooren."

[1]) VOORD. l. l. IV. bl. 86.

[2]) VOORD. l. l. V. bl. 313.

tingen zeer goed als bijzondere personen beschouwen; deze uitdrukking immers sluit geenzins eenig wezen buiten den mensch uit, en de universitas rerum is inderdaad een bijzonder op zich zelf staand persoon [1]). Zeker is ze geen gemeenschap, en ons artikel zou eer de stelling wettigen, dat stichtingen onder ons regt geene zaken kunnen bezitten dan dat ze zedelijke ligchamen zijn.

Het bovenstaande was reeds geschreven, toen mijn oog viel op Mr. Opzoomer's verklaring van art. 1655 B. W. (Burgerlijk Wetboek, D. III. bl. 153 sqq.) Niet weinig was ik verwonderd te zien, dat de scherpzinnige regtsgeleerde, die zich anders zoo trouw aan den letter der wet houdt, in spijt der ondubbelzinnige bewoordingen van art. 1690 B. W., de meening ontwikkelt, dat in ons regt het woord *zedelijk ligchaam* de universitates rerum tevens met de universitates personarum omvat. De argumenten, waarmede hij zijn gevoelen zoekt te staven, vinden grootendeels hunne wederlegging in het door mij geschrevene. Slechts een enkel woord meen ik hierbij te moet voegen. Mr. Opzoomer beroept zich op het opschrift van onzen titel in het ontwerp van 1820 (*corporatien, vereenigde ligchamen en stichtingen als personen beschouwd*). Het verdient opgemerkt te worden dat aldáár de inhoud van den titel ook aan het opschrift beantwoordde. Het onderscheid tusschen de beide soorten van regtspersonen werd met juistheid in acht genomen, en afzonderlijke be-

---

[1]) Welligt verwondert men zich dat ik hier de *universitates rerum* onder de *bijzondere personen* begrijp, terwijl ik boven *l'usufruit qui n'est pas accordé à des particuliers* als gegeven aan *regtspersonen* beschouwde. Het Fransche Regt kent niet de drieledige onderscheiding van art. 575 B. W.; dáár kent men ten opzigte van de bezitters der goederen geene andere verdeeling dan in *natuurlijke* en in *regtspernen.* Cf. art. 537 C. C.

palingen voor de stichtingen vastgesteld. Wilde de wetgever ook deze hier regelen, waarom liet hij dan de daartoe betrekkelijke bepalingen achterwege? Met de aangewezen onderscheiding in het ontwerp voor oogen, kon hij zich toch moeijelijk schuldig maken aan hetgeen Mr. OPZOOMER de gewone vergissing noemt en „het meest ge„wone (?) geval voor het eenige aanzien." De hooggeeerde schrijver, dien ik hier bestrijd, meende ook nog een bewijs te vinden in het opnoemen onder de zedelijke lichamen van dijk- en poldergemeenschappen, markgenootschappen enz. Te regt werd reeds door POLS [1]) opgemerkt, wiens werk den hoogleeraar onbekend schijnt, dat eene universitas niet ophoudt eene vereeniging van personen te zijn, wijl tot het lidmaatschap zekere vereischten, hier bezit van gronden, gevorderd worden. Of is eene gemeente geen zedelijk ligchaam, wijl lidmaatschap zonder inwoning ondenkbaar is? Mr. OPZOOMER verklaart zich nog tegen het argument, uit de plaatsing van onzen titel in het derde boek geput. Het was ook voor mij slechts een bijkomende grond, die mij in mijn gevoelen bevestigde, zonder daarop een beslissenden invloed uit te oefenen; doch ook de reden, daartegen aangevoerd, schijnt mij onjuist. „Steunen ook de zedelijke ligcha„men, op openbaar gezag ingesteld, op overeenkomst?" roept de schrijver uit. Kon hij vergeten, dat volgens de leer van velen de staat en dus ook de onderdeelen en uitvloeisels van dezen op een onderwerpings verdrag berusten [2])? Waarschijnlijk waren zelfs de ontwerpers van ons Burg. Wetb. voorstanders dezer meening. Het stelsel van het *Goddelijk Regt* was ten tijde van het vaststel-

---

[1]) l. l. § 22.

[2]) Ik spreek hier niet eens van hen, die de leer van het Contrat Social toegedaan zijn.

len van dit Wetboek hier te lande nog weinig verbreid.

Mijn stelsel is zeer eenvoudig. Niets, en dus ook geene stichting, kan als regtspersoon bestaan zonder tusschenkomst van het staatsgezag. In het algemeen is de bevoegdheid tot het vestigen van deze bij geene wetsbepaling gegeven. Zal er een opgerigt worden, dan is voor ieder bijzonder geval de toestemming der wetgevende magt noodig. De algemeene regtsbeginselen, boven ontwikkeld, laten ons hier geen oogenblik in twijfel. Men vreeze niet dat ik aldus ook al het bestaande wil omverwerpen. De meeste, zoo niet alle, der thans gevestigde stichtingen hebben ongetwijfeld reeds bij hare oprigting eene erkenning van het openbaar gezag verkregen [1]). Maar ware het anders, zoo zou dit wel een prikkel behooren te wezen voor de Bevoegde Magt om spoedig tot eene wettelijke regeling over

[1]) Te vergeefs zocht ik in GROENEWEGEN de legibus abrogatis, VAN LEEUWEN Roomsch Hollandsch Regt, BOEL op Loenius, ZURCK Codex Batavus en SCHOMAKER Consultatien, hoe stichtingen oudtijds de hoedanigheid van regtspersoon verkregen. Uit ZURCK l. l. bl. 1192 en VAN DER KEESSEL thes. 284 blijkt dat althans de weeshuizen tot het genot van burgerlijke regten bevoegd waren; hun wordt toegestaan van hunne alumni te erven. Welligt zou men zulk eene verleening van erfregt als een soort van erkenning als regtspersoon kunnen beschouwen. VON SAVIGNY gewaagt van eene stilzwijgende toekenning der burgerlijke regtsbevoegdheid? Zou men die misschien kunnen aannemen onder het beheer van instellingen, die de geschreven wet nog niet als eenigste regtsbron erkenden? — Vroeger (§ 12) hebben wij gezien dat, volgens sommigen, de Romeinsch regtelijke bepalingen aan bijzondere personen vrijheid tot het oprigten van stichtingen gaven. Beschouwden welligt onze voorouders die voorschriften nog als verbindende, terwijl zij ze tevens in den bedoelden zin verklaarden? Ziedaar eenige vragen, waarop ik vruchteloos trachtte een voldoend antwoord te vinden. Moge iemand van rijpere kennis eenig licht verspreiden over dit onderwerp, nog in dikke nevelen gehuld!

te gaan, maar het zou ons niet mogen leiden tot het huldigen eener valsche leer

Thans blijft mij nog over de gronden te ontwikkelen, waarom ik hier naar algemeene regtsbeginselen en niet naar analogie besliste.

Analogie is een woord dat door velen gebruikt wordt, zonder dat zij er de regte beteekenis van vatten. Het schijnt mij noodig in het kort de onderscheiden denkbeelden aan te wijzen, die men daarmede pleegt uit te drukken. Somtijds is het eenvoudig analogische verklaring, uitlegging of interpretatie, als men eene duistere wetsbepaling, door vergelijking met andere niet ongelijksoortige plaatsen, opheldert. Deze wordt teregt door de schrijvers [1]) aangenomen, doch er kan bij onze vraag geen sprake van zijn; de woorden immers van art. 1690 B. W. laten hier geen twijfel toe. Somtijds bezigt men het voor Analogische uitbreiding, als men, in spijt van een ondubbelzinnig regtsvoorschrift, eene daarvan afwijkende bepaling, op grond der ratio legis, tot een in deze niet voorzien geval uitbreidt en aldus inderdaad de wet aanvult, op grond van het beweren dat de wetgever het door hem aangenomen stelsel in de afzonderlijke bepalingen niet logisch uitwerkte; „hier wird," zegt v. Sav.[2]), „eine Berichtgung des wirklichen Gedankens versucht durch Zuruckführung auf denjenigen Gedanken, den das Gesetz hätte „enthalten sollen. Man geht nämlich auf den Grund des „Gesetzes zurück, und wenn es sich findet dasz derselbe in seiner logischen Entwicklung auf mehr oder weniger führt, als das Gesetz enthält, so wierd dieses durch

---

[1]) Ontw. van 1820 art. 58; v. Sav. Syst. I. § 37; H. Cock Disput. Jurid. Inaugur. de argumento ab analogia ejusque a legis interpretatione differentia.

[2]) Syst. I. § 50.

„eine neue Art. von ausdehnender oder einschränken- „der Auslegung verbessert." Deze wijze van uitlegging, of liever van uitbreiding der wet, wordt vrij algemeen verworpen, en schijnt mij ook naauwelijks met eenigen schijn van regt verdedigd te kunnen worden. Ook die soort van Analogie komt hier niet te pas. Eindelijk noemt men nog Analogie, als men, bij stilzwijgen der wet, een niet voorzien geval naar de regelen, bij een ander gelijksoortig uitdrukkelijk voorgeschreven, beslist Deze nu is het, welke wij in ons geval zouden moeten toepassen. Bescheiden ben ik van meening dat men ook deze niet mag aannemen. Wettelijke voorschriften vast te stellen is de taak der Wetgevende magt. Voorkomende twistgedingen naar die wetten te beslissen, is het werk der Regterlijke magt. Wat is eene wet anders, dan de uitgedrukte wil van den wetgever? Hoe kan men iemands wil tot rigtsnoer van zijne uitspraak nemen, als men dien niet kent? Het maakt hier geen verschil of hij, die de wet vaststelde, het niet voorziene geval opzettelijk onvermeld liet, dan wel of die weglating aan vergetelheid te wijten zij. Was immers deze de oorzaak van het niet regelen van het punt in geschil, dan blijkt het dat de wetgever er niet aan gedacht heeft, en zeker kan hij geen wil hebben gehad omtrent iets, dat hem niet eens voor den geest kwam. Dit onderwerp levert een ruim veld voor beschouwingen op; doch hoe aanlokkelijk het zij zich hierop te wagen, zoo ben ik echter genoodzaakt mij dat genoegen te ontzeggen; want eene verhandeling over dit onderwerp ware hier misplaatst. Het gevoelen, dat ik hier voorsta, is ook reeds breedvoerig ontwikkeld door den Hoogleeraar H. Cock, in zijne Disput. Inaug. [1]). Intusschen is dit punt zeer be-

[1]) p. 68 sqq. Analogie in den hier bedoelden zin wordt voorgestaan door v. Sav. l. l.

twist in de wetenschap, en de meeste schrijvers van naam zijn zelfs van een tegenovergesteld gevoelen. Doch al moest men aan de voorstanders der Analogie den palm der overwinning toekennen, dan zouden zij haar toch in ons geval niet mogen toepassen. CICERO'S [1]) *quod valet in re pari, veleat et in re quae par est* is de grondslag der analogie. Die gelijkenis mist men juist bij eene universitas personarum en eene universitas rerum. Reeds boven wees ik op een gewigtig verschil, dat er tusschen beide bestaat. Ze ontstaan, worden bestuurd en gaan te niet op geheel uiteenloopende wijze en ik geloof niet dat men bij magte zal zijn de bepalingen van den 10[den] titel van het III[de] B. des B. W. op de stichtingen toe te passen.

Het eenige bezwaar, dat er na het gezegde nog overblijft, levert de reeds aangehaalde bepaling over het vruchtgebruik. Name men Analogie aan, dan ware het ligt, het voor de zedelijke ligchamen vastgestelde, ook op de stichtingen toe te passen; hier immers staan de beide soorten van regtspersonen volkomen gelijk. Ik voor mij geloof echter niet dat de eigenaar eene in vruchtgebruik gegevene zaak, na verloop van dertig jaren, van eene stichting zal kunnen terugeischen [2]). Men moge dit ongerijmd noemen, *sed lex ita scripta*. De regter mag in geen geval de waarde eener wet beoordeelen [3]); hij heeft alleen te onderzoeken wat deze hem voorschrijft. Men stelle zich de ongelukkige gevolgen dezer leemte echter ook niet al te groot voor. Het is mogelijk dat er na 1838 reeds aan deze of gene wettig bestaande stichting vruchtgebruik geschonken is, zonder dat daarbij de tijd van den duur van hetzelve bepaald zij. Doch deze ge-

---

[1]) Top. IV.

[2]) Anders Mr. DIEPHUIS Burgerlijk Regt VII. bl. 685.

[3]) Art. 11 Wet houd. Algem. Bepal.

vallen zullen zeker niet veelvuldig zijn. En voor de toekomst heeft de Regering het in hare magt de zaak ten goede te keeren, door nimmer aan eene stichting verlof te geven tot het aannemen van vruchtgebruik, bij uitersten wil of schenking gegeven, dan onder voorwaarde dat de duur van hetzelve tot dertig jaren beperkt worde [1]). Aldus is het mogelijk, ook zonder herziening van het B. W., alle bezwaren uit den weg te ruimen.

§ 16.

Na de leerstukken, in een onmiddelijk verband met ons onderwerp staande, in grove trekken geschetst te hebben, gaan wij over tot het eigenlijke punt van behandeling, de vereeningen als regtspersonen, in ons wetboek zedelijke ligchamen genoemd. Een zedelijk ligchaam is eene met regtspersoonlijkheid bekleede vereeniging van personen. Deze zijn de twee eenige eigenaardige kenmerken. De hoedanigheid van regtspersoon onderscheidt het zedelijk ligchaam van eene gewone vereeniging [2]); terwijl weder in die vereeniging van personen het verschil met de stichting (universitas rerum) bestaat. Uitspraken der wetenschap, die men ook in ons regt geeerbiedigd vindt. In art. 1690 B. W. worden enkel vereenigingen van personen als zedelijke ligchamen erkend, terwijl het eerst volgend artikel ons leert dat al zulke ligchamen, even als particuliere personen, bevoegd zijn tot het aangaan van bur-

---

[1]) Voorbeelden van een voorwaardelijk verlof zijn niet onbekend.

[2]) PFEIFER, l. l. § 12. „Dasz die Gesammtheit als ein von sämmt-„licher vereins mit gliedern verschiedenes Rechtssubject auf gefaszt „wird, ist das einzige Unterscheidungsmerkmal von den übrigen ver-„einen oder Gesellschaften.”

gerlijke handelingen, en dus de regtsbevoegdheid als algemeen kenmerk aanwijst.

Eer ik overga tot het ontwikkelen van de gegeven bepaling, moet ik de corporaties al dadelijk verdeelen in twee geheel van elkander afwijkende soorten, de *publiekregtelijke* en de *privaatregtelijke*. Het verschil tusschen deze beide soorten van vëreeningen is reeds boven aangewezen [1]). De eerstgenoemde behooren eigenlijk niet tot mijn onderwerp. Ik zal ze dus niet opzettelijk behandelen vooral niet bij onderwerpen, waarin ze van de privaatregtelijke verschillen, zoo als bij de wijze van ontstaan en te niet gaan en bij de inwendige verhouding, zoowel tusschen de leden onderling als tusschen deze en het bestuur. Alleen zal ik nu en dan eenige aanmerkingen te berde brengen bij dat gedeelte, waar geheele overeenstemming bestaat, d. i. bij de verhouding van het zedelijk ligchaam tot derden.

§ 17.

Zonder vereeniging van personen is geen zedelijk ligchaam denkbaar. Die vereeniging is het subject, dat met persoonlijkheid bekleed wordt. Wanneer die aanwezig is, zal genoegzaam uit het vroeger [2]) gezegde blijken. Slechts een enkel woord is het noodig daarbij te voegen. Reeds twee personen zijn voldoende tot het vormen van een zedelijk ligchaam [3]). Anders, volgens de meesten, in het Ro-

---

[1]) § 1.

[2]) Men zie § 1.

[3]) Dit schijnt thans bij de schrijvers aangenomen en behoeft geen nader betoog. Men zie Pols l. l. § 5; Mr. A. de Pinto, Handleiding tot het Burg. Wetb. II. § 975.

meinsche Regt [1]) en in het ontwerp van 1820, waar er drie werden vereischt. Deze personen moeten gelijktijdig aanwezig zijn. Eene volgreeks is geene vereeniging. Onjuist is het, gelijk sommigen doen, de aaneenschakeling van opvolgende vorsten of ambtenaren als zedelijk ligchaam voor te stellen. Het is vreemd dat zelfs BLACKSTONE [2]) in die dwaling verviel. De goederen, tot luister der kroon of voor eene bepaalde dienst bestemd, behooren aan den staat, niet aan eene bijzondere corporatie.

De vereeniging eindelijk moet geoorloofd zijn d. i. bij geene verordening verboden. Hoe zou de wetgever de regtspersoonlijkheid kunnen toekennen aan een ligchaam, dat hij in eene andere zijner verordeningen verbiedt? Het bestaan eener ongeoorloofde associatie is een feitelijk, geen regtsbestaan. De vereeningen, die in strijd met de vroeger vermelde verordeningen (§§ 2, 7, 8) gevestigd zijn, hebben geene burgerlijke regtsbevoegdheid; zij kunnen geene goederen bezitten, noch personen aan zich verbinden.

§ 18.

De vereeniging wordt een regtspersoon, d. i. de vereeniging van menschen wordt als eene eenheid gedacht. Aan die eenheid wordt de regtspersoonlijkheid verbonden. Zij kan anderen aan zich zelve en zich zelve aan anderen

---

[1]) Bekend is de l. § 5. D. d. V. S. (50, 16) „Neratius Priscus „tres existimat facere collegium et hoc magis sequendum est" Afwijkend van het gevoelen, algemeen door de regtsdoctoren aangenomen, beweert PFEIFER, l. l. § 12, dat de wet geene betrekking heeft op corporaties maar enkel op het misdrijf van ongeoorloofde vereeniging (collegia illicita) en dat de zin geen andere is dan dat eene vereeniging reeds strafbaar is, als zij uit drie personen bestaat.

[2]) Commentaires sur les lois Anglaises I. Chap. XVIII.

verbinden, en een eigen vermogen bezitten, afgezonderd van dat der bijzondere leden van de vereeniging. Zij, die met den juridischen persoon eenige regtsbetrekking aanknoopen, hebben dien persoon, niet de leden der vereeniging, aan zich verbonden. Ieder persoon is voor zijne eigene daden verantwoordelijk. Wil men anderen mede aansprakelijk stellen, dan is daartoe borgtogt of eene soortgelijke overeenkomst noodig. Zonder zoodanige bijkomende omstandigheid, heeft men alleen verhaal op den persoon, met wien men de verbindtenis aanknoopte [1]). Dit zag Mr. VAN NIEROP [2]) voorbij als hij zeide: „al wat betreft de betrekking van natuurlijke personen tot den „regtspersoon of zijn vermogen, de meerdere of mindere „aansprakelijkheid van gene voor deze, behoort niet tot „het wezen van den juridischen persoon, maar kan verschillen naar den aard der onderscheiden species."

Geheel in overeenstemming met de hier ontwikkelde beginselen zijn de bepalingen van l. 7. § 1 D. quod cujuscunq. univ. nom. (4. 3): „si quid nniversitati debetur, „singulis non debetur nec quod debet universitas, singuli „debent;" van l. 1. pr. D. de div. rer. (4. 8.): „res pu„blicae ipsius universitatis esse creduntur" en van l. 6. § 1 D. eod.: „ideoque nec servus communis civitatis, sin„gulorum pro parte intelligitur, sed universitatis. Et „ideo tam contra civem quam pro eo posse servum civi„tatis torqueri, Divi fratres rescripserunt;" van het Landrecht fur die Preussischen Staaten II. VI. §. 81: „Cor„porationen und Gemeinen stellen in den Geschäften des „bürgerlichen Lebens *eine* moralische Person vor," en

---

[1]) Deze beginselen houde men wel in het oog bij de zoo bestreden vraag of eene maatschap regtspersoon is. Eene beslissing meen ik dan niet moeijelijk te mogen noemen.

[2]) l. l. bl. 302.

van § 82: „Sie werden in Rücksicht auf ihre Rechten und „Verbindlichkeiten gegen Andre, auszer ihnen, nach eben „den Gesetzen wie einzelne Mitglieder des Staats beur- „theilt." Hetzelfde kan men zeggen van art 1691 en 1698 van ons Burg. Wetb. [1]). Minder juist noemt onze wetgever in art. 582 B. W. de goederen van een zedelijk ligchaam het *gezamenlijk eigendom* der leden van hetzelve. Intusschen is het duidelijk dat het hier niet een verschil van gevoelen, maar alleen eene ongelukkige uitdrukking van gedachte, geldt. Het zedelijk ligchaam vormt *één* persoon, die subject van regten is; er zijn dáár geene meerderen, die gezamenlijk eigendommen bezitten (condomini). Moest men het artikel anders verklaren, dan zou de wetgever in eene zonderlinge tegenstrijdigheid vervallen zijn. Hij beschouwde in art. 1691 en 1690 B. W. de corporatie als een bijzonder persoon, afgescheiden van dien der leden, regten uitoefenende en alleen in zijne eigen goederen niet in die der leden aansprakelijk en desniettegenstaande zou hij de vrucht van de overeenkomsten, door de eenheid als persoon aangegaan, doen komen ten voordeele van de daarvan geheel onderscheiden personen der leden. Dus zou een zedelijk ligchaam, goederen koopende en betalende, die niet in eigendom verkrijgen; ze zouden komen aan de leden! Dan ware ook het beginsel miskend van art. 1351 B. W., dat niemand iets kan bedingen dan voor zich zelven.

Bij het straks aangehaalde artikel 1691 verdient nog

[1]) Het is onnoodig de verschillende practische gevolgen aan te wijzen van het beginsel, dat het zedelijk ligchaam en de leden geheel verschillende personen in regten uitmaken. Het oefent op bijna iedere instelling des burgerlijken regts zijnen invloed uit. Men denke b. v. aan het wraken van getuigen (art. 1950), aan compensatie (art. 1461), aan schuldvermenging (art. 1472) enz. enz.

opgemerkt te worden, dat de dáár voorkomende uitdrukking *burgerlijke handelingen* te beperkt is. „Zedelijke ligchamen," zeide de Memorie van Toelichting, „kunnen „koopen, verkoopen, huren, verhuren, in regten verschijnen, dadingen aangaan, als erfgenamen, legatarissen of begiftigden worden ingesteld" [1]. Als erfgenaam ingesteld te worden is geene handeling. Het ware juister te zeggen dat de corporaties, even als natuurlijke personen, het genot hebben van alle burgerlijke regten, voor zoover zij er, niet uit den aard der zaak of krachtens eenige wetsbepaling, onbekwaam toe zijn.

De grenzen der bevoegdheid van een zedelijk ligchaam tot het verrigten van regtshandelingen werden reeds vroeger door mij aangewezen, bij het ontwikkelen van het begrip van den regtspersoon. Met een enkel woord gewaagde ik van de beperking, in art. 947 [2] en 1717 B. W. [3] gesteld. Neemt men met mij aan dat de woorden *stichting* en *zedelijk ligchaam* geheel uiteenloopende begrippen aanduiden, dan kan men ongetwijfeld de aangehaalde artikelen niet op de corporaties toepassen; en al geeft men, met mijne tegenstanders, eene uitgebreidere beteekenis aan het woord *zedelijk ligchaam*, dan kan men toch niet dezelfde gronden aanvoeren om die insgelijks aan dat van *stichting* toe te kennen. De bevoegdheid der corporaties

---

[1]) VOORDUIN, Burg. Wetb. V. bl. 312.

[1]) „Makingen bij uiterste wilsbeschikking ten behoeve van openba„re instellingen, godsdienstige gestichten, kerken of armeninrigtin„gen, hebben geen gevolg, dan voor zoo ver de Koning aan de be„windvoerders dier gestichten de magt zal hebben verleend om die „aan te nemen."

[2]) Art. 1717 B. W. „Schenkingen aan openbare of godsdienstige „gestichten gedaan, hebben geen gevolg, dan voor zoo ver de Koning „aan de bewindvoerders dier gestichten de magt zal hebben verleend „om die giften aan te nemen."

tot het verkrijgen van goederen is in mijn oog onbeperkt. Op een geheel bijzonder standpunt staan hier de kerkelijke gemeenten, doch daarover later.

Wijden wij ten slotte een enkel woord aan de aansprakelijkheid van een zedelijk ligchaam bij de wisselverbindtenis. Art. 586 2°. Rv. [1]) kent lijfsdwang toe tegen al degenen, die, als trekkers, acceptanten of endossanten, een wisselbrief geteekend hebben. De bepaling van het art. is stellig en algemeen. Heeft dus een bestuurder van een zedelijk ligchaam *in die hoedanigheid* een wissel getrokken of geaccepteerd, dan kan hij door lijfsdwang tot betaling gedwongen worden. Zoo ooit, dan geldt het hier zeker *incivile est nisi tota lege perspecta de una aliquave particula ejus judicare.* De bestuurders eener corporatie zijn niet persoonlijk aansprakelijk voor de verbindtenissen door hen als zoodanig aangegaan; zij zouden dus gegijzeld worden voor schulden, welke zij niet behoeven te betalen!!! Ook wraken de woorden der wet de bestreden verklaring. In den ganschen titel *van lijfsdwang* wordt steeds van de gijzeling eens *schuldenaars* gesproken; niet de bestuurders, maar het zedelijk ligchaam is schuldenaar. Ook de Deutsche Wechselordnung (§ 2) staat geen lijfsdwang toe, in geval van wisselverbindtenissen, die, voor zedelijke ligchamen of andere juridische personen, door hunne vertegenwoordigers zijn aangegaan [2]).

Men heeft wel eens beweerd dat de schuldeischers van den staat, bij wanbetaling van dezen, op de goederen der ingezetenen verhaal kunnen uitoefenen. Hoe verwerpelijk

---

[1]) Art. 586 „Lijfsdwang heeft mede plaats:

2°. „Tegen alle personen zonder onderscheid, die eenen wissel„brief hebben geteekend, als trekkers, acceptanten of endossanten, „of denzelven door den borgtogt, aval genaamd, gewaarborgd hebben."

[2]) Men zie Mr. VISSERING het wisselregt der XIX eeuw, bl. 4.

deze meening is, blijkt, als men bedenkt dat de publiekregtelijke zedelijke ligchamen in verhouding tot derden geheel met de privaatregtelijke gelijk staan, en dat voor de schulden van iedere corporatie alleen de goederen van dat ligchaam, niet die der leden, aansprakelijk zijn.

§ 19.

Is het een onmisbaar vereischte dat een zedelijk ligchaam geen winstbejag ten doel hebbe [1]? Sommige regtsgeleerden beantwoorden de gestelde vraag bevestigend. Bescheiden ben ik van meening dat hunne leer niet op de wet gegrond en dus onaannemelijk is. Door het eischen van een oogmerk, niet strijdig met de wetten of goede zeden, wordt toch het doel om winsten te behalen niet uitgesloten. Zijn er winsten gemaakt, dan behooren die aan de corporatie, niet aan de onderscheiden leden. Van verdeeling onder deze kan eigenlijk geen sprake zijn; het zedelijk ligchaam en de leden zijn onderscheiden personen. Wil de een aan den ander iets geven dan zijn de regelen omtrent schenking toepasselijk. Maar als nu de statuten het geval voorzien en de verdeeling bepalen? Dan kunnen de leden uitkeering van hun aandeel eischen, even als het zedelijk ligchaam, krachtens die statuten, bijdragen van de leden vordert [2]. Men beschouwe het als betaling van hetgeen de eene persoon (regtpersoon) aan den ander (natuurlijken persoon), krachtens de statutaire overeenkomst, schuldig is. Nog kan men vragen of, als de reglementen over dit punt zwijgen, de leden bevoegd zijn te bepalen dat het zedelijk ligchaam aan de personen

---

[1]) Als hoofddoel zal het zeker zelden, misschien nimmer, voorkomen.

[2]) Men vergelijke §§ 20 en 21 over den oorsprong van de regten en verpligtingen der leden.

der afzonderlijke leden iets ten geschenke zal geven. Ik zie niet in waarom men hun dit regt zou ontzeggen. Als bijkomend oogmerk laat ook Mr. DIEPHUIS [1]) winstbejag toe, doch hij liet zich door het woord *zedelijk ligchaam* verleiden om in de eerste plaats een *zedelijk* doel te eischen. Kon hij vergeten dat hij zelf kort te voren [2]) ten opzigte van den naam had opgemerkt: „dat men niet juist heeft „te denken aan iets *zedelijks* in den bepaalden zin des „woords, maar dat de uitdrukking *zedelijk* ligchaam en„kel gebezigd werd in tegenstelling van een *natuurlijk* „ligchaam?"

§ 20.

Nu wij weten welke de vereischten zijn tot het bestaan eener corporatie, behoeven wij slechts te onderzoeken hoe die ontstaan, en wij zullen kunnen zeggen hoe een zedelijk ligchaam tot stand komt. Zien wij dus hoe eene vereeniging gevormd wordt en hoe die de regtspersoonlijkheid verkrijgt. POLS [3]) beweert dat de menschen even goed vereenigd kunnen zijn door omstandigheden, onafhankelijk van hunnen wil, als door hunne toestemming. Ik geloof daarentegen met mijnen hooggeachten leermeester, Mr. VAN ASSEN [4]), dat men die niet kan ontberen. Niets toch komt tot wording dan door de natuur of door de daden der menschen. Men zal bezwaarlijk eene, als ik het zoo noemen mag, *private* vereeniging kunnen aanwijzen, waarvan men de oorzaak des bestaans in de natuur moet zoeken. De genoemde schrijver staaft zijne

---

[1]) l. l. VII. bl. 668.
[2]) l. l. bl. 667.
[3]) l. l. § 8.
[4]) Leiddraad § 36.

stelling door het voorbeeld van een kerkgenootschap. Is dat voorbeeld wel gelukkig gekozen? wáár werd ooit eene nieuwe kerk gesticht zonder tusschenkomst der menschen? al waren die onmiddelijk door den Schepper der natuur verlicht, zij waren het, die de nieuwe kerkgemeente vormden, niet de natuur. Geene *privaatregtelijke* vereeniging bestaat er, dan die door menschen is opgerigt. Maar kan men soms zonder zijne toestemming tot eene reeds bestaande behooren? Deze vraag is bij ons vooral van gewigt, omdat de leden van een ontbonden zedelijk ligchaam zijne goederen onder elkander mogen verdeelen. Ik heb ergens gelezen dat er eene Gezindte bestaat, die leert dat de kinderen van ledematen der kerk jure accessionis aan dezelfde kerk behooren. Ik zal niet onderzoeken in hoeverre zulks inderdaad tot het dogma dier godsdienst behoort. In regten mogen wij niet vragen naar het leerstellige van deze of gene gezindheid, maar mag slechts de rede de leidsvrouw onzer beslissing zijn. Het lidmaatschap eener vereeniging brengt van zelf de verpligting mede tot het doel der vereeniging mede te werken. Die verpligting kan ons niet dan door de wet, of met onze toestemming, opgelegd worden. Maar kunnen ouders en voogden, die ons overal van regtswege vertegenwoordigen, dit ook hier niet? Zij vermogen het niet, in zooverre men daardoor den vrijen mensch in het volgen zijner overtuiging en in zijn regt eene andere leer te omhelzen zou willen beperken, maar wel ten opzigte van de burgerregtelijke verpligtingen en regten, welke er uit mogten voortvloeijen. Ouders en voogden kunnen in naam van hunne kinderen en pupillen overeenkomsten aangaan. Waarom zouden zij het niet zoo wel met een zedelijk ligchaam als met ieder ander persoon kunnen? Heeft een vader zijn kind in eenig kerkgenootschap doen opnemen, dan is het kind door die handeling des vaders

burgerregtelijk verbonden en dus b. v. verpligt tot geldelijke bijdragen, zoo die worden geëischt, zoo lang hij ten minste zijn lidmaatschap niet opgezegd heeft; want alleen onder deze ontbindende voorwaarde kan de verbindtenis geacht worden te zijn aangegaan. De bijdragen immers zijn verschuldigd door de leden der godsdienstige vereeniging. Heeft men opgehouden lid te zijn, dan is ook de verpligting daartoe vervallen. Is het kind verpligt in de lasten te dragen, zoo deelt het ook in het genot der voordeelen, den leden toekomende. Zoo heeft het b. v. bij de ontbinding van het zedelijk ligchaam, dat door de kerkgemeente gevormd wordt[1]), regt op een deel der goederen[2]). Na al het gezegde zal het wel duidelijk zijn, of men langs geen anderen weg dan dien van overeenkomst lid van een zedelijk ligchaam kan worden. Nog een enkel woord tot ontwikkeling mijner meening. De beantwoording onzer vraag hangt voornamelijk af van het begrip, dat men aan het woord *overeenkomst* hecht. Wil men het bepalen *duorum pluriumve in unum placitum consensus* (toestemming van twee of meer in dezelfde zaak), dan zal de oplossing bevestigend zijn. Boven zeide ik het reeds, het lidmaatschap van iedere vereeniging brengt van zelf eenige verpligting mede en daartoe wordt onze toestemming vereischt. Deze verbindtenis intusschen is eene *zedelijke*, wier nakoming men niet bij den burgerlijken regter kan eischen. In dit geval wordt er niet dat gevorderd, wat men gewoonlijk onder *burgerregtelijk verdrag* verstaat. Ik wil de mogelijkheid niet betwisten dat

---

1) Zulk eene ontbinding noeme men niet ondenkbaar; reeds is, bij het uitsterven eener gemeente van *Jansenisten*, een geding over de goederen aanhangig geweest. Het getal der leden van de gezegde gezindheid neemt steeds af. Dit doet mij onderstellen dat dergelijke gevallen nog meer zullen voorkomen.

2) Art. 1702 B. W.

er eene corporatie besta, wáár op de leden enkel zoodanige zedelijke verpligtingen rusten. Maar ze zal gewis niet dan hoogst zeldzaam voorkomen. Bijna overal zijn geldelijke bijdragen onafscheidelijk van het lidmaatschap, of wordt het verrigten of niet verrigten van sommige handelingen door boeten, als clausula poenalis, gestraft. Dan kan burgerregtelijk verdrag niet gemist worden. Van waar toch zou het zedelijk ligchaam het regt tot handhaving der statuten ontlenen? Ik herhaal het nogmaals, wij zijn tot niets verbonden dan tot hetgene de wet ons gebiedt of wat wij vrijwillig op ons hebben genomen. Waar is de verordening, die aan eene private vereeniging wetgevende magt toekent?[1])

---

[1]) Men heeft Mr. THORBECKE aangehaald, als een ander gevoelen voorstaande. Inderdaad kan men dit ook afleiden uit de volgende woorden van dien schrijver (*Gids* 1846. p. 535): „Doch waarop rust „bij een zedelijk ligchaam, evenbeeld van den staat zelven, de be„trekking zijner leden onderling en tot het geheel? Is ook hier geen „andere oorsprong noch grond, is de wetgevende magt die het ze„delijk ligchaam overeenkomstig met zijn wezen en doel bezit niets „anders dan privaatregtelijk verdrag?" Men houde wel in het oog dat deze schrijver alle corporaties bij de wet geregeld wil zien. Ter aangehaalder plaatse bl. 539 toch zegt hij: „dat de *wet*, oprigting en regt „van zedelijke ligchamen regelende, algemeene voorschriften geve om„trent hunne verkrijging van en beschikking over goederen, *omtrent* „*hunne bevoegdheid om de leden te belasten*, beheer en rekenpligt, en „een publiek toezigt instelle, dit zou even natuurlijk als noodig schij„nen." Men vergelijke ook nog Aanteek. op de Gw. II. bl. 217. De verhandeling voorts, waaraan mijne aanhaling ontleend is, werd geschreven met het oog op het Hervormd Kerkgenootschap, welks inrigting en bestuur zoo niet regtens dan toch feidelijk van Staatswege was geregeld en dus onder de publiekregtelijke moet worden gerangschikt. Ik meen het te mogen betwijfelen, of Mr. THORBECKE de juistheid onzer stelling ontkennen zou ten opzigte van zedelijke ligchamen, door bijzondere personen, zonder eenigen invloed van het Staatsgezag, opgerigt.

Hier te lande is het eene vereeniging ligt de regtsbevoegdheid te erlangen. Die wordt immers in art. 1690 B. W. aan al de zoodanige gegeven, welke als geoorloofd zijn toegelaten, of tot eenig oogmerk, niet strijdig met de wetten of goede zeden, zijn zamengesteld [1]). Vreemd schijnt het dat POLS [2]), op het voetspoor van THORBECKE [3]), kon vragen op welken grond de regter het zedelijk ligchaam, wanneer het b. v. eene regtsvordering instelt, zal erkennen. Art. 1690 B. W. vordert enkel het bestaan eener geoorloofde vereeniging. Aan al deze is de regtbevoegdheid gegeven. Verrigt de vereeniging regtshandelingen, dan maakt ze van die bevoegdheid gebruik en treedt als regtspersoon op, even als de mensch van zijn regt gebruik maakt. Doch zal deze, in regten verschijnende, het aanwezig zijn van de voorwaarden zonder wel-

---

[1]) Ik meen hier niet alleen op de duidelijke woorden der wet maar ook op de eenstemmige leer der schrijvers te mogen wijzen. Men zie POLS, l. l. § 32; VAN HALL, Handleiding tot de Beoefening van het Burg. Regt § 54. Met het oog op de woorden: „maar tot het bestaan zelf van een zedelijk ligchaam schijnt stellige toelating d. i. „erkenning van overheidswege regtens noodig," (Aanteek. op de Gw. II. bl. 217,) vermeldt de laatste schrijver THORBECKE als afwijkende in gevoelen. Kon het hem ontgaan, dat in eene aanteekening dit beginsel gezegd wordt „miskend te zijn bij de onduidelijke slotwoor„den van art. 1690 B. W., voor zoo verre daar zedelijke ligchamen „onafhankelijk van stellige toelating worden aangenomen?" Ondubbelzinnig blijkt het dus dat THORBECKE, hoezeer onze bepaling afkeurende, die echter even als de overigen verklaart.

[2]) POLS, l. l. § 32: „Desideramus igitur in jure nostro iudicium, „quod alibi tam facilem reddit inquisitionem an hoc illove casu univer„sitas quaedam personam juridicam referat."

[3]) Aanteek. op de Gw. Dl. II. bl. 217. In mijn oog wordt echter door THORBECKE de vraag meer gedaan ten opzigte van het jus constituendum, dan met het oog op ons regt. Ik geloof niet dat zijne woorden door POLS juist begrepen zijn.

ke hij geen regt heeft, als b. v. het Nederlanderschap (in sommige gevallen) moeten bewijzen, zoo moet ook de vereeniging aantoonen dat zij aan de eischen der wet voldoet, d. i. dat zij eene geoorloofde vereeniging is. De regter heeft dus alleen te onderzoeken of er eene vereeniging van personen bestaat, en zoo ja, of ze tot de geoorloofde behoort. Is de uitkomst bevredigend, dan ziet hij een bevoegd persoon voor zich verschijnen. Bij een publiek regtelijk zedelijk ligchaam kan er nog veel minder grond tot twijfel bestaan. Dáár is het de instelling van het openbaar gezag, die ons de corporatie doet kennen.

§ 21.

Thans zijn wij gekomen tot de verhouding der leden onderling en tot het bestuur, tot het zoogenaamde *inneres Recht der Corporationen.* Deze betrekking wordt bij ieder zedelijk ligchaam door de Statuten of Reglementen (51) en, bij gebreke van deze, door door de bepalingen van den 10den titel van het IIIde Boek des B. W. geregeld. Verpligtingen en regten van leden en bestuurders ontstaan alleen uit overeenkomst; hetzij die uitdrukkelijk is aangegaan door het aannemen der reglementen, hetzij stilzwijgend door eenvoudige toetreding met berusting in de bepalingen der wet. In het laatste geval is het niet anders, dan wanneer men b. v. eene overeenkomst van koop aangaat, zonder uitdrukkelijke bedingen, en deze door de voorschriften van het B. W. geregeld worden. Ook de meerdere of mindere wetgevende magt, die de vereeniging ten opzigte van de leden kan uitoefenen, wordt door de statuten bepaald. Ieder lid mag zich alleen vragen, of het besluit van bestuurders of van de algemeene vergadering binnen den kring der bevoegdheid, hun door

de reglementen toegekend en met inachtneming der vormen, dáár voorgeschreven, genomen is. Zoo ja, dan valt er niet aan verzet te denken. Maar weigert desniettemin een lid zich aan eene wettig gemaakte bepaling te onderwerpen, dan vrage men of de statuten eenige strafbepaling inhouden, die zonder regterlijke tusschenkomst kan worden toegepast; zoo niet, dan kan men den weigerachtige enkel voor den burgerlijken regter roepen. Dan verschijnen en eischer en gedaagde gelijk bijzondere volkomen gelijkstaande personen, niet *als een hooger en een ondergeschikte persoon*, *als regeerder en geregeerde* [1]). Dit werd reeds te regt door POLS opgemerkt [2]). Indien eenig lid zijne regten door het zedelijk ligchaam geschonden acht, dan blijft ook hem slechts de weg van regten open. Maar wat zal men zeggen, als soms minderjarigen in een zedelijk ligchaam worden opgenomen? Dan gelden de gewone regelen, voor de overeenkomsten vastgesteld. De minderjarigen zijn dus niet verbonden dan wanneer zij werkelijk zijn gebaat. Welligt zou men dit laatste bij eene societeit, een leesgezelschap en dergelijke inrigtingen meer, niet zonder grond kunnen aannemen. De corporatie, die met de minderjarigen handelde, is in allen gevalle verbonden. Onverklaarbaar is mij het gezegde van POLS [3]), dat een zedelijk ligchaam hen, die niet aan hunne verpligtingen voldoen, wel niet in regten betrekken

---

[1]) THORBECKE, Gids 1846. p. 538.

[2]) l. l. § 31. Ook ZACHARIAE T. I. § 53 leert dat er tusschen de bijzondere personen der leden en de corporatie dezelfde regtsbetrekking bestaat als tusschen deze en *personnes etrangères à l'association.*

[3]) l. l. p. 71. „Corpus morale eos (minores) expellere posset, si obli„gationibus suis non satisfacerent, sed eos in jus vocare numquam „posset."

maar eenvoudig uitzetten kan. Krachtens de overeenkomst, bij het intreden der corporatie gesloten, zijn zij leden en hebben aanspraak op het genot der voorregten, aan het lidmaatschap verbonden. Dat regt kan men hun niet op eigen gezag ontnemen.

Kunnen ook enkel minderjarigen een zedelijk ligchaam daarstellen? Kunnen zij zich vereenigen, dan kunnen zij ook eene corporatie vormen, want vereeningen van personen worden door de wet als zedelijk ligchaam erkend. Dat minderjarigen zoowel als meerderjarigen eene vereeniging kunnen oprigten, leert ons de rede en de dagelijksche ondervinding. Uit dien hoofde aarzel ik niet de gestelde vraag bevestigend te beantwoorden.. Men bedenke intusschen wel, dat minderjarige leden niet kunnen gedwongen worden tot het storten der bijdragen, waarvoor zij zich verbonden hadden; alles wordt hier aan hun eergevoel overgelaten. In de praktijk zal dit wel weinig moeijelijkheden opleveren, want men weet dat de zoogenaamde *dettes d'honneur* veel getrouwer betaald worden dan die, welke men door eene regtsvordering kan handhaven. Hoe velen betalen speelschulden terwijl zij niet eene van hunne overige verpligtingen voldoen?

§ 22.

Het is hier de plaats eene beschouwing der corporaties, welke door vele schrijvers, doch mijns inziens ten onregte, voorgedragen wordt, te toetsen. VON SAVIGNY [1]), PUCHTA [2]), PFEIFER [3]) stellen het zedelijk ligchaam als een

[1]) Syst. II. § 90.
[2]) Institutionen II. bl. 297; Kleine Civilistische Schriften, bl. 505.
[3]) Die Lehre von den Juristischen Personen § 20.

dood wezen voor, waarop de leden der vereeniging geen den minsten invloed hebben, dat evenmin kan willen als handelen; juist is hunne gevolgtrekking: dat het een persoon is, die niet voor zich zelf zorgen kan, (*voghtbare Person*); de staat moet dus in het beheer voorzien; hebben de leden invloed op het bestuur, dan is het alleen omdat de staat hen als voogden van den *handlungsünfähigen* Persoon beschouwt. Deze opvatting schijnt mij in strijd met den aard der zaak. Het is de vereeniging van menschen, die met persoonlijkheid bekleed wordt. Die vereeniging moet ook de regten uitoefenen, aan die persoonlijkheid verbonden. Stellen de Gemeentenaren de Gemeente daar, of zijn zij slechts vertegenwoordigers der Gemeente? Maken niet de leden eener societeit de societeit uit, of vertegenwoordigen zij die slechts? Stellen niet de leden eener kerk de kerk daar? Maar belet soms een organisch gebrek den persoon, die door de vereeniging gevormd wordt, eenen wil te hebben? Geenszins; wat door de magt, volgens de Reglementen bevoegd, besloten is, geldt als wil der vereeniging. Men zegge niet: die wil kan in strijd zijn met dien van sommige der bijzondere leden. De wil van deze doet niets ter zake. Het is een eigenaardig kenmerk van de door vereeniging gevormde eenheid, dat de wil der stembevoegde magt als wil van het geheel geldt. Ook op het terrein der billijkheid zal men ons stelsel zonder vrucht bestrijden. Bij de intrede onderwierp ieder lid zich door onderteekening der Reglementen aan de magt, bij deze aangewezen. Mogt hij later van zienswijze veranderen, de weg tot uittrede staat hem steeds open. Nemen wij, tot staving van ons stelsel, een voorbeeld uit het dagelijksch leven. Wanneer eene kiesvereeniging eenen Candidaat stelt, is het dan niet haar wil dat die persoon den kiezers worde aanbevolen? Doet het dan iets ter zake

dat sommige leden niet met die keuze hebben ingestemd [1])? Als de leden van een leesgezelschap tot het aanschaffen van eenig werk besluiten, is het dan niet de wil van het leesgezelschap, dat dit boek gekocht worde? Is het dan niet voldoende, dat het besluit overeenkomstig de Reglementen genomen zij? Vraagt men dan of allen er in toestemden? Dit zij tevens genoeg ter weêrlegging van hen die, onze beschouwing over de Handlungsfähigkeit der corporatien deelende, eenstemmigheid voor de te nemen besluiten verlangen. Het is ook geen bezwaar, dat een lid tevens zij bijzonder persoon en lid of deel van eenen anderen persoon. Dit is ook het geval in het stelsel der bestreden schrijvers, gelijk zij ook zelve erkennen; ook dáár is de vereeniging van personen en dus ook personen als leden een noodzakelijk vereischte tot het bestaan van een zedelijk ligchaam. Tegenover de bestreden schrijvers van naam, verheugt het mij het gezag te kunnen plaatsen van het Staats-Lexicon van ROTTECK en WELCKER; wij lezen dáár op het woord *Corporation*: „Der Corporationen „eigentliche regierende Seele, ihr individuelles selbstän„diges Lebensprincip, das wahre persönliche Rechtssub„ject ist der sie regierende lebendige Gesammtwille, wel„cher bei grundgesetzlicher Abstimmung in der Stimmen„mehrheit sich ausspricht." De staat kan voorzeker aan zijne erkenning als regtspersoon voorwaarden verbinden, indien zulks in het algemeen belang noodig wordt geacht, maar het schijnt mij onjuist te zeggen dat de zedelijke ligchamen uit hunnen aard onbekwaam zijn in het beheer te voorzien [2]). Moeten er handelingen verrigt worden,

[1]) Bij sommige verkiezingen is het al zeer duidelijk gebleken hoe sterk de wil van zulk eene vereeniging zijn kan.

[2]) Is deze beschouwing juist, dan is het verkrijgen van bezit door een zedelijk ligchaam aan geenerlei bezwaar onderhevig. (Men vergelijke v. SAV, II. bl. 292.)

dan treden de bestuurders of daarvoor bijzonder aangestelde gemagtigden voor de corporatie op. Maar zij doen dit uit krachte der bevoegdheid, hun bij de Statuten of bij een besluit der stembevoegde magt opgedragen.

In overeenstemming met het door mij ontwikkelde stelsel, leert ook het Landrecht für die Preussischen Staaten, na gezegd te hebben dat: „unter Gesellschaften die Ver„bindungen mehrerer Mitglieder des Staats zu einem ge„meinschaftlichen Endzwecke verstanden werden" [1]) dat de „Corporationsrechte solchen vom Staate genehmigten „Gesellschaften zu kommen, die sich zu einem fortdauern„den gemeinnützigen Zwecke verbunden haben" [2]). Het is dus aan de vereeningen zelve dat de burgerlijke regten verleend zijn; zij zijn het ook, welke die regten uitoefenen [3]); de bestuurders handelen slechts als hare vertegenwoordigers [4]). De beginselen, voor welke ik hier strijd, vindt men, misschien niet in zoo duidelijke bewoordingen, maar toch op onmiskenbare wijze, in ons B. W. gehuldigd. Art. 1690 B. W. immers zegt dat „de wet ver„eenigingen van personen als zedelijke ligchamen erkent;" het zijn dus die vereeningen, welke die ligchamen daarstellen; volgens art. 1691 B. W. zijn „wettig bestaande „zedelijke ligchamen bevoegd tot het aangaan van burgerlijke handelingen;" maar de vereeningen vormen het zedelijk ligchaam; dus zijn die vereeningen bevoegd tot het verrigten van burgerlijke handelingen. Dat voorts

---

[1]) II. VI. § 1.

[2]) l. l. § 25.

[3]) l. l. § 86. „Die Ausübung der äussern Gesellschaftsrechte wird „durch Schlüsse der Corporation angeordnet."

[4]) l. l. § 114. „Die Ausübung der Gesellschaftsrechte kann einzel„nen Personen, als *Repräsentanten* oder *Stellvertretern* der Gesellschaft „übertragen werden."

bestuurders hun mandaat slechts van de vereeniging ontleenen, blijkt uit art. 1695; op welken grond anders zou deze hen tot rekenschap kunnen roepen?

§ 23.

Een zedelijk ligchaam gaat te niet

a) door ontbinding der vereeniging, hetzij omdat de leden ze volgens de instellingen, Reglementen of overeenkomsten ontbinden, hetzij omdat het doel of voorwerp der vereeniging ophoudt [1]), hetzij omdat de leden uitsterven, hetzij omdat andere wetsbepalingen de vereeniging eene ongeoorloofde maken;

b) door het vervallen der hoedanigheid van regtspersoon.

De leden kunnen de vereeniging ontbinden, mits zij de wijze en vormen, bij de Statuten bepaald, in acht nemen. Die Statuten zijn als de Grondwet van het zedelijk ligchaam; zij regelen het geheele *inneres Recht der Corporationen.* Maar stel dat de Statuten geene voorschriften over de ontbinding bevatten? Dan hebben de leden het regt daartoe over te gaan, ten ware dit, zoo al niet met de woorden, dan toch met den geest der reglementen mogt strijden; te regt zeide Mr. DIEPHUIS *volgens* d. i. *niet in strijd met.* De meeste schrijvers, als VON SAVIGNY [2]), PUCHTA [3]), PFEIFER [4]) ontzeggen aan de leden van

---

[1]) Art. 1700 B. W. „Alle andere zedelijke ligchamen blijven bestaan „tot dat zij uitdrukkelijk zijn ontbonden, volgens hunne instellingen „reglementen of overeenkomsten, of tot dat het doel of voorwerp „der vereeniging ophoudt."

[2]) Syst. II. § 89.

[3]) Kleine Civilistische Schriften, bl. 509.

[4]) l. l. § 33.

een zedelijk ligchaam het regt dit op eigen gezag te ontbinden, en beweren dat tot de opheffing, even als tot het ontstaan, de tusschenkomst der staatsmagt noodig is. Men heeft daarbij gewezen op den natuurlijken persoon, en gezegd: ook deze kan niet afzien van zijne regtsbevoegdheid, evenmin de regtspersoon. Maar men vergeet dat een natuurlijk persoon door zelfmoord een einde aan zijn bestaan kan maken en het ligchaam, waaraan de regtsbevoegdheid verbonden was, vernietigende ook die regtsbevoegdheid zelve doen eindigen. Dus kan ook de met regtspersoonlijkheid bekleede vereeniging een einde aan haar bestaan maken. Zij kan de vereeniging ontbinden en daardoor het ligchaam, dat de grondslag van den regtspersoon uitmaakte, vernietigen [1]). Er is niet eene reden denkbaar, waarom de Staat hier de bijzondere vrijheid zou beperken. Zelfs het belang der schuldeischers kan niet worden ingeroepen; men zal nimmer tot verdeeling der goederen mogen overgaan, dan na alvorens de schulden betaald te hebben [2]), *bona non intelliguntur nisi deducto aere alieno.* Het hier ontwikkelde gevoelen, werd blijkbaar door onzen wetgever gedeeld, als hij in art. 1700 niet eischte, dat men tot de ontbinding zijne tusschenkomst zou inroepen. Vraagt men [3]) of, bij gebreke van statutaire bepalingen, bij meerderheid van stemmen tot de ontbinding besloten kan worden, dan wel of daartoe de toestemming van allen noodig is, zoo zal onder ons regt het antwoord niet twijfelachtig zijn. Is eenmaal het regt der corporatie tot het nemen van een besluit ten aanzien der ontbinding erkend, dan zal men uit de Re-

---

[1]) Aldus begreep het ook de Engelsche wetgever. Men zie BLACKSTONE, Commentaires sur les lois Anglaises Liv. I. Chap. XVIII.

[2]) Art. 1702. B. W.

[3]) Gelijk b. v. v. SAV., Syst. II. § 99.

glementen moeten zien welk getal stemmen tot het wettig nemen van zulk een besluit gevorderd wordt. Maar bevatten die Reglementen hierover geene voorschriften, dan treedt de bepaling van art. 1696 B. W.[1]) in werking; volgens deze wordt elk besluit, en dus ook dat tot ontbinding, bij meerderheid van stemmen opgemaakt.

Ook zal het zedelijk ligchaam ophouden te bestaan, als het doel of voorwerp der vereeniging ophoudt. Zeldzaam zal dit misschien voorkomen, onmogelijk is het echter niet.

De vereeniging van personen is een der eigenaardige kenmerken; is die niet meer aanwezig, dan moet ook de corporatie vervallen. Even als bij een natuurlijk persoon de levende mensch, zoo is bij het zedelijk ligchaam de vereeniging het met regtspersoonlijkheid bekleede onderwerp. Overlijdt het menschelijk ligchaam, dan sterft ook de persoon. Dus gaat, door den ondergang der vereeniging, ook het zedelijk ligchaam te niet. Sterven al de leden uit, dan houdt het zedelijk ligchaam op te bestaan. Deze wijze van ontbinding is in art. 1700 B. W. niet voorzien. Het was ook niet noodig, want het volgde reeds uit den aard der zaak. Ik zeide dat wij ons hier niet konden gronden op art. 1700 B. W.; ongaarne toch zoude ik met Mr. DIEPHUIS zulks *in het ophouden der vereeniging* willen zien. Voorwerp en doel staan nevens elkander. Welligt zou men kunnen zeggen dat de leden het *onderwerp* der vereeniging uitmaken, doch zeker nimmer het *voorwerp*. — Ook wanneer er slechts een lid overblijft, bestaat er geene vereeniging meer en slaat het

---

[1]) Art. 1696 B. W. „Indien bij de instellingen, de overeenkomsten of reglementen geene bepalingen opzigtelijk het stemregt zijn „gemaakt, heeft ieder lid van een zedelijk ligchaam gelijk regt zijne „stem uit te brengen, *en wordt het besluit bij meerderheid van stemmen „opgemaakt.*"

doodsuur voor het zedelijk ligchaam [1]). Maar wat is er dan van de Romeinschregtelijke leer *jus omnium in unum recedit* [2]) (het regt van allen is op een overgegaan)? men kan dit niet anders beschouwen dan als een voorschrift, *utilitatis causa receptum*, en alleen op eene positieve wetsbepaling, niet op de regtsbeginselen, steunende. Krachtens welk regtsbeginsel toch zouden de regten van allen op eenen overgaan? Krachtens een regt van erfgenaamschap misschien? Jammer maar dat onze wet geene dergelijke erfopvolging kent. Zelfs zou het weinig baten dat het laatst overblijvend lid opvolgde in de regten van al de bijzondere leden; hij zou moeten treden in het regt van de, door hunne vereeniging gevormde, eenheid.

Ons stelsel omtrent de aangegeven wijze van ontbinding wordt door velen gewraakt en men beroept zich daarbij op de volgende woorden uit de Memorie van Toelichting der Regering [3]): „Alle andere zedelijke ligchamen, namelijk degene, die erkend of blootelijk toegelaten zijn, blijven, volgens het vijfde artikel van dit ontwerp (thans art. 1700) in wezen, totdat zij uitdrukkelijk volgens hunne Reglementen of overeenkomsten zijn ontbonden, of tot dat het doel of het voorwerp der vereeniging ophoudt. Zoo zullen eene kerk en hare goederen niet als *res nullius* worden beschouwd, indien al de leeken zijn overleden, omdat het oogmerk der vereeniging niet heeft opgehouden, doordien andere perso-

---

1) Men vergete niet dat ik enkel van de privaatregtelijke corporaties spreekt; anders is het bij de publiekregtelijke.

2) l. 7 § 2 D. Quod cujuscunq. Univers. nom. (3. 4). Aldus ook: Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten II, VI § 177: „Corporationen und Communen dauern fort, wenn auch noch nur ein „Mitglied vorhanden ist."

3) VOORDUIN, V. bl. 314.

„nen van hetzelfde geloof naderhand met hetzelfde doel „van de kerk kunnen gebruik maken." Om een stelsel, zoo geheel in strijd met den aard der zaak, te gronden, zou wel eene stellige wetsbepaling noodig zijn. Dat vermogen geene losse woorden, in eene Memorie van Toelichting ter neder geschreven. Het is hier de plaats om met GAJUS te zeggen: „naturalis ratio auctoritate sena„tus commutari non potest." POLS [1]) wees reeds teregt op het ongerijmde gevolg dat eene kerkgemeente van deze of gene gezindheid, wier leden waren uitgestorven, ten eeuwigen dage als zedelijk ligchaam zou blijven bestaan, zoo lang zich nog ergens ter wereld leden van hetzelfde geloof bevinden. Deze kunnen immers nog overkomen en van de kerk gebruik maken. Éóne vraag wenschte ik slechts opgelost te zien: wie zal gedurende den tijd dat de leden zijn uitgestorven en er nieuwe verwacht worden, voor het beheer der goederen zorg dragen? Het voorschrift van art. 1699 al. 2 is enkel voor de publiekregtelijke zedelijke ligchamen geschreven. Van onbeheerde nalatenschap kan ook geen sprake zijn; volgens de Regering blijft immers het zedelijk ligchaam in stand en dus de regtspersoon in leven. Deze leemte in de wet ware alleen reeds genoegzaam om de verklaring der Memorie van Toelichting te doen verwerpen. — Dat de kerk en hare goederen geene *res nullius* zullen worden, werd niet geheel ten onregte door de Regering aangemerkt. Ligt zal het laatst overblijvend lid van de bevoegdheid, hem bij art. 1702 B. W. [2]) geschonken, gebruik maken

[1]) l. l. § 35.

[2]) Art. 1702 B. W.: „Bij de ontbinding van *zoodanig* zedelijk lig„chaam, zijn de overblijvende leden of wel het laatst overblijvend lid „verpligt de schulden van het ligchaam te voldoen ten bedrage der „baten, en kunnen zij alleen het voordeelig slot onderling verdeelen,

en zich de goederen toeëigenen. Hij zal echter behooren te onderzoeken of deze aan de kerkgemeente tot eene bepaalde bestemming vermaakt waren (legatum sub modo). Zouden ze dan niet ten eeuwigen dage tot hetzelfde doel aangewend moeten blijven?

Reeds vroeger, werd door mij[1] betoogd, dat de burgerlijke regtsbevoegdheid enkel aan geoorloofde vereenigingen verleend is. Men kan den Staat het regt niet ontzeggen eene gevaarlijke vereeniging te ontbinden. Doet hij dit, dan gaat het subject, waaraan de regtspersoonlijkheid verbonden was, te niet. Het schijnt mij dan ook buiten twijfel, dat een zedelijk ligchaam ontbonden wordt, zoodra het voortdurend bestaan der vereeniging, die er de grondslag van uitmaakt, door eenige latere wetsbepaling verboden wordt.

Kan eene wettig bestaande corporatie door eene wijziging der verordeningen, het regt van vereeniging regelende, vernietigd worden, evenzeer kan dit het geval zijn door eene beperking der regtspersoonlijkheid. Is eenmaal het beginsel erkend, dat men de burgerlijke regtsbevoegdheid enkel aan eene bepaling van het staatsgezag kan ontleenen, dan gaat die bevoegdheid ook verloren met het vervallen der bepaling, waarop zij steunde. Dit alleen is reeds genoeg om te doen zien, hoezeer zij dwalen, die hier van verkregen regten gewagen; men heeft dit regt alleen zoolang de wet, die het u schonk, als zoodanig bestond. De wet kan u burgerlijke regtsbevoegdheid ontzeggen, even als zij u b. v. kiesbevoegdheid ontnemen kan. Welligt vraagt men zich van welken in-

„of zich persoonlijk toeëigenen en alzoo op hunne erfgenamen over„dragen."

[1]) § 17.

vloed art. 147 [1]) en 155 [2]) Gw. hier moeten zijn. Als de wet den regtspersoon doodt, dan ontneemt zij hem zijne goederen, even als zij dit met eenen natuurlijken persoon door den burgerlijken dood doet. Streng genomen, doet zij dit bij het zedelijk ligchaam, zelfs al laat zij de goederen der corporatie aan hare leden. Toch geloof ik dat de aangehaalde artikelen der Grondwet hier van geene toepassing kunnen zijn. De regtspersonen ontleenen hun bestaan als zoodanig aan de wet. Vervalt die grond, waarop ze rusten, dan vervallen ze zelve en er blijft niets meer over. Iets wat niet is kan niet van zijnen eigendom beroofd worden [3]). Geheel anders is het met den natuurlijken persoon. Ontneemt de wet hem de regtsbevoegdheid, zoo behoudt hij toch zijn natuurlijk wezen, doch geheel ontbloot van de voordeelen, welke de maatschappij zijnen natuurgenooten verzekert.

---

[1]) Art. 147 Gw.: „Niemand kan van zijnen eigendom worden ont- „zet dan ten algemeenen nutte en tegen voorafgaande schadeloosstelling."

[2]) Art. 155 Gw.: „Op geene misdaad mag als straf gesteld wor- „den de verbeurdverklaring der goederen, den schuldige toebehoorende."

[3]) Welligt zal men mij verwijten dat ik aldus mijne goedkeuring hecht aan het besluit der Fransche *Assemblée Constituante*, waarbij aan de Geestelijkheid hare goederen werden ontnomen. Dat die maatregel naar streng regt volkomen wettig was, zal wel door geen regtsgeleerde worden ontkend. Het regt van den staat eene corporatie op te heffen wordt ook volledig erkend door de uitstekendste regtsgeleerden, als v. Sav., Syst. II. § 89, Puchta, Institutionen II. § 192. Volgens deze schrijvers komen de goederen van het aldus ontbonden ligchaam als *bona vacantia* aan den staat. Men spreke hier niet van revolutionnaire denkbeelden. Het hoofd der historische school zal toch wel door niemand onder de omwentelinggezinden gerangschikt worden. Het besluit der Assemblée Constituante noemde ik wettig. Valsch waren echter de stellingen, waarvan sommige sprekers bij hunne verdediging van den maatregel uitgingen als b. v. dat de geestelijke goederen het eigendom waren van den staat. Men zie hierover § 25, 26.

Doch kan alzoo de wetgevende magt corporaties opheffen, is zij dan niet verpligt de onderscheiden leden schadeloos stellen? het lidmaatschap eener zoodanige vereeniging heeft men dikwijls met geldelijke opofferingen verworven en niet onaanzienlijk zijn soms de voordeelen, daaraan verbonden. Het is eene zeer betwiste vraag of men in art. 147 Gw. het woord *eigendom* in engen zin moet opnemen, of wel er onder verstaan al de vermogensregten, welke iemand bezit. Men zou aan ons artikel eene zeer bekrompen uitlegging geven, als men het in eerstgenoemden zin opvatte. Zulk eene verklaring ware strijdig met de *ratio legis.* Deze is immers geene andere dan dat ieder ingezetene, die ten nutte van het algemeen zijne bijzondere regten moet opofferen, daarvoor op behoorlijke wijze worde schadeloos gesteld door het geheel, dat de vrucht zijner opoffering geniet. Wanneer nu het algemeen belang de opheffing van een zedelijk ligchaam eischt, heeft dan het bijzonder lid geen regt te vragen dat men hem eenige vergoeding geve voor de opoffering, die hij zich voor het heil van allen getroosten moet? [1]) Ook op den letter der wet kunnen mijne tegenstanders zich niet gronden; het woord *eigendom* komt voorzeker even dikwijls in den algemeenen als in den beperkten zin voor [2]). Onder ons regt heb-

---

[1]) Aldus beschouwde het ook das Landrecht für die Preussisschen Staaten; de schadeloosstelling, ingeval van ontbinding van een zedelijk ligchaam den leden toekomende, is daar geregeld in II. VI § 192—198. Evenzoo handelde men bij de opheffing der geestelijke orden. Men vergelijke Decret Imperial van 14 Nov. 1811 portant suppression de toutes les corporations religieuses dans le departement de la Lippe (Bulletin des Lois n°. 401). Men kende aan de leden een jaargeld voor hun leven toe. Eveneens handelde men bij de opheffing der kloosters in Engeland (Hallam, histoire Constitutionnelle de l'Angleterre, I. bl. 107).

[2]) In het Rom. Regt wordt volgens de meesten *dominium* alleen

ben de deelgenooten voorzeker geene reden om over benadeeling te klagen, daar art. 1702 B. W. hun het regt toekent, bij ontbinding van het zedelijk ligchaam, de goederen onderling te verdeelen; eene bepaling eenig onder de wetgevingen van Europa. Sterft de regtspersoon, dan behooren de goederen van dezen aan niemand. Wie zou in zijne regten kunnen opvolgen? Die goederen komen als bona vacantia aan den Staat, behoudens schadeloosstelling aan de leden van de ontbonden corporatie voor het genot, det zij moeten derven. Ook rust op den Staat de verpligting die goederen, welke geschonken waren onder voorwaarde, dat de opbrengsten tot bepaalde doeleinden zouden worden aangewend (legata sub modo), overeenkomstig die bestemming te gebruiken [1]). Houden de giftbrieven bestemmingen in, die strijden met de wetten van den Staat, dan kunnen die niet binden, al waren ze toegelaten door het regt, dat ten tijde der gifte gold. Levenden laat men niet toe tegen de wetten te handelen; hoe zouden zij dit regt kunnen hebben, die reeds voor jaren overleden zijn? Welligt vindt men mijne stelling, op den eersten aanblik, gewaagd. Men denke aan de gevolgen eene tegenovergestelde leer. Wanneer eens iemand, ten tijde der *dragonnades* in Frankrijk, aan de Gemeente zijner inwoning eene som had vermaakt, onder verpligting om de renten van deze ter vervolging der Protestanten te besteden, zou die bepaling dan kunnen werken, thans nu algeheele geloofsvrijheid aan de leden van alle gezindheden verzekerd is?

---

van *res corporales* gezegd. Aan deze tegenwerping hecht ik niet veel. Zou men een artikel onzer staatsregeling uit het Romeinsche Regt mogen verklaren? Zouden de ontwerpers dit geraadpleegd hebben?

[1]) Aldus begreep het ook de Pruissische wetgever (Landrecht II, VI § 193).

Regtmatig is de tusschenkomst der overheid ook, als bij de schenking bedingen zijn gemaakt, die door veranderde omstandigheden hun doel geheel missen [1]). Zou men niet meer eerbied voor den wil van den erflater toonen, door de gelden zoo veel mogelijk in gelijken zin, als door hem bedoeld werd, aan te wenden, dan door kapitalen te vergâren, waarvan niemand eenig nut geniet? Het is onloochenbaar dat de staat het regt, dat hem hier toegekend wordt, kan misbruiken; men zou de Regering elke magt moeten betwisten, indien men haar geene wilde toekennen, die zij niet ten kwade zou kunnen aanwenden.

§ 24.

Ten slotte nog een enkel woord. Welligt zouden sommigen genegen zijn eene naamlooze maatschappij (juister is de duitsche uitdrukking *Aktien Gesellschaft*) als een soort van zedelijk ligchaam te beschouwen. Onder ons hedendaagsch regt is het van luttel belang de punten van overeenkomst en verschil dezer regtsinstellingen aan te wijzen; de grenzen toch van beide zijn door den wetgever zoo juist afgebakend, dat men geene verwarring van denkbeelden behoeft te vreezen. De verhouding intusschen van vennootschappen tot corporaties is zoo dikwerf ter sprake gebragt, dat ik meen die niet geheel met stilzwijgen te kunnen voorbijgaan. Ook bij eene naamlooze vennootschap even als bij elke andere, mist men eene eenheid, zelfstandig buiten de personen der leden bestaande. De deelnemers in eene zulke maatschappij verliezen niet den eigendom van hunnen inbreng; zij zijn *condomini* [2])

---

[1]) Bepalingen in dezen geest werden ook voorgesteld door Lord John Russell, in de zitting van het Lagerhuis van 4 April jl.

[2]) Algemeen in gebruik zijn de uitdrukkingen *condominus*, *condomi-*

pro indiviso (medeeigenaars in onverdeelden eigendom); zij hebben aanspraak op de verworven voordeelen en gemaakte winsten [1]). Dit beginsel is rijk aan gevolgen. Ik wijs er slechts op een. De schuldeischers van eenen deelhebber in eene naamlooze vennootschap kunnen hunne regten op het aandeel van hunnen schuldenaar verhalen; doch zij hebben geene aanspraak op de goederen van het zedelijk ligchaam, waartoe de schuldenaar behoort. Onjuist is ook de bewering van VAN NIEROP [2]) dat zij van alle persoonlijke aansprakelijkheid ontheven zijn; hunne verantwoordelijkheid is slechts beperkt, gelijk die van eenen commanditairen vennoot, tot het kapitaal, dat zij zich verbonden hebben bijeen te brengen. Dit werd reeds te regt door Mr. F. A. VAN HALL [3]) en POLS [4]) opgemerkt, en wordt ook met duidelijke woorden in art. 40 Wetb. v. K. geleerd [5]).

---

nium; de Romeinen zeiden *communio, res communis.* Men zie v. SAV. das Obligationenrecht, I. § 30.

[1]) Men vergelijke §§ 8 en 9.

[2]) l. l. bl. 315.

[3]) Verdediging van de onafhankelijkheid des handels bij de oprigting van naamlooze maatschappijen, Amsterdam 1834. bl. 34.

[4]) l. l. § 20.

[5]) „Het kapitaal der vennootschap wordt verdeeld in actien op naam „of in blanco."

„De vennooten of houders dier actien of aandeelen zijn niet verder aansprakelijk dan voor het volle beloop derzelve."

II. AFDEELING.

DE KERKGEMEENTEN ALS ZEDELIJKE LIGCHAMEN.

Eene wet kan alleen door eene latere wet geheel of gedeeltelijk hare kracht verliezen.

Art. 5 Alg. Bep.

§ 25.

Wij zeiden vroeger [1]) dat de regeling van het bestuur van zedelijke ligchamen, die niet door het openbaar gezag gevormd werden, aan de Reglementen overgelaten was. Dit beginsel lijdt eene uitzondering bij de kerkelijke gemeenten. Ik spreek hier niet van het bestuur der kerkgenootschappen als godsdienstige vereeningen, maar van het beheer der goederen, aan de onderscheiden parochien toebehoorende. De regeling van dit onderwerp in het Hervormd kerkgenootschap is reeds dikwerf ter sprake gebragt; minder bekend is die der Catholijken; ik acht het niet overtollig aan de laatste eenige bladzijden te wijden. Het *Decret Impérial concernant les fabriques*

---

[1]) § 21.

van 30 *Dec.* 1809 [1]) moet hier onze vraagbaak zijn. Bij dit besluit werden, ingevolge art. 76 der Wet van 18 *Germinal an X* (8 April 1802) fabriekraden (fabrique, conseil de fabrique [2])) ingesteld om de goederen en andere inkomsten der kerkgemeenten te beheeren, voor het onderhoud der kerkgebouwen te waken en in het algemeen voor alles te zorgen wat de uitoefening der plaatselijke eeredienst betreft. In de wijze van zamenstelling der fabriekraden wordt voorzien. De Pastoor (curé ou desservant) en de Burgemeester (Maire) der Gemeente, waar de Pastorij gevestigd is, zijn van regtswege leden. De overige leden worden gedeeltelijk door den Bisschop, gedeeltelijk door den Prefect benoemd. Inkomsten, uitgaven, het doen van rekening en verantwoording, kortom, geheel het beheer wordt uitvoerig geregeld. Ten slotte is aan de burgerlijke gemeenten de verpligting opgelegd den fabriekraad te hulp te komen, als deze niet

---

[1]) Bulletin des Lois n°. 303; Rondonneau, II. bl. 341, Rapport der Commissie van onderzoek aangaande de als nog hier te lande vigerende wetten en verordeningen van Franschen en anderen oorsprong Hoofdst. V. n°. 46. Register n°. 1069; Walter, Lehrbuch des Kirchenrechts aller Christlichen Confessionen, Achte vermehrte und verbesserte Auflage, Bonn 1839, bl. 764.

[2]) *Fabrique.* Onder dit woord verstaat men eene Commissie, belast met het beheer van de opbrengsten, voor de eeredienst bestemd; ook wel eens die opbrengsten en goederen zelve (*le temporel de l'eglise*). Dit woord schijnt afgeleid van het Latijnsche woord *fabrica.* Daar het opbouwen en herstellen van kerken tot de noodzakelijkste uitgaven der eeredienst behoort, is het ligt te begrijpen dat men onder deze benaming langzamerhand alle andere uitgaven tot het gezegde doel omvatte; nog later ging de naam van de zaken over op de personen, die er zorg voor droegen. Men zie Delcour, Traité de l'administration des fabriques d'église, Louvain 1846 en Merlin, Repertoire op het woord *fabrique.*

over genoegzame inkomsten mogt kunnen beschikken [1]. Dit Keizerlijk Decreet heeft nog verbindende kracht in ons vaderland, want het is hier te lande executoir verklaard, en door geene latere verordening opgeheven. Zoowel de Grondwet van 1815 als die van 1848, wij zagen het reeds, hielden de vroegere wettelijke bepalingen in stand, al strookten ze niet met hare beginselen. Ook zou men te vergeefs trachten hier een strijd te ontdekken. Het toelaten van een kerkgenootschap, het verleenen van vrijheid van godsdienstoefening, brengt geene erkenning als regtspersoon mede. De Staat, die eene vereeniging burgerlijke regtsbevoegdheid geheel kan weigeren, heeft buiten twijfel het regt die niet dan onder zekere voorwaarden te verleenen; voorwaarden omtrent de regeling van het bestuur even goed als elke andere. Dus kan de Staat met volkomen regt aan eene godsdienstige gezindte onbepaalde vrijheid van kerkgenootschappelijke bijeenkomsten verzekeren en haar toch de burgerlijke regtsbevoegdheid niet toe kennen, dan onder voorwaarde dat zij zich aan bepaalde regelen van beheer onderwerpe. Het beweren dat onze Grondwet de kerkgenootschappen als regtspersonen erkent [2], komt mij voor eene verwar-

---

[1]) Vóór 1789 werden de fabriekgoederen in Frankrijk beheerd door een *bureau de marguilliers*, in sommige gemeenten door al de leden der parochie, in andere door de aanzienlijke (*notables*) ingezetenen gekozen. Ten platten lande was ook de heer der heerlijkheid (*le seigneur*) van regtswege lid. Het *bureau des marguilliers* was belast met het geheele beheer, doch had tot sommige handelingen de toestemming der algemeene vergadering van parochianen noodig. Alles was geregeld bij Reglementen, door de Parochianen zelve of door de Parlementen vastgesteld. Men zie MERLIN, Repertoire op het woord *marguilliers* en op het woord *assemblées*.

[2]) Mr. J. VAN HALL, handleiding tot de beoefening van het burgerlijk regt § 53.

ring te zijn van vrijheid van vereeniging met de bevoegdheid burgerlijke regten uit te oefenen en goederen te bezitten [1]). Ook de Commissie van onderzoek aangaande de alsnog hier te lande vigerende wetten en verordeningen van Franschen en anderen oorsprong schijnt het Keizerlijk Decreet, over het algemeen, niet als onbestaanbaar met onze tegenwoordige staatsregeling te beschouwen. Zij stelt immers voor, het Decreet voor een gedeelte van ons vaderland in werking te houden. Zij beweert alleen, dat de bepalingen omtrent de gedwongen gemeentelijke subsidiën met de Grondwet in strijd zijn. Deze stelling behoeft, als boven allen twijfel verheven, geen betoog. Om redenen, later te melden, geloof ik niet dat ergens een beroep op de gemeentekas gedaan is. Ware het geschied, zou dan het Plaatselijk Bestuur geldsommen tot het gewenschte einde bestemd hebben? Zou eene afwijzende beschikking niet door het Hooger Bestuur zijn goedgekeurd? Zeker ware het hoogst onregtvaardig gemeenten, waar dikwijls de overgroote meerderheid der bevolking tot eene andere gezindte behoort, in de kosten der Catholijke eeredienst te doen dragen.

Het is mij niet bekend dat er geschriften over dit onderwerp hier te lande in het licht zijn verschenen. Intusschen zijn er velen, die het Napoleontisch Decreet als vervallen beschouwen, wijl het, naar hunne meening, met vrijheid van godsdienst onbestaanbaar is. Wat daar-

---

[1]) Zeer juist werden beide onderscheiden in de Verfassungs Urkunde für den Preussischen staat van 31 Jan. 1851, art. 12. „Die Freiheit des religiösen Bekenntnisses, der Vereinigung zu Religionsgesellschaften und der gemeinsamen häuslichen und öffentlichen Religionsuebung wird gewahrleistet." Art. 13. „Die Religionsgesellschaften sowie die geistliche Gesellschaften, welche keine Korporationsrechte haben, können diese Rechte nur durch besondere Gesetze erlangen."

van is, zagen wij reeds. Het verdient opgemerkt te worden dat in Frankrijk, wáár men, in het eischen van verzekerde of vermeende regten, toch stout genoeg is, niemand zich tegen eene voortdurende toepassing van ons Decreet verklaarde [1]). En toch luidde art. 5 der Charte van 1830: „chacun professe sa religion avec une égale liberté et „obtient pour son culte la même protection," en art. 7 der Constitutie van 4 Nov. 1848: „chacun professe librement sa religion et reçoit de l'état pour l'exercice de son „culte une égale protection." Ook werden vroegere wetten dáár slechts gehandhaafd, als ze met de bepalingen der staatsregeling in overeenstemming waren. Van een in stand houden in spijt der Constitutie kon dus ook geen sprake zijn [2]). Ook in Belgie worden de Keizerlijke bepalingen zonder tegenspraak nageleefd. En toch verzekert de Belgische Constitutie [3]) de volkomenste vrijheid van godsdienst.

Men heeft nog door eene andere bedenking de verbindende kracht van het Decreet van 30 Dec. 1809 zoeken te ontzenuwen. Het Decreet, zegt men, is wel executoir verklaard maar nooit in werking gebragt. Onderzoeken wij de waarde van dit argument. Volgens art. 1 C. C., overeenstemmend met art. 2 onzer Alg. Bep., werken de wetten terstond, nadat zij in de onderscheiden deelen van het rijk bekend zijn. Ook de Keizerlijke Decreten, in het Bulletin des Lois opgenomen, waren onmiddelijk na dat tijdstip ver-

---

[1]) De beroemde AFFRE, destijds nog Vicaris-Generaal, later Aartsbisschop van Parijs, uitte niet een enkel woord van twijfel over de verbindende kracht van het Decreet in zijn *Traité de la Proprieté des biens ecclésiastiques*, Paris 1837; een werk voornamelijk aan de verdediging van de regten der kerk gewijd.

[2]) Art. 59 Charte van 1830; art. 112 Constitutie van 1848.

[3]) Art. 14—16.

bindende [1]). De Hooge Raad zou niet weigeren onze bepaling toe te passen. Of was de wet van 29 Nivôse an XIII (Zeven Kinderen Wet) ooit in werking geweest? Te regt zeide Hij in zijn Arrest van 22 Mei 1846 [2]) „dat het niet van den regter afhangt op grond van een „beweerd ongebruik eene wet willekeurig als vervallen te „beschouwen." Het Openbaar Gezag handhaaft, uit hoofde van staatkundige redenen, somtijds eene wet niet in al hare gestrengheid. Maar staat dit den regter vrij? Ware dit niet een hoogst gevaarlijk beginsel? waar zijn hier de grenzen [3]).

§ 26.

Maar is het Napoleontisch Decreet misschien vervallen door het Reglement, voor de Kerkbesturen der zoogenaamde Hollandsche Zending door den Gezant van den Heiligen Stoel, als Vice-Superior dier Zending, uitgevaardigd? [4]) Geen geestelijk gezag kan eene onzer verordeningen buiten werking stellen. Maar al bestond er geene wettelijke bepaling, was dan de Pauselijke Gezant de bevoegde magt tot regeling van ons onderwerp. Niet het kerkelijk regt kan ons het antwoord op deze vraag geven [5]). Op den Nederlandschen bodem gelden geene

---

[1]) De tijd, binnen welken zij verondersteld werden bekend te zijn, was eenigzins anders geregeld. Men vergelijke ZACHARIAE, l. l. § 27.

[2]) Wkbl. v. h. R. n°. 711.

[3]) Ook de leer der schrijvers stemt met de onze overeen. ZACHARIAE l. l. en § 29 eodem.

[4]) Het Reglement voor Gelderland wordt aan het slot van mijn vertoog medegedeeld.

[5]) Ware het anders, zou men zich dan, gelijk bij de Regtb. te Hoorn geschiedde (Wkbl. v. h. R. n°. 795), op het constante ge-

andere verordeningen, dan die door onze staatsmagten werden vastgesteld. De voorschriften onzer burgerlijke wetgeving zijn hier beslissende. Zal men deze met vrucht inroepen, dan behoort men eerst te weten wie eigenaar der Parochie-goederen is. Tot opheldering dezer quaestie is eene korte uitweiding onmisbaar.

Van geestelijke goederen hoort men dagelijks door ongeletterden zoowel als geletterden spreken, maar weinigen vragen zich rekenschap van de onderscheiden soorten van goederen, welke onder die algemeene benaming begrepen worden. Toch verschillen ze in meer dan één punt. Er zijn bezittingen der afzonderlijke kerk-gemeenten (paroisses, parochien), als b. v. kerk en pastory met toebehooren benevens de gronden, wier opbrengsten tot onderhoud van deze of tot inkomen van den Pastoor bestemd zijn; goederen, die aan een bisdom toebehooren, als het bisschoppelijk paleis, seminarien en eigendommen tot dienst of voordeel der titularissen bestemd; goederen van vrome stichtingen, als om missen te laten lezen, beurzen voor studenten in de godgeleerdheid, vicariaten en dergelijke; eindelijk de kloosters en verdere goederen, die het eigendom zijn der onderscheiden geestelijke orden. Het is hier de plaats niet om van de latere soorten te gewagen. Wij spreken alleen van hetgeen der afzonderlijke kerk-gemeenten eigen is. Sommigen kennen den eigendom ook van deze goederen aan de gansche kerk toe; anderen aan den staat. De leer der laatsten werd ten tijde der Fran-

---

bruik hier te lande sints de Hervorming, mogen beroepen? Ik laat de kracht der gewoonte in het midden en merk alleen op dat vóór 1798 de Catholijke kerkgemeenten waren collegia *tolerata* niet *probata* en dat ze dus geen zedelijk ligchaam vormden. Bezaten ze eenige eigendommen, dan kon dit niet anders zijn dan op naam van bijzondere personen.

sche omwenteling van 1789 door velen gehuldigd. Doch ze kan den toets van een onpartijdig onderzoek niet doorstaan. De bevoegdheid der kerk goederen te verkrijgen is een uitvloeisel van hare erkenning als regtspersoon door den staat. Die erkenning heeft, hetzij met, hetzij zonder beperking, toch wel in alle landen plaats gehad. Aan de kerkelijke instellingen, niet aan den staat, werden door de geloovigen giften geschonken. Te regt zeggen dan ook de schrijvers van het Staats-Lexicon van ROTTECK en WELCKER, die toch waarlijk niet verdacht zijn van te groote voorliefde voor kerkelijke instellingen [1]): „Eines müssen wir mit allem Nachdrucke hervorheben: „dem Staate steht nicht das Eigenthum an dem Güt der „Kirche zu, und wenn dieses doch behauptet wird, so „ist dieses nur die Manifestation einer von allem kirch- „lichen Bewusztsein abgelenkten Gesinnung und eine „Verleügnung des auf dem Boden der Geschichte er- „wachsenen Rechts." Eene verdere uitweiding mag hier overbodig geacht worden, want het is niet van deze zijde dat wij de meest ernstige tegenspraak zullen ontmoeten.

De kerkelijke goederen waren reeds in de oudste tijden de eigendom der afzonderlijke gemeenten, zegt een van de meest geachte schrijvers over kerkelijk regt [2]). De reeds genoemde DELCOUR [3]) zegt, wel niet der gansche kerk maar der bisdommen en niet ten onregte; maar, WALTER toont het aan en het is eene bekende waarheid: in den beginne vormde ieder bisdom slechts eene gemeente. Maar zoodra Parochien ontstonden, werden ook aan deze hare afzonderlijke eigendommen toegewezen en iedere

---

[1]) Op het woord *Kirchenvermögen.*

[2]) WALTER, Lehrbuch des Kirchenrechts aller Christlichen Confessionen.

[3]) Traité de l'administration des fabriques d'église.

afdeeling der groote kerkvereeniging trad als regtspersoon op. Deze leer van den Bonnschen Hoogleeraar (WALTER) vinden wij in het Staats-Lexicon van ROTTECK en WELCKER [1]) bevestigd; daar beroept men zich onder anderen ook nog op c. 4. C. Theod. de Episc. Sb. 2. en op een canon van het eerste Concilie van Orleans van den jare 511; en men besluit met deze ondubbelzinnige woorden: „der Satz, dasz das Eigenthum der Kirchengüter den „Gemeinden und selbständigen Instituten zustehe, ist ein „theil des gemeinen Rechts geblieben." Ook VON SAVIGNY [2]) deelt deze meening; hij haalt meerdere schrijvers tot staving van zijn gevoelen aan en beschouwt het als algemeen in de wetenschap aangenomen, bij Catholijken zoowel als bij Protestanten. Op beslissende gronden, uit den aard der zaak geput, betoogt hij dat de goederen, waarvan hier sprake, niet het eigendom der gansche kerk maar van afzonderlijke ligchamen zijn. Tusschen twee Parochien immers komen regtsbetrekkingen van allerlei aard voor, als b. v. de eene verkrijgt iets van de andere door verjaring; erfdienstbaarheden worden op de gronden van de eene ten behoeve van de andere gevestigd; en daartoe, iedereen weet het, worden twee onderscheiden regtspersonen vereischt. Nog blijft mij over den lezer te wijzen op de woorden van den reeds genoemden Kerkvoogd [3]), die met het gezag van zijnen naam ons stelsel komt schragen: „l'Eglise de France, zegt hij, n'a „jamais acquis comme corps. Les divers établissements „acquéraient tous les jours à ce même titre;" en elders: „Les canonistes ont dit aussi que les biens ecclésiastiques „étaient *res sacrae*, *res nullius;* comme ils ont dit, comme

---

[1]) Op het woord *Kirchenvermögen.*

[2]) Syst. II. § 88.

[3]) AFFRE l. l. bl. 25, 26.

„nous disons nous mêmes, qu'ils sont la proprieté de „l'Eglise. Mais quand ils ont voulu déterminer d'une „manière précise les droits caractéristiques de la proprie„té, le droit d'acquérir, d'aliéner, d'hypothéquer, de faire „des baux emphytéotiques etc., ils les ont attribués aux „divers établissements ecclésiastiques." [1])

De eerste oorzaak der dwaling zie ik in den figuurlijken spreektrant van sommige schrijvers. Soms noemde men als eigenaar van de geestelijke goederen den Almagtigen God, anderen Jezus Christus, nog anderen de gansche kerk, sommigen eindelijk den Paus. Welk regtsgeleerde zal aan zulke uitdrukkingen eenige waarde hechten? Min juiste bestemmingen waren, zelfs in testamenten, reeds ten tijde van Justinianus, zoo veelvuldig, dat deze zich genoopt vond de volgende bepalingen vast te stellen: stelt iemand Jezus Christus tot erfgenaam in, dan moet men daaronder de kerk van zijne woonplaats verstaan; laat hij het geheel of een deel zijner nalatenschap aan eenen aartsengel of martelaar, dan is daarmede bedoeld de aan dezen gewijde kerk van des erflaters woonplaats, of bestaat er daar geene zoodanige, dan die uit de hoofdplaats der Provincie; leiden deze regelen tot geene bepaalde beslissing, dan heeft die kerk de voorkeur, waarvoor de overledene bij zijn leven de meeste genegenheid koesterde, of anders de armste [2]). Voorzieningen, die tevens de meening weerleggen dat elk, tot een godsdienstig doeleinde bestemde gift, bezitting werd der gansche kerkvereeniging.

Indien ik hier in eene eenigzins uitvoerige ontwikke-

---

[1]) Zoowel in als vóór de Revolutie werden *les immeubles affectés aux fabriques* als eene bijzondere klasse beschouwd. De verkoop werd bij een bijzonder besluit der Conventie (19 Aug. 1793) bevolen.

[2]) L. 26 C. de S. S. eccles. (1, 2.)

ling ben getreden, dan is het niet omdat de zaak zelve mij twijfelachtig voorkomt, maar omdat in de laatst verloopen jaren de stelling, dat alle geestelijke goederen aan de gansche Catholijke kerk behooren, van zekere zijde met nadruk werd voorgestaan. Mogt ik nalaten de gronden, waar mijn gevoelen op steunt, uit één te zetten?

Misschien zullen sommigen meenen dat onder onze tegenwoordige wetgeving de goederen, waarvan hier sprake is, niet moeten worden beschouwd als eigendom der Gemeente als *zedelijk ligchaam*, maar dat ze behooren aan de kerk als *stichting* [1]). Deze meening vindt haren grond in art. 947 B. W.: „Makingen bij uiterste wilsbeschik-„king ten behoeve van openbare instellingen, godsdien-„stige gestichten, *kerken* of armeninrigtingen, hebben „geen gevolg dan voor zoo ver de Koning aan de be-„windvoerders dier *gestichten* de magt zal hebben ver-„leend om die aan te nemen" [1]). Hier wordt dus de *kerk* bepaaldelijk als *gesticht* beschouwd en niet gesproken van de gemeente als *zedelijk ligchaam*. Deze opvatting wordt ook door de beraadslagingen bevestigd. In 1828 antwoordde de Regering op de vraag, wat men op het oog had met de woorden *établissements religieux*, „tandis qu'ils „sont tous supprimés" (zoo als de 3de Afdeeling zich

---

[1]) Het verschil tusschen een *zedelijk ligchaam* en eene *stichting* is boven (§ 14) aangetoond. De vraag is hier van gewigt; een zedelijk ligchaam kan in het beheer zijner goederen voorzien, eene stichting niet.

[2]) Juister is de bepaling van art. 610 van het Wetboek NAPOLEON voor het koningrijk Holland: „Steden, dorpen, godsdienstgemeenschap-„pen, armenkassen, gasthuizen, weeshuizen, en andere geoorloofde „gemeenschappen of gestichten mogen, uit kracht van een testament, „geene onroerende goederen verkrijgen, of uit dezelve eenig voordeel „genieten, dan na daartoe bekomen uitdrukkelijk consent van den „Koning.".

uitdrukte): „men bedoelt door *godsdienstige gestichten*, de „zoodanige die een wettig bestaan hebben en als zooda- „nig zijn erkend, zoo als b. v. het Gereformeerde Dia- „koniehuis, het Roomsche Armenhuis, de *fabrijken der* „*onderscheiden kerkgenootschappen* enz." [1]). In 1833 werd nog ten overvloede het woord *kerken* bijgevoegd. Bij eene oppervlakkige beschouwing zal men hier ligtelijk eene veroordeeling van het voorgedragen stelsel meenen te vinden. Intusschen is dit blijkbaar de bedoeling van onzen wetgever niet geweest. Had hij hier niet de kerkelijke gemeenten op het oog, dan is dezer bevoegdheid om goederen te verkrijgen onbeperkt. De gemeenten immers, vóór de invoering van den Code Penal opgerigt, hebben een wettig bestaan [2]), en aan deze geeft art. 1690 B. W. de bevoegdheid om als regtspersoon op te treden en als zoodanig ook bij uitersten wil of schenking voordeelen te genieten. Is nu de aangeduide meening juist, dan onderwerpt art. 947 B. W. wel de beschikkingen ten voordeele van de *kerken*, als *gestichten*, doch niet die ten behoeve van de *zedelijke ligchamen* der *onderscheiden gemeenten*, aan de voorafgaande goedkeuring des Konings. Men legatere aan de Catholijke kerkgemeente te Scheveningen b. v. in plaats van aan de kerk aldaar, en de bedoelde bepaling is ontdoken. Vruchteloos zou de wetgever grenzen hebben zoeken te stellen aan het overgaan van goederen in de doode hand. Men mag zonder noodzakelijkheid zijne woorden niet aldus verklaren, dat die zijn eigen stelsel den bodem inslaan. Het is ook niet onmogelijk den oorsprong van des wetgevers min juiste uitdrukking te vinden. Dat men in het dagelijksche leven

---

[1]) Voorduin, l. l. IV. bl. 85.

[2]) Men zie § 3.

dikwerf het woord *kerk* voor *kerkgemeente*, even als voor het gansche kerkgenootschap als b. v. de Hervormde kerk, d. i. de vereeniging van de leden der kerk, bezigt, is een ieder bekend. Die spreekwijze is ook aan de schrijvers niet vreemd[1]). Tot het woord *gesticht* verleidde het *établissements* van art. 910 C. C. Hier werd men weder geleid door het spraakgebruik en de vroegere Fransche wetgeving. In de laatste sprak men van *gens de main morte* of *établissements des gens de main morte*[2]). Dat men het woord *établissements* zelfs op de communautés religieuses, die toch zeker wel vereeningen zijn, toepasselijk achtte, blijkt nit MERLIN op het woord *main morte* (*gens de*).

Thans weten wij dat de plaatselijke kerkgemeente als eigenares der Parochiegoederen te beschouwen is. Bestaan er geene andere verordeningen, dan zijn onze burgerregtelijke voorschriften over zedelijke ligchamen verbindende. Deze laten de regeling van het inwendig bestuur eener corporatie aan hare Reglementen over. Men vrage dus of er een zoodanig bij de oprigting ontworpen of ook later vastgesteld is. Zoo niet, dan is elk lid der gemeente stemgeregtigd en men zal een nieuw Reglement, bij meerderheid van stemmen, moeten vaststellen. Geen zeer praktisch denkbeeld voorwaar, doch in de gevolgen minder heilloos dan men aanvankelijk zou denken. De groote invloed der geestelijkheid zal ligt de menigte eene leiding wezen en ongeregeldheden verhoeden.

Dit bezwaar zou men uit den weg kunnen ruimen, door aan te nemen dat de instellingen van elke kerkgemeente stilzwijgend medebrengen, dat zij, ook ten opzigte

---

[1]) v. SAVIGNY, Syst. II. § 88. AFFRE, l. l. bl. 23, 26 enz. MERLIN, Repertoire op het woord *église*.

[2]) MERLIN, op het woord *main morte* (*gens de*).

van het beheer harer goederen, van de geestelijke overheid afhankelijk is. Het schijnt mij dat men in de verschillende landen onderscheiden beginselen gevolgd heeft en te vergeefs heb ik naar eene leerstellige uitspraak der kerk gezocht. Eene eenvoudige redenering zegt mij dat ik die niet vinden zal. Hoe zou zij in Frankrijk en Belgie de regeling van ons onderwerp aan de wereldlijke magt kunnen overlaten en die elders, als uitsluitend tot haar gebied behoorende, voor zich zelve eischen? Hoe ware dit te rijmen met de eenheid harer leer? Juist schijnt mij de meening, dat het bezit en beheer van goederen eene zaak van tijdelijken aard en dus voor verschil van denkwijze vatbaar is.

Voor het Reglement, door den Pauselijken Gezant vastgesteld, heb ik geen regtsgrond ter verdediging. Kerkmeesters, ingevolge hetzelve aangesteld, zijn geene wettige vertegenwoordigers der gemeenten. Zij kunnen het zedelijk ligchaam niet binden, zij vermogen niets voor de corporatie te verkrijgen, noch eischende noch verwerende voor haar in regten op te treden. Het is mij onverklaarbaar hoe de regtbanken van Zutphen en Hoorn [1]) hen in de hoedanigheid van bestuurders konden erkennen. Welligt duchtte men eene schromelijke verwarring als gevolg eener andere uitspraak. Maar mag de Regter op zulke wijze gevreesde moeijelijkheden uit den weg ruimen? Waren andere voorzieningen noodig, dan zou eene regterlijke uitspraak, die eene bestendiging van den feitelijken toestand onmogelijk maakte, voor het Staatsgezag een krachtige prikkel tot handelen geweest zijn.

---

[1]) Vonnis der Regtb. van Zutphen van 15 Jan. 1852. Het is mij onbekend of dit vonnis in eene onzer verzamelingen opgenomen is; door eene welwillende mededeeling ben ik in het bezit van een afschrift. Vonnis der Regtb. te Hoorn van 24 Mei 1848. Wkbl. v. h. R. n°. 795.

In enkele gemeenten heeft men zich tegen de invoering van het Reglement, door den Vice-Superior der Hollandsche Zending uitgevaardigd, verzet, en soms is men geslaagd in het handhaven van den vroegeren toestand. Doch in de meeste werd het, met of zonder wijzigingen, in werking gebragt, somtijds niet zonder groote moeijelijkheden, ja enkele malen moest men zelfs tot geestelijke wapenen zijne toevlugt nemen. Het Keizerlijk Decreet werd, behalve in Limburg, bijna nergens nageleefd. Een feitelijke toestand, strijdig met het regt, is op de meeste plaatsen geboren. Het ware te wenschen dat, door het intrekken onzer verordening, aan dezen een einde gemaakt werd. Welligt is het wenschelijk de regeling van de inrigting en magt der kerkenraden geheel aan de geestelijke overheid te laten, alleen onder voorwaarde dat de opbrengst der goederen niet tot buitenlandsche doeleinden besteed worde. Zou men kunnen dulden dat inrigtingen te Rome of Napels de vruchten plukten van hetgeen door landgenooten tot onderhoud en versiering der vaderlandsche kerken bestemd werd? Eene eenvoudige afschaffing der Fransche wet zou echter geenszins alle moeijelijkheden uit den weg ruimen. Weldra zou men gedingen zien ontstaan tusschen hen, die de bepalingen van het B. W. of vroegere Reglementen willen naleven en de voorstanders van het alvermogen der geestelijke overheid. Geschillen des te moeijelijker te beslechten, wijl de strijd zou loopen over de verhouding der plaatselijke gemeenten tot het gansche kerkgenootschap en over de instellingen dier kerk.

Indien ik hier de tusschenkomst der wereldlijke magt inroep, dan is het alleen omdat ik de bestaande voorschriften eerbiedig, niet om van haar eene nieuwe inrigting, geschoeid op de leest van het Keizerlijk Decreet, te verkrijgen. Het zou voorzeker ligt zijn gronden aan

te voeren om eene regeling van hare zijde te wettigen. Heeft de Staat er geen belang bij dat de godsdienst bloeije? Is het daarvoor niet wenschelijk dat de eeredienst op betamelijke wijze kunne gevierd worden? Reeds nu draagt de Staat daartoe het zijne bij. Worden de bezittingen der kerken goed beheerd, dan zal hij niet ligt genoopt worden zijne uitgaven ten behoeve der eeredienst te vergrooten. Toch schijnen mij deze redenen niet gewigtig genoeg om de vrijheid der gezindheden te beperken. Ongaarne zouden zij zich aan beschikkingen van het Openbaar Gezag onderwerpen. Waarom zou men hare ontevredenheid wekken? Bestaat er bij haar geene belangstelling in de zaak, dan zal de Staat buiten magte zijn die levendig te maken. Zoo ooit, dan is hier het *laisser faire* een gulden spreuk.

II. DEEL.

DENKBEELDEN OVER EENE TOEKOMSTIGE WETGEVING.

I. HOOFDSTUK.

REGT VAN VEREENIGING.

La faiblesse humaine cherche l'association
et les hommes sont troupeaux de nature.
ALFRED DE MUSSET.

De associatiegeest kan in onzen tijd niet
te zeer worden begunstigd.
GROEN VAN PRINSTERER.

§ 27.

Het eerste vereischte eener wet is, dat ze in overeenstemming zij met de voorschriften der Grondwet. Zullen wij de leidende beginselen voor eene toekomstige regeling van ons onderwerp vaststellen, dan moet onze eerste vraag zijn: „wat heeft de Grondwet gewild?" De bepaling, waardoor het regt van vereeniging beheerscht wordt, vinden wij in art. 10:

„Het regt der ingezetenen tot vereeniging en verga-
„dering wordt erkend.

„De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt „in het belang der openbare orde."

Zien wij thans welke beteekenis aan deze woorden te hechten zij. Het woord *vereeniging* komt ook hier voor in den zin, dien wij er in den aanvang van ons betoog aan gaven. Het geldt hier het regt om een genootschap op te rigten (*droit d'asciation*), niet het regt om met anderen bij een te komen (*droit de réunion*). Zoowel de taal van het dagelijksch leven [1]) als de wetstijl verbiedt ons aan het regt van vereeniging eene andere verklaring te geven. Verstaat men er onder droit de *réunion*, dan hebben wij een dwaze herhaling van 't zelfde in art. 10 Gw.; dan zegt dit artikel het regt tot *vergaderen* en tot *vergadering* wordt erkend. Dergelijke ongerijmdheden mag men den wetgever niet in den mond leggen. En welke gronden werden nu ter regtvaardiging van de bestreden opvatting aangevoerd? Men [2]) heeft zich beroepen op het gevoelen van twee sprekers [3]), die bij de Grondwetsherziening het woord voerden. Maar wat vermag de uitspraak van twee rede-

---

[1]) Te regt zeide de minister (VAN ROSENTHAL) in de zitting der 2de Kamer van 15 Julij 1851 Bijblad bl. 1142): „In den zin van gezellige „bijeenkomst, van bijeenkomst der leden van een genootschap wordt „het woord vereeniging bijna nooit, zeker slechts een enkele maal „gebruikt. Er zijn menigvuldige inrigtingen van genootschappelijken „aard, leesgezelschappen, societeiten en andere inrigtingen van meer- „der of minder gezelligen aard verspreid, en herinnert gij u wel, M. „H., dat bij oproepingen van dergelijke inrigtingen ooit het woord „*vereeniging* gebruikt wordt, of hebt gij niet altijd daar gelezen het „woord *vergadering?*"

[2]) De heer GROEN VAN PRINSTERER, zitting van de Tweede Kamer der Staten-generaal van 14 Julij 1851. Bijbl. bl. 1138.

[3]) De heeren VAN GOLDTSTEIN en SCHOONEVELD.

naars tegenover het groot aantal hunner ambtgenooten, die insgelijks het woord voerden? Wat beteekenen ze tegenover de duidelijke verklaring, in de Memorie van Toelichting vervat? Dáár zeide de Regering: „Art. 15 [1]) „bevat het regt der ingezetenen tot vereeniging en vergadering. Veel heeft men in dit artikel gezocht, dat „er eigenlijk niet in te vinden is. Het bevestigt slechts „een regt dat getuige onze menigvuldige *genootschappen* „reeds facto bestond..... maar het is inderdaad noodig „dat eene wet in het belang der openbare orde de uitoefening van dit regt regele, opdat men niet van de „eene zijde te vrijgevend zij en van de andere zijde niet „willekeurig eenige bepalingen van het strafregt nu eens „in werking brenge, dan eens onuitgevoerd late." Die bepalingen van het strafregt, waarvan hier sprake (art. 291—294 C. P.), betreffen toch wel de genootschappen (associations). Eindelijk, dat mijne tegenstanders dit wel in het oog houden, beteekent *regt van vereeniging* in art. 10 *droit de réunion*, dan is omtrent het *droit d'association* geen waarborg in de Grondwet opgenomen en de geheele regeling van dit onderwerp dus aan den gewonen wetgever overgelaten. Welligt zou de spreker, die de gewraakte verklaring voorstond, zelf voor dit gevolg zijner leer terug deinzen!

§ 28.

Het regt van vereeniging is het regt zich met anderen tot een blijvende zamenwerking ter bereiking van een bepaald doel te verbinden. Boven [2]) reeds waarschuwde

---

[1]) d. i. thans art. 10.

[2]) § 1, 4.

ik voor eene verwarring van dit regt met het regt der vereeniging om als regtspersoon te handelen. Op het regelen van de bevoegheid tot uitoefening van burgerlijke regten zal ons art. der Gw. van geenen invloed zijn. Haar 4de art. gaf er eene onbegrensde magt toe aan den gewonen wetgever. Men wane ook niet dat burgerlijke regtsbevoegdheid van regt van vereeniging onafscheidelijk is. Associaties zijn niet alleen denkbaar zonder hoedanigheid van regtspersoon; er bestaan er zelfs, die geen het minste belang hebben bij het regt om goederen te bezitten, als b. v. kiesvereenigingen, politische clubs enz. Het zijn geene nieuwigheden, welke ik hier leer; dit zou voor velen welligt geene aanbeveling zijn.

Reeds het Landrecht für die Preussischen Staaten [1]) van 1794 onderscheidde vereeningen (Geselschaften) en zedelijke ligchamen (Corporationen). Niet iedere vereeniging is zedelijk ligchaam: er zijn er toegelaten die geene aanspraak hebben op de hoedanigheid van regtspersoon [2]). Het aangeduide verschil vindt men ook in acht genomen in de Verfassungs Urkunde für den Preuszischen Staat von 5 Dec. 1848. Dáár toch heet het in art. 28: „Alle „Preuszen haben das Recht sich zu solchen Zwecken, „welche den Strafgesetzen nicht zuwiderlaufen, in Gesel„schaften zu vereinigen," en in art. 29: „Die bedingun„gungen unter welche Korporationsrechte ertheilt und „verweigert werden, bestimmt das Gesetz." Dezelfde onderscheiding leest men in art. 30 en 31 der Verfassungs Urkunde van 31 Jan. 1850. Ook in Belgie oordeelde men dat het regt van associatie geenzins aan-

---

[1]) II. VI. § 1 en § 25 sqq.

[2]) I. I. § 2 sqq. en § 25 sqq.

spraak gaf op de burgerlijke regtsbevoegdheid [1]). In Frankrijk wordt eveneens het oprigten van vereeningen en het verkrijgen der hoedanigheid van regtspersoon door verschillende bepalingen beheerscht. Voor het eerste is het verlof der Regering voldoende; de regtspersoonlijkheid kan aan een genootschap alleen door de Wetgevende Magt verleend worden [2]). Desgelijks in Engeland, waar de vrijheid tot het oprigten van vereeningen zeer groot is, doch de hoedanigheid van persona civilis enkel door de Uitvoerende en door de Wetgevende Magt verleend wordt [3]).

Nog leert ons PUCHTA [4]) dat privaatregtelijke [5]) vereeningen, uit hare toelating als zoodanig, geen regt ontleenen tot uitoefening van burgerlijke regten, als hij zegt: „Bei Gesellschaften, die entweder keine oder nur „eine sehr entfernte öffentliche Beziehung haben, liegt „in der Erlaubnisz zu bestehen, die auch bei ihnen aus „polizeilichen Gründen erforderlich seijn kann, und die

---

[1]) Men zie DE BIVORT, Code Constitutionnel de la Belgique ad art. 20 de la Constitution Belge.

[2]) Bij de wet van 24 Mei 1825 werd hierop eene uitzondering gemaakt voor de *congrégations religieuses de femmes.* Eene orde kan niet dan bij de wet als regtspersoon erkend worden; maar is dit geschied, dan kan bij koninklijk besluit aan eene inrigting (établissement) van zulk eene orde burgerlijke regtsbevoegdheid verleend worden. (Men zie MERLIN op het woord *main morte* (*gens de*)). Bij Decreet van den President der Republiek van 31 Januarij 1852 werd aan de geestelijke zusters het verkrijgen dier erkenning nog eenigzins gemakkelijker gemaakt. (Men vindt het Decreet medegedeeld in de Revue Catholique de Louvain van 1852 bl. 229).

[3]) Men vergelijke BLACKSTONE, l. l. II. chap. XVIII en Revue Etrangère van FOELIX, I. bl. 385 sqq.

[4]) Kleine Civilistische Schriften, bl. 515.

[5]) Men vergelijke § 1.

„dann auch nur einen polizeilichen Charakter hat, noch „keineswegs die Anerkennung derselben als juristische „Personen."

Men late zich niet in dwaling brengen door de Romeinsche regtsvoorschriften over dit onderwerp, vroeger hier te lande gevolgd. Er bestaat eene groote overeenstemming tusschen de bepalingen van dit regt en die, welke thans bij ons gelden. Geene vereeniging was geoorloofd, dan die eene uitdrukkelijke toelating van overheidswege verkregen had [1]); maar aan al die, welke een wettig bestaan hadden, was, even als bij art. 1690 van ons B. W., het regt om goederen te bezitten en andere burgerlijke regten uit te oefenen toegekend [2]). Niet dat juist elke vereeniging eigendommen moest bezitten, gelijk te regt door MATTHAEUS [3]) wordt aangemerkt; zij had alleen de bevoegdheid daartoe. Nog bestonden er nevens de wettig toegelatene (probatae permissae) ook nog andere die geduld werden (toleratae), als b. v. die der Wederdoopers (Anabaptisten, thans Mennonieten) Israëliten enz., even als er thans, in spijt van art. 291 C. P, ook wel gevonden worden; doch deze missen de burgerlijke regtsbevoegdheid; en ook hierin verschilt de vroegere toestand niet van den tegenwoordigen [4]).

Onverklaarbaar zijn mij de volgende woorden van den

---

[1]) l. 1. pr. D. quod cujusc. univ. nom. (3, 4), l. 3 § 1. de Coll. et Corp. (47.22). Dit regtsvoorschrift was door strenge strafbepalingen gesanctionneerd; de overtreder stond aan eene poena arbitraria bloot; bij wezenlijk misdadige vereenigingen ging men somtijds tot de poena capitalis. Men zie SCHOMAKER, Consultatien IV. Cons. LII en WASSENAER de Coll. Morp.

[2]) l. I. § 1. D. quod cujusc. univ. nom. (3, 4).

[3]) De Crim. tit. XV.

[4]) Men zie VOET ad tit. D. quod cujusc. univ. nom. (3, 4), SCHOMAKER, Consultatien IV. Cons. LII; MATTHAEUS, de Crim. tit. XV.

heer DUYMAER VAN TWIST [1]): „Ik voor mij zou zeggen „dat iedere maatschap is eene vereeniging en dat iedere „vereeniging is een zedelijk ligchaam.” Dus ook iedere *maatschap* een *zedelijk ligchaam!!*

§ 29.

Valt hier niet te denken aan eene regeling van de burgerlijke regten der zedelijke ligchamen, heeft dan welligt art. 10 Gw. geene betrekking op vereeningen, die zich met onderwerpen van burgerregtelijken aard bezig houden; of liever regelt dit artikel enkel het regt tot vorming van staatkundige vereeningen? Bij de beraadslagingen in de 2de Kamer der Staten Generaal over het ontwerp tot regeling der uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering, aangeboden door den Minister NEDERMEYER VAN ROSENTHAL, spraken vele leden in een bevestigenden zin [2]). Naar ons oordeel zal het antwoord op de gestelde vraag ontkennend moeten zijn. Het voorschrift der Grondwet is algemeen en waar de wet niet onderscheidt, heeft niemand het regt te onderscheiden. Ware de bestreden meening juist, dan schijnt het mij vreemd dat men noch in het verslag der Commissie, die het voorstel tot wijziging der Grondwet ontwierp, noch in de stukken, door de Regering met de Kamers over de Grondwetsherziening gewisseld, noch in de adviezen der onderscheiden sprekers, van eene dergelijke beperking gewag vindt gemaakt. Bijna allen spraken van

---

[1]) Zitting van de Tweede Kamer der Staten-generaal van 16 Mei 1849. Bijbl. bl. 418.

[2]) GROEN VAN PRINSTERER, WYNAENDTS, zitting der Tweede Kamer van 15 Mei 1849, Bijblad bl. 460, 467, VERWEY MEJAN, Avondzitting van 16 Mei 1849, Bijbl. bl. 480.

het regt van vereeniging als van een regt, door de natuur den mensch geschonken. Geeft de natuur dit regt dan enkel tot staatkundige niet tot zedelijke of stoffelijke doeleinden? Men [1]) heeft zich op de plaatsing van ons artikel in de eerste afdeeling beroepen, om aan te toonen dat het regt van vereeniging een staatkundig regt is. Zonder in een onderzoek naar de waarde van dit argument te treden, kan men den spreker, die zulks bezigde gereedelijk toegeven dat het regt van vereeniging een staatkundig regt is, maar het blijft zulks, onverschillig met welk doel men zich tot gemeenschappelijke zamenwerking verbindt. Het geldt hier geene regtsbetrekking tusschen particulieren onderling, maar het is de vraag of de Regering in het belang van allen de vorming der op te rigten vereeniging moet toelaten of verbieden. Het verheugt mij mijn gevoelen te kunnen staven door het gezag van mannen, die op de herziening onzer staatsregeling eenen beslissenden invloed hebben uitgeoefend. In de Zitting van de 2de Kamer der Staten Generaal van 15 Julij 1851 zeide de Minister van Binnenl. Zaken (THORBECKE) [2]): „Wanneer de geachte spreker (GROEN VAN „PRINSTERER) inzonderheid tot leiddraad wil doen strek- „ken, dat men zich zou behooren te bepalen tot staat- „kundige vereenigingen, dan geloof ik, M. H., dat ja, bij „willekeurigen uitleg der Grondwet, de kring zoo naauw „kan worden getrokken bij het ontwerpen van deze wet. „Maar dit is zeker dat noch de Grondwet, noch de geschie- „denis der Grondwet zoodanige beperking regtvaardigt." In de Memorie van Beantwoording, door den heer DONKER CURTIUS, als Minister van Justitie, opgemaakt, ter

[1]) De heer VAN VOORST, zitting der Tweede Kamer van 14 Julij 1851, Bijblad bl. 1129.

[2]) Bijblad bl. 1145.

beantwoording van de bedenkingen, vervat in het verslag van de Commissie van Rapporteurs over het wetsontwerp tot regeling en beperking der uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering[1]) lees ik: „De bepa„ling van art. 10 der Grondwet is algemeen. Zij on„derscheidt niet met welk doel men zich vereenigt, met „welk doel men vergadert." In gelijken geest sprak de heer VAN ROSENTHAL in de zitting der 2de Kamer van 15 Julij 1851[2]).

Nu nog een enkel woord over eene verklaring, die ik aan ons artikel heb hooren geven, doch mij geheel onaannemelijk voorkomt. De Commissie, met het ontwerpen eener gewijzigde Grondwet belast, zeide in haar verslag aan den Koning: „Het regt van vereeniging, „waarvan vergadering een uitvloeisel is, heeft in de he„dendaagsche gebeurtenissen" enz. Er wordt enkel gesproken van vereeningen die vergaderingen houden, dus staan, zeide men, die, welke er geene houden, niet onder bescherming der Grondwet. Regtvaardigden de aangehaalde woorden deze opvatting, dan zou men moeten zeggen dat de Commissie hare woorden naar de gewone gevallen ingerigt heeft; doch wij behoeven onze toevlugt daartoe niet te nemen. Uit de uitdrukking, door de Commissie gebezigd, zou men alleen de gevolgtrekking kunnen maken, dat zij niet gedacht heeft aan vergaderingen, die door anderen dan leden van een genootschap gehouden worden en die dus geen *uitvloeisel van vereeningen* zijn. Ik geloof dat de ontwerpers van het verslag aan den Koning zeer verbaasd zullen zijn over de beperking, die men in hunne woorden meent gevonden te hebben. In allen gevalle vermag geene bedoeling van eenige Com-

[1]) 1849 Bijblad bl. 327.
[2]) Bijblad bl. 1142.

missie den duidelijken letter der wet van kracht te berooven [1]).

§ 30.

Wij zagen dat het regt tot oprigting van vereeningen, van welken aard die ook zijn, bij de wet geregeld moet worden. De grondwetgever erkende het regt doch wilde de regelen, bij gebruik van hetzelve in acht te nemen, bij de gewone wet gesteld zien; hij gaf tevens aan den wetgever de bevoegdheid tot het geven van beperkende voorschriften, als hij die tot handhaving der orde in den staat wenschelijk mogt achten. Zijn tot dat einde geene beperkingen noodig, dan moet de uitoefening van het regt onbelemmerd blijven; worden er echter in het belang der openbare orde eenige gevorderd, dan mogen die allen worden vastgesteld. De bewering dat hier slechts *repressief* niet *preventief* gehandeld zou kunnen worden, mag niet toegegeven worden. Art. 10 Gw. spreekt van *beperking in het belang der openbare orde.* Kunnen de omstandigheden niet van dien aard zijn dat er allezins rustverstoring te vreezen is, indien het Openbaar Gezag de vereeniging der woelgeesten niet kan beletten? Eischt het belang der orde dan niet dat men bij magte zij het vormen der gevaarlijke vereeniging, het houden van hare

---

[1]) Het schijnt mij der vermelding waardig dat de voorzitter der hier bedoelde Commissie (THORBECKE), onder de niet herziene Grondwet, hetzelfde oordeel velde over de waarde, aan de meening der Commissie van 1815 te hechten. Men zie Aanteek. op de Gw. I bl. 135 en II. bl. 216. Dat bij een ondubbelzinnig wetsartikel de meening des wetgevers van geenen invloed mag zijn, werd ook afdoende aangetoond door Mr. OPZOOMER, Aanteekening op de wet houdende Algem. Bepal. bl. 53.

vergaderingen te verhinderen? *Beperken* d. i. inkrimpen, verminderen; indien men b. v. zeide: „de magt der Bur„gemeesters is bij de Gemeentewet beperkt," wie zou er aan denken zulks van bestraffing van misbruik huner magt te verstaan? Het regt van vereeniging beperken, is hetzelve inkrimpen, iets aan zijne volheid ontnemen, niet uitspattingen, bij de uitoefening daarvan begaan, beteugelen. Ware het anders, dan zou onze bepaling voor het minst doelloos genoemd mogen worden. Het behoefde niet gezegd te worden dat de wetgever bevoegd is begane wandaden te straffen. Geen regt is zoo heilig dat men het vrij en ongestoord kan misbruiken. Het regt tot het nemen van preventieve maatregelen werd bij de beraadslagingen over de grondwetsherziening ook volledig erkend door MUTSAERS, een der sprekers, die de voorgedragen bepaling het krachtigst verdedigden, als hij zeide: „de wet zal „waken *preventivelijk* of *repressivelijk* dat de staat blijve „ongestoord en ongehinderd, want uit krachte van het „belang der openbare orde zal dat waken regt zijn en „pligt voor den wetgever." Als echter daarna enkele redenaars nog bezwaar in het artikel zagen en meenden dat vereeningen, waar leeringen verkondigd werden gevaarlijk in de gevolgen voor de rust en goede zeden, niet te bereiken waren, omdat men dan de rust nog niet stoorde maar ze langzamerhand ondermijnde, werd door de heeren FABER VAN RIEMSDIJK [1]) en DE MAN [2]) aangetoond dat de wetgever zoowel behoedend als straffend voor de handhaving der orde zal kunnen waken. De minister van Justitie (DONKER CURTIUS) [3]) verklaarde daarop met deze sprekers in te stemmen en zeide onder anderen: „We

[1]) Zitting der Tweede Kamer van 18 Aug. 1848, Bijblad bl. 700.
[2]) Avondzitting van 18 Aug. 1848, Bijblad bl. 704.
[3]) Avondzitting van 18 Aug. 1848. Bijbl. bl. 709.

„hebben aan de eene zijde het regt van allen om zich te „vereenigen en te vergaderen, en aan den anderen kant „zien wij het belang der maatschappij gewaarborgd, door-„dat men, als de omstandigheden het vorderen, dat regt „zoodanig kan inkrimpen, dat alle schending der maat-„schappelijke orde onmogelijk wordt." Mogten de woorden nog twijfel toelaten dan zijn toch de beraadslagingen beslissend.

Zal men nu met Mrs. THORBECKE [1]) en GROEN VAN PRINSTERER [2]) zeggen dat ons artikel geene beteekenis heeft en dat de gewone wetgever even vrij is met als zonder hetzelve? Neen, den wetgever zijn grenzen aangewezen, die niet overschreden mogen worden; hij mag geene andere beperkingen stellen, dan die hij voor de openbare orde noodig acht, geene, die hij voor het zedelijk of stoffelijk welzijn des volks wenschelijk keurt. Dus oordeelde ook de Regering, als zij zeide: „De wetgever „is aan banden gelegd. Het belang der openbare orde „is zijn rigtsnoer." In dien geest verklaarden zich ook verschillende leden der Kamer als b. v. MUTSAERS [3]), DE MAN [4]); en men vindt wel dat, bij de beraadslagingen over de grondwetsherziening, sommigen den gewonen wetgever door art. 10 te zeer gebonden achtten, doch niet dat iemand hier alles aan zijn goedvinden overgelaten meende. Het valt echter niet te ontkennen dat de magt van den gewonen wetgever groot is; alles hangt hier van eene eerlijke uitvoering der Grondwet af; en deze is geheel in zijne handen. Doch hetzelfde kan men zeggen van alle andere grondwettelijke waarborgen, nu bij art.

---

[1]) Bijdrage tot de herziening der Gw. bl. 15.

[2]) Zitting der Tweede Kamer van 14 Julij 1850. Bijbl. bl. 1138[a].

[3]) l. l.

[4]) Zitting van 18 Aug. 1848, Bijbl. bl. 704.

115 [1]) Gw. het beginsel aangenomen is, dat de regterlijke magt wetten, zelfs dan wanneer zij ontwijfelbaar met de bepalingen onzer staatsregeling in strijd zijn, toepassen moet. De grondwetgever heeft zich verlaten op de eerlijkheid en goede trouw van den gewonen wetgever, op den eed, door hem gezworen; hij alleen waakt dat de regelen, bij de staatsregeling gesteld, nageleefd worden.

§ 31.

Wordt er gevraagd wat men onder de uitdrukking *openbare orde* te verstaan hebbe, dan zou men welligt genegen zijn de onderscheiden plaatsen in onze wetgeving, waar die woorden gevonden worden, na te gaan, die met elkander te vergelijken en daaruit de beteekenis trachten op te maken. Ik geloof niet dat men er ver mede vorderen zou. In onze burgerlijke wetgeving komt onze uitdrukking meermalen voor, nu eens in algemeenen zin ook de *goede zeden* omvattende [2]), dan weder naast deze geplaatst [3]). Welke bepalingen tot de bedoelde soort behooren, mag in voorkomende gevallen niet altijd even gemakkelijk te beslissen zijn, over het beginsel zelf schijnt mij naauwelijks eenig verschil van gevoelen mogelijk. Vele burgerregtelijke voorschriften zijn enkel bestemd om als rigtsnoer te dienen voor het geval, dat de particulieren zelve, door hunne handelingen of overeenkomsten, zich geene regelen gesteld hebben; maar er zijn er ook

[1]) Sommigen trachten aan dit art. eene andere uitlegging te geven; in mijne oogen zijn die pogingen vruchteloos; de beraadslagingen zijn hier beslissend. Moest de Gw. nog tot stand worden gebragt, dan zou ik eene andere bepaling verlangen; doch men mag zijne wenschen niet in de plaats van den wil des wetgevers stellen.

[2]) Art. 324 Rv.

[3]) Art. 14 Alg. Bepal.; art. 1373 B. W.

vele, die voornamelijk in het belang der algemeene maatschappij zijn vastgesteld en waarvan de bijzondere personen uit dien hoofde niet mogen afwijken. Het mag geen lid van den staat vrijstaan de bepalingen, die het wetgevend Gezag voor het belang van allen noodig achtte, van werking te berooven. Dit beginsel huldigden reeds de Romeinsche regtsdoctoren, als zij zeiden: „privatorum „conventio juri publico non derogat" [1]; dit beginsel acht ik in art. 14 der wet houd. Algem. Bepal. opgenomen. „Les lois d'ordre public ont pour objet direct et princi„pal l'interêt général de la societé; elles concernent sans „doute aussi les interêts particuliers des citoyens, mais „ce n'est que secondairement," zegt FAVARD DE LANGLADE [2]. Dus oordeelde ook GRENIER [3] bij de beraadslagingen over art. 3 C. C., met het onze overeenstemmend; zie hier zijne woorden: „les conventions ne peu„vent porter que sur des interêts particuliers; ce qui „constitue l'ordre public tient á l'interêt de tous." Onderscheiden bepalingen, bij de beraadslagingen als betrekking hebbende tot de publieke orde genoemd, b. v. over het wettelijk erfdeel, de erfstellingen over de hand enz. bevestigen onze meening. Dat in art. 10 Gw. echter *openbare orde* [4] niet gelijkbeteekenend is met *algemeen*

---

[1]) l. 45 D. de R. J. (50. 17).

[2]) Repertoire de la nouvelle législation op het woord *Lois* Sect. III, IV.

[3]) Motifs du Code Napoleon II. bl. 34.

[4]) In eene verhandeling, oorspronkelijk geplaatst in het Journal du Barreau en overgenomen in SIREY, Receuil Général des Lois et des Arrêts, IX bl. 345 sqq., ontwikkelde MAUGUIN een ander gevoelen over de beteekenis der woorden *ordre public* (in art. 3 C. C. voorkomende). Ik stip de vraag slechts in het voorbijgaan aan; in eene weêrlegging van dien schrijver kan ik thans niet treden. Men zie de quaestie uitvoerig behandeld bij TIELENIUS KRUYTHOFF, Diss. Jur.

belang, bevroedt ligt iedereen; niet zoo gemakkelijk zal men zeggen welke zin aan deze woorden te hechten zij. In de spreekwijze van het dagelijksch leven verstaat men meestal onder *orde* niets anders dan rust. Hebben ergens ongeregeldheden plaats gehad, dan zal men zeggen dat de orde verstoord is, dat de militaire magt tot handhaving der orde heeft moeten oprukken. Taalkundig heeft het woord *orde* eenen wijderen omvang. Het beteekent een zoodanigen toestand van zaken, waarin alle voorwerpen zich op hunne plaats bevinden; „disposition des choses mises en leur rang" zegt de Dictionnaire de l'Academie, en onze WEILAND: „Die stand, waarin iets op zijne regte plaats staat, regelmatige schikking." In den Staat zijn alle voorwerpen op hunne regte plaats, als zij zich op die bevinden, welke zij tot verwezenlijking van het staatsdoel behooren te nemen. Openbare orde bestaat, wanneer alles zich in zoodanigen toestand bevindt, als tot bereiking van het oogmerk, waarom de Staat werd gevormd, het beste te achten is. Vat men de woorden niet op in de beteekenis, waarin zij gewoonlijk gebruikt worden, dan loopt men dikwijls groot gevaar verklaringen te geven, die het gezond verstand moet wraken. Intusschen laten de beraadslagingen, bij de wijziging onzer staatsinstellingen in de 2de Kamer gehouden, niet toe in art. 10 Gw. het woord *orde* tot de enge beteekenis van den dagelijkschen spreektrant te beperken. „Zon„der openbare zedelijkheid, zonder bestendige rust der „maatschappij, zonder veiligheid van den staat is geene „openbare orde denkbaar," zeide de Regering, instemmend met de meening der Dubbele Kamer [1]). Rust be-

---

Inaug. continens adnotationem ad art. XIV. leg. generalia continentis praecepta. Lugd. Bat. 1852.

[1]) Men zie Algemeen Verslag Bijbl. bl. 869 en Antwoord der Re-

hoort dus wel tot de openbare orde, doch stelt ze niet daar. Mogen wij de verklaring van onze uitdrukking niet aan het leven ontleenen, dan blijft ons de taalkundig juiste over.

Talloos zijn de meeningen, die geleerden van alle tijden over het doel, dat de Staat moet beoogen, ontvouwd hebben. De lezer vreeze niet dat ik in eene opsomming en beoordeeling dier onderscheiden stelsels zal treden. Het is hier de plaats niet voor wijsgeerige beschouwingen over de wijze, waarop de Staat moest ingerigt zijn. Wij nemen dien, zoo als hij is. Voor de verwezenlijking van het staatsdoel te waken, is de taak der onderscheiden staatsmagten, die in ruimeren of engeren kring met de wetgevende magt bekleed zijn. Zij doen dit door de verordeningen, die zij vaststellen. Bij die verordeningen wordt de toestand aangewezen, waarin alle zaken zich tot het bedoelde einde behooren te bevinden. Worden de gegeven voorschriften overtreden, dàn worden de zaken uit haar verband gerukt en de openbare orde gestoord. De slotsom dezer beschouwingen is alzoo: dat de gewone wetgever bevoegd is de uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering zoo te regelen en te beperken, dat daaruit geene aanleiding tot overtreding van wettelijk verbindende voorschriften geboren kan worden.

Nog een enkel woord dat, hoop ik, voldoende zal zijn ter opheldering van de verklaring, aan ons artikel der Gw. gegeven. Tot handhaving der wetten is elke beperking van het regt van vereeniging geoorloofd. Doch de gewone wetgever zou zijne magt overschrijden, indien hij de vrijheid van vereeniging perken stelde, alleen omdat hij ze niet wenschelijk keurde voor het belang des

---

gering, bl. 875. Ook de adviezen der sprekers bevestigen de gegeven uitlegging.

volks, b. v. uit vrees dat de arbeidende klasse, door deel te nemen aan genootschappen, zich vaak van haren arbeid zou laten terughouden en daardoor hare stoffelijke welvaart benadeelen.

§ 32.

Wanneer ik boven zeide dat de bepaling van art. 20 Gw. algemeen is, dan maak ik echter eene uitzondering voor de godsdienstige vereeningen. Het regt om zich te vereenigen en te vergaderen ter gemeenschappelijke vereering van het Opperwezen, is geregeld bij het zesde Hoofdstuk der Grondwet. Maar zijn de voorschriften, dáár gegeven, zoo niet gelijkluidend, dan toch gelijk in beteekenis met art. 10 Gw.? Dit betwijfel ik. Het regt een kerkgenootschap op te rigten en zijne godsdienstige meeningen te verkondigen mag aan geene beperkingen van preventieven aard onderworpen worden. Art. 164 [1]) en 165 [2]) Gw. gedoogen zulks niet. Ieder heeft volkomen vrijheid de gedachten, die hij zich over het wezen en de bestemming van den mensch en over zijne verhouding tot den Schepper der natuur gevormd heeft, aan anderen mede te deelen en zich met gelijkgezinden tot betamelijk huldebetoon aan het Opperwezen te verbinden. Nimmer kan hem de verpligting opgelegd worden hiertoe voorafgaande vergunning van het Gezag te vragen; maar heeft hij op eenigerlei wijze de regten der algemeene maat-

[1]) Art. 164 „Ieder belijdt zijne godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid, behoudens de bescherming der maatschappij en harer „leden tegen de overtreding der strafwet."

[2]) Art. 165 „Aan alle kerkgenootschappen in het Rijk wordt gelijke bescherming verleend." Elk kerkgenootschap is dus geoorloofd; het *feitelijk* bestaan maakt dit bestaan ook *wettig*.

schappij of van zijne medeburgers gekrenkt, dan moet hij zich bij den strafregter verantwoorden. Predikt men, als godsdienstige meeningen leerstellingen, gevaarlijk voor de orde en rust der maatschappij, of verbindt men zich met anderen tot gezamenlijke verbreiding dier begrippen, onthoudt men zich niet van lasterlijke aantijgingen tegen andersgezinden of zoekt men ingezetenen tegen elkander in beweging te brengen, dan zal men er in den kerker voor boeten. Preventieve maatregelen acht ik door de duidelijke woorden van de aangehaalde artikelen der Grondwet verboden. Ook de Geschiedenis der Grondwetsherziening bevestigt mijne meening. Vóór 1848 las men in art. 189 Gw.: „aan alle godsdienstige gezindheden in het koning-„rijk *bestaande*, wordt gelijke bescherming verleend." Uit het woordje *bestaande* had men een grond gezocht voor de bewering, dat hier enkel de kerkgenootschappen, vóór de invoering der Grondwet in ons vaderland gevestigd, bedoeld waren. Dit was een der argumenten, waarvan men zich bediende bij de betreurenswaardige vervolging der zoogenaamde *Afgescheidenen*. Met opzet werd nu dat woord weggelaten en aan de kerkgenootschappen, die later mogten opgerigt worden, gelijke bescherming met de van ouds bestaande verzekerd. Wel verre van preventief te willen handelen meende men zelfs in de 2de Kamer [1]) dat onze artikelen het beteugelen van misdrijven, onder godsdienstigen dekmantel begaan, niet vrijlieten, zoodat de Regering genoodzaakt was te antwoorden [2]): „Het „spreekt van zelf dat met welke volkomene vrijheid ook

---

[1]) Voorloopig verslag van de Commissie van Rapporteurs omtrent de wetsontwerpen tot herziening der Grondwet. Ontwerp van wet n°. VI. Bijblad bl. 485.

[2]) Memorie van Beantwoording, ontwerp van wet n°. VI. Bijblad bl. 578.

„een ieder zijne godsdienstige meeningen kan belijden, „hierdoor, evenmin als door elke andere vrijheid, de *re-„pressive* bepalingen omtrent hoon, laster en aanranding „der openbare orde, rust en zedelijkheid en wat dies „meer zij niet worden verlamd."

§ 33.

Niet zoo ligt valt het te beslissen of de uitoefening van het regt met anderen tot gezamenlijke godsvereering te vergaderen, nimmer van een voorafgaand verlof der overheid afhankelijk kan worden gemaakt. In art. 167 Gw. lezen wij: „alle openbare godsdienstoefening „binnen gebouwen en besloten plaatsen wordt toegelaten „benevens de noodige maatregelen tot verzekering der „openbare orde en rust." Te regt vroeg Mr. THORBECKE [1]): „van welken aard zijn de bedoelde maatrege-„len? Kunnen die maatregelen in eene beperking der „vrijheid van viering of zelfs in een geheel verbod be-„staan? of zijn het enkel bewakende en beschermende „politiehandelingen?" Men zou kunnen zeggen: openbare godsdienstoefening wordt toegelaten, doch niet dan onder voorbehoud van de maatregelen, die noodig mogten zijn ter verzekering der openbare orde en rust. Eischt nu de handhaving der orde het verbieden van eene godsdienstige vergadering, dan heeft de Regering het regt daartoe. Doch men moet een artikel niet enkel uit zich zelf, maar uit den geheelen zamenhang des regts verklaren. De geest van het geheele VI Hoofdstuk der Gw. ademt beteugeling van misbruik der vrijheid, niet preventieve tusschenkomst van het Gezag. Wat zou ook vrijheid van godsdienst beteekenen, zonder het regt haar

[1]) Bijdrage tot de herziening der Grondwet, bl. 97.

vrijelijk uit te oefenen? Men versta die *maatregelen* dus in beperkten zin. Te vergeefs zal men hier eenige opheldering in de beraadslagingen zoeken. Bij de Grondwetsherziening van 1848 waren, bij de beraadslaging over het VI Hoofdstuk der Gw., aller gemoederen zoo vervuld met het zoogenaamde *Placet*, dat niemand aan onze veel gewigtiger vraag gedacht schijnt te hebben. Zie hier de slotsom mijner redenering: tot het belijden en zelfs openlijk ontwikkelen eener godsdienst-leer, tot het vormen van een kerkgenootschap, tot het houden eener godsdienstoefening kan nimmer voorafgaand verlof geëischt worden [1]). Het valt niet te ontkennen dat er tegen dit stel-

---

[1]) Op gelijke wijze vindt men de godsdienstige vereeningen en vergaderingen boven die van anderen aard begunstigd bij de Verfassungs Urkunde für den Preuszischen Staat, den 31 Januarij 1850 door den Koning gegeven. Daar leest men in art. 12: „Die Freiheit des religiösen Bekenntnisses, der Vereinigung zu Religions-Gesellschaften „(d. i. kerkgenootschappen, niet geestelijke orden (geistlichen Gesell-„schaften). Men zie art. 13, 15 en 16 l. l.) und der gemeinsamen „häuslichen und öffentlichen Religionsuebung wird gewahrleistet;" terwijl art. 30 luidt: „Alle Preuszen haben das Recht sich zu solchen „Zwecken, welche den Strafgesetzen nicht zuwiderlaufen, in Gesell-„schaften zu vereinigen.

„Das Gesetz regelt, insbesondere zur Aufrechthaltung der öffentli-„chen Sicherkeit, die Ausübung des in diesem und in dem vorstehen-„den Artikel gewahrleisteten Rechts.

„Politische Vereine können Beschränkungen und vorübergehende „Verboten im wege der Gesetzgebung unterworfen werden."

Godsdienstige vrijheid in den ruimsten zin gaf ook de Staatsregeling van 1798 art. 19: „Elk burger heeft vrijheid, om God te dienen naar „de overtuiging van zijn hart. De maatschappij verleent, ten dezen „opzigte, aan allen gelijke zekerheid en bescherming; mits de open-„bare orde, door de wet gevestigd, door hunnen uiterlijken eere-„dienst nimmer gestoord worde;" insgelijks die van 1801 art. 11: „Alle kerkgenootschappen, welke ter bevordering van deugd en goe-

sel vele en gewigtige bedenkingen kunnen geopperd worden. Men kan onze artikelen ook dus verklaren, dat art. 164 enkel het regt eene godsdienstige leer te belijden en openlijk te verkondigen waarborgt, dat art. 165 bevoorregting van het eene kerkgenootschap boven het andere, b. v. door uitsluitende toekenning van het regt om goederen te bezitten, verbiedt [1]), terwijl eindelijk art. 167 niet alleen de viering van godsdienstplegtigheden, maar ook de vorming van een genootschap tot gezamenlijke godsdienstoefening regelt. Mij komt dit echter minder aannemelijk voor. Godsdienstoefening (*Religionsuebung häusliche und öffentliche*) [2]) is het openlijk huldebetoon aan het Opperwezen, de godsdienstige plegtigheid zelve, niet het oprigten eener vereeniging tot het beter bereiken van dit doel. Eene vergelijking met het 2de lid

---

„de zeden een Hoogstwezen eerbiedigen, genieten eene gelijke be„scherming der wetten. Ieder kerkgenootschap belijdt zijne gevoe„lens openlijk, en vergunt aan een iegelijk den vrijen toegang tot „zijne bijeenkomsten." Hetzelfde kan men zeggen van de Deutsche Reichsverfassung, nach ihrer zweiten Lesung, durch die Frankfurter National-Versammlung verkundet am 28 März 1849: § 145 „Ieder Deutsche ist unbeschränkt in der gemeinsamen häuslichen und „öffentlichen Uebung seiner Religion"; en § 147: „Neue Religions„gesellschaften dürfen sich bilden; einer Anerkennung ihres Bekennt„nisses durch den Staat bedarf es nicht." Aldus ook Entwurf der Verfassung des Deutschen Reichs nach den Beschlüssen der Preussischen, Sächsischen und Hannöverschen Regierung § 143 en 145. Het is bekend dat ook deze beide laatste staatsregelingen reeds tot het gebied der geschiedenis behooren.

[1]) Aldus verklaarde Mr. THORBECKE (Aanteek. op de Gw. II. bl. 212), art. 189 der vorige Grondwet: „aan alle godsdienstige gezind„heden, in het koningrijk bestaande, wordt gelijke bescherming „verleend."

[2]) Verfassungsurkunde für den Preuszischen Staat van 31 Jan. 1850 art. 12; die van 5 Dec. 1848 art. 11.

van ons artikel[1]) bevestigt deze meening; dáár geldt het toch wel alleen godsdienssige plegtigheden, niet het oprigten van een kerkgenootschap. Ook Mr. THORBECKE, die art. 191[2]) der Grondwet van 1840 in den ruimsten zin opvatte, deelt onze beschouwing bij de tegenwoordige redactie van het artikel[3])[4]). Neemt men echter het gewraakte stelsel aan en verstaat men de *maatregelen tot verzekering der openbare orde en rust* in algemeenen zin, dan is het regt van vereeniging en vergadering tot Godsvereering aan dezelfde beperkingen onderworpen, als in art. 10 Gw. gesteld zijn. Maar waartoe dan afzonderlijke bepalingen nopens dit onderwerp opgenomen? Waarom bepaalde men zich dan niet tot het algemeene voorschrift van dat artikel?

§ 34.

De begunstiging, die ik door de Grondwet aan de kerk-

---

[1]) Art. 167. Alle openbare . . . .
„Onder dezelfde bepaling blijft de openbare godsdienstoefening buiten „de gebouwen en besloten plaatsen geoorloofd, waar zij thans naar „de wetten en reglementen is toegelaten."

[2]) Art. 191. „Geene openbare oefening van godsdienst kan worden „belemmerd, dan ingevalle dezelve de openbare orde of veiligheid „zoude kunnen storen."

[3]) Bijdrage tot de herziening der Grondwet, bl. 97.

[4]) De beantwoording der gestelde vraag is niet van moeijelijkheid ontbloot. Het Fransche *culte* komt in de meer uitgebreide en ook in de meer beperkte beteekenis voor. Men zie Loi relative à l'organisation des Cultes du 18 Germinal an X (Bulletin des Lois n°. 172). Doch de zaak schijnt mij van gering belang. Wat baat toch het regt tot oprigting van een kerkgenootschap zonder vrijheid tot uitoefening der eeredienst? Zoo ooit, dan is hier geene vereeniging zonder vergadering denkbaar. Alles komt dus op de vraag neer of de maatregelen, in art. 167 Gw. bedoeld, ook van preventieven aard mogen zijn.

genootschappelijke vereenigingen verleend achtte, zou ik niet durven uitbreiden tot inrigtingen, wel tot vrome doeleinden opgerigt, doch in geen onmiddelijk verband met de godsdienst zelve staande, als daar zijn het Bijbelgenootschap [1]) en dergelijke, en de geestelijke orden. De Grondwet spreekt uitdrukkelijk van kerkgenootschappen. Men heeft wel eens beweerd dat de vrijheid van godsdienst voor de Catholijken ook het regt tot oprigting van kloosters medebragt. Ik zou deze stelling niet gaarne tot de mijne maken. De geestelijke orden zijn geen noodzakelijk bestanddeel van het Catholicismus [2]). Het moge verdienstelijk zijn het leven in vrome afzondering door te brengen, nimmer is het een pligt voor den Catholijk in eene geestelijke orde te treden. Dan alleen, als men iemand het vervullen der pligten, die zijne godsdienst hem oplegt, verhindert, belemmert men zijne godsdienstige vrijheid. Anders is het met vergaderingen van herders en leeraars of van afgevaardigden der gemeenten tot vaststelling van geloofspunten of formulieren of tot regeling van de inwendige aangelegenheden der kerk. Zonder deze is eene kerkgenootschappelijke inrigting ondenkbaar.

---

[1]) Door mijnen hooggeachten Promotor, Mr. van Assen, wordt mij medegedeeld dat dit genootschap verlof der Regering verkregen heeft. Zijn bestaan is dus wettig al is het niet door de Grondwet gewaarborgd.

[2]) Aldus oordeelde ook Affre, Traité de la Proprieté des Biens Ecclesiastiques bl. 31: „les monastères et les congrégations diverses „ne sont pas indispensables à l'église." Deze stelling schijnt mij naauwelijks betwijfeld te kunnen worden. Een van beide is waar, of in de eerste eeuwen des Christendoms bestond er geene Catholijke kerk of deze kan zonder kloosters bestaan.

§ 35.

Eene gebeurtenis aan allen bekend, heeft in den jongsten tijd de vraag doen opperen of de Gw. aan de kerkgenootschappen volkomen vrijheid van inwendige inrigting waarborgt. Het antwoord is niet zoo ligt, als men aanvankelijk misschien zou denken. De Grondwet verzekert vrijheid van godsdienst. Geene belemmering van haar eigenaardig karakter is geoorloofd. Doch ook daartoe bebepaalt zich de vrijheid der kerk. Inmenging van het staatsgezag in onderwerpen, die niet tot hare onvervreemdbare regten behooren, is niet verboden. Passen wij deze beginselen op het hedendaagsch geschilpunt toe, dan zien wij dat eene bisschoppelijke hierarchie tot het wezen der Catholijke kerk behoort; niet alzoo eene verdeeling van het land in dioecesen en benoeming der titularissen onmiddelijk door den Paus [1]). Een geruimen tijd geschiedde de benoeming in de meeste landen door den Vorst. Ook hier te lande werd die door PHILIPS II bij de maar al te zeer bekende overeenkomst voorbehouden. In onze dagen zagen wij in Frankrijk [2]), Beijeren [3]), Pruissen [4])

---

[1]) Het zij hier in het voorbijgaan opgemerkt dat eene benoeming door den Paus bij de oprigting van nieuwe zetels gelden mag; buiten dit geval is ze in strijd zoo wel met de beginselen van het Canonieke regt als met de gewoonte der kerk.

[2]) Bekend Concordaat van 1801.

[3]) Conventio inter sanctissimum Dominum PIUM VII, summum Pontificem et Majestatem suam MAXIMILIANUM JOSEPHUM, Bavariae regem, diei 5 Junii anni 1817.

[4]) Pauselijke Bulle *de Salute animarum* van 16 Julij 1828, uitgevaardigd na voorafgaande overeenkomst, onder dagteekening van 25 Maart deszelfden jaars met den Koning van Pruissen gesloten, door dezen den 23 Augustus daaraanvolgende bekrachtigd en als staatswet afgekondigd.

en de Nederlanden [1]) de omschrijving der bisdommen met gemeenschappelijk overleg der wereldlijke en geestelijke magt geregeld en in de beide eerstgenoemde landen het roepen van geschikte personen tot bekleeding van opengevallen zetels, aan het hoofd van den Staat, mits belijder der Catholijke Godsdienst, overgelaten. Bij de overeenkomst met den Koning der Nederlanden, werd de keuze van inlanders door inlandsche kapittels gewaarborgd, de gekozen personen tot aflegging van den eed van trouw aan den Koning verpligt en deze daarenboven het regt gegeven tot wering van (personae ingratae) personen die hem niet welgevallig waren. Bewijzen te over dat eene zuiver kerkregtelijke regeling van ons onderwerp niet tot het wezen van het Catholicismus behoort. Men is te minder genegen het regt daartoe in den duisteren letter onzer staatsregeling te lezen, als men ziet hoe het elders uitdrukkelijk werd gegeven. De Belgische Constitutie bepaalde zich niet tot het voorschrift: „la liberté des cul„tes, celle de leur exercice public sont garanties" [2]); zij voegde daarbij: „l'Etat n'a le droit d'intervenir ni dans

---

[1]) Conventio diei 18 Junii 1827 inter Sanctissimum Dominum LEONEM XII, Summum Pontificem, et Serenissimum GUILIELMUM I, Belgarum regem. Het Concordaat in den jare 1801 tusschen Paus PIUS VII en het Fransch Gouvernement gesloten, en reeds in de Zuidelijke provincien van kracht, werd op de Noordelijke toepasselijk verklaard; tevens werden eenige bepalingen gemaakt voor de benoeming der Bisschoppen, vermits die naar de overeenkomst van 1801 niet kon plaats hebben door eenen vorst, tot een ander dan het Catholijk kerkgenootschap behoorende. De omschrijving der bisdommen werd bij Pausselijke Bulle met overeenstemming van Zijne Majesteit den Koning WILLEM (collatis cum serenissimo rege Guilielmo consiliis) vastgesteld (niet gelijk in Beijeren bij de overeenkomst zelve). Men zie Stbl. 1827 n°. 42.

[2]) Art. 14.

„la nomination ni dans l'installation des ministres d'un „culte quelconque" [1]). Op de woorden: „Die Freiheit „des religiösen Bekenntnisses, der Vereinigung zu Religi„onsgesellschaften und der gemeinsamen häuslichen und „öffentlichen Religionsuebung wird gewahrleistet" [2]) laat de Verfassungs Urkunde für der Preuszischen Staat van 31 Jan. 1850 volgen: „Die evangelische [3]) und die rö„misch-katholische Kirche, sowie jede andere Religions„gesellschaft, ordnet und verwaltet ihre angelegenheiten „selbständig". In de Deutsche Reichsverfassung lees ik niet alleen: „Jeder Deutsche ist unbeschränkt in der ge„meinsamen häuslichen und öffentlichen Uebung seiner „Religion [4])," en „neue Religionsgesellschaften dürfen „sich bilden; einer Anerkennung ihres Bekenntnisses „durch den Staat bedarf es nicht" [5]), maar ook „jede „Religionsgesellschaft ordnet und verwaltet ihre Angele„genheiten selbständig" [6]).

In Frankrijk schreef men in art. 7 der Constitutie van 1848: „chacun professe librement sa religion et reçoit de „l'état pour l'exercice de son culte une égale protec„tion" [7]); vrijheid van godsdienst niet van kerkelijke in-

---

[1]) Art. 16.

[2]) Art. 12 overeenstemmend met art. 12 der Verfassungsurkunde van 11 Dec. 1848.

[3]) Art. 15 overeenstemmend met art. 12 der Verfassungsurkunde van 11 Dec. 1848.

[4]) § 145.

[5]) § 147.

[6]) § 147. De aangehaalde artikelen zijn die der Reichsverfassung, door de Frankforter vergadering vastgesteld. Dezelfde bepalingen vindt men in de Verfassung des Deutschen Reichs nach den Beschlüssen der Preuszischen, Sächsichen und Hannöverschen Regierung § 143 en 145.

[7]) Art. 5 der Charte van 1830: „Chacun professe sa religion avec

rigting en het Concordaat werd zonder tegenspraak nageleefd. Voeg daarbij dat de bepaling: „de kerkgemeen-„ten hebben de vrije keus harer leeraren" [1]) door de Commissie, met het ontwerpen eener gewijzigde Grondwet belast, voorgesteld, door de Regering niet voorgedragen en dus niet in de Grondwet opgenomen werd. Toen achtte ook THORBECKE [2]) deze of liever eene eenigzins gewijzigde bepaling noodig om aan de kerkgenootschappen de vrije keus harer leeraren te verzekeren; toen scheen dit regt geen noodzakelijk gevolg der vrijheid van godsdienst.

Ik misken evenmin het gewigt dezer gronden als de duidelijkheid en volledigheid, waardoor de Duitsche staatsregelingen boven de onze uitmunten. Toch schijnt mij de beslissing in anderen zin te moeten uitvallen. Ik meen te hebben aangetoond en het is, voor zoover mij bekend is, ook door niemand betwist dat de Grondwet vrijheid tot oprigting van kerkgenootschappen verleent. Het zijn geene publiekregtelijke vereenigingen, die haren oorsprong en inrigting van het staatsgezag ontleenen [3]). Door de vrije overeenkomst der leden gevormd, worden zij ingevolge hare Statuten of Reglementen beheerd [4]). Eene associatie, althans eene eenigzins uitgebreide, is ondenkbaar zonder hoofden. Vrijheid van vereeniging te schenken en het regt

---

„une égale liberté et obtient pour son culte la même protection," gelijkluidend met art. 5 der Charte van 1814.

[1]) Ontw. der Commissie art. 162.

[2]) Bijdrage tot de herziening der Grondwet, bl. 103.

[3]) Men zie § 1. Ontleenen de kerkgenootschappen hun bestaan aan den Staat? In 1837 oordeelde ook Mr. GROEN VAN PRINSTERER dat reeds de Gw. van 1815 volkomen afscheiding van kerk en staat bedoelde. Men zie Maatregelen tegen de Afgescheidenen aan het Staatsregt getoetst, Leyden bij Luchtmans bl. 7.

[4]) Men zie § 20.

tot aanstelling van bestuurders te betwisten is met de eene hand geven met de andere nemen. Het is juist bij de godsdienstige gezindheden dat dit ten duidelijkste in het oog valt. Deze alle, met uitzondering van een enkele misschien, hebben behoefte aan leeraren en voorgangers der gemeente. Ontneemt men haar die, dan wil men geene vrije uitoefening der godsdienst. De onderscheiding, die ik straks maakte tusschen noodzakelijke en niet noodzakelijke bestanddeelen eener leer, is van geene praktische waarde. Wie zal, bij verschil [1], beoordeelen wat al dan niet onmisbaar is? Het Staatsgezag? Treedt dit dan niet inderdaad op een leerstellig terrein? Kan de wereldlijke magt magt beslissen wat al dan niet tot het wezen eener godsdienst behoort?

Voegen wij bij het gezegde nog eenige historische gronden. Bij de beraadslagingen over het zesde der wets-ontwerpen tot herziening der Grondwet, zeide de Minister voor de Zaken der Hervormde en andere eerediensten [2]: „wij geven hier vrijheid in alles en voor allen; wij geven „hier vrijheid aan Katholijken, aan Protestanten, aan al„len in gelijke mate. En nu klage men niet dat de Her„vormde kerk voor een gedeelte niet die vrijheid geniet „waarop zij aanspraak heeft, omdat een zeker toezigt over „haar van wege de Regering wordt uitgeoefend. Ik kan „daarop al dadelijk antwoorden dat dit toezigt zich niet „verder uitstrekt dan de kerk zelve verlangt; dat het bo„vendien alleen bij de Hervormden en Lutherschen en

---

[1]) Daarin ligt de oorzaak van de moeijelijkheid eener bevredigende oplossing onzer quaestie. Ik voor mij zou wenschen dat het geestelijk gezag steeds in overleg met de wereldlijke magt handelde, maar weigert het dit te doen, is dan niet de kerk opperste regter over hetgeen hare inrigting gedoogt?

[2]) Avondzitting van 23 Augustus 1848. Bijblad bl. 796.

„niet bij de overige Protestanten wordt uitgeoefend; en „dat zoo de Hervormde en Luthersche kerk het in haar „eigen belang noodig mogten achten den band te verbre- „ken, die haar aan den Staat hecht, een band dien ik „voor mij heilzaam acht voor beide, die haar kracht geeft „en steun, zoo zal de Staat haar de vrijheid niet be- „twisten waarop haar de Grondwet aanspraak geeft." Kan men in duidelijker bewoordingen de onafhankelijkheid der kerkgenootschappen erkennen? In de Dubbele Kamer antwoordde de genoemde minister op de vraag van den heer VAN LYNDEN, waarom in de Grondwet geene bepaling opgenomen was omtrent het regt der gemeenten tot het beroepen harer leeraren, dat het niet wel mogelijk was eene zulke op te nemen, zonder inbreuk te maken op de inrigting van het Catholijk Kerkgenootschap wijl dáár de roeping van de bedienaren der godsdienst niet van de gemeente uitgaat [1]). Ziedaar, wat in mijn oog, aan het argument, uit het weglaten van den aanvang van art. 162 van het ontwerp der Commissie geput, veel van zijne kracht ontneemt.

Tegenover het regt der gezindheden, staat de bevoegdheid, ja de verpligting des Konings te waken, dat alle kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat. Wat kan dit waken anders zijn, dan te zorgen voor de handhaving der wetten? Men heeft zich beroepen op de volgende woorden van Mr. THORBECKE: „De reglementen of wetgevende voorschriften, welke het kerkgenootschap krachtens zijne autonomie vaststelt, worden aan het oordeel „der Kroon onderworpen, ten einde zij de gansche inrigting doorzie, en de uitvoering van hetgeen met de

[1]) Zitting van 6 Oct. 1848, Bijblad bl. 975. Men kan ook vergelijken VOORDUIN Geschiedenis en Beginselen der Gw. bl. 405.

„wettige Staatsorde strijdig mogt zijn verbiede." Dit mogt waar zijn vóór 1848, maar, nu de gewijzigde Grondwet [1]) bepaalt dat „de tusschenkomst der Regering niet „wordt vereischt, behoudens verantwoordelijkheid volgens „de wet, bij afkondiging van kerkelijke voorschriften" is preventief toezigt uitgesloten. Hoe kan goedkeuring eener Regering verlangd worden, wier tusschenkomst de Gw. verbiedt? In hare Memorie van Toelichting zeide de Regering [2]), „er staat geschreven: de Koning waakt dat „alle kerkgenootschappen zich houden binnen de palen „van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat, zoo „als er geschreven staat dat alle ingezetenen en zedelijke „ligchamen bij die bepaling moeten blijven, zonder daar„om aan iemand de verpligting op te leggen om, vóór „dat hij een woord spreekt, schrijft of drukt, daarop de „goedkeuring van het Gezag te vragen. Het waken der „Regering, dat allen blijven binnen de palen der wet, „bestaat in het beteugelen van hen die buiten deze palen „gaan, niet in het vlechten van banden opdat zij dezelve „niet zouden kunnen overschrijden."

§ 36.

Nadat wij de magt, door de Grondwet aan den gewonen wetgever verleend, hebben afgebakend, gaan wij het gebruik aanwijzen, dat wij er van wenschen gemaakt te zien.

---

[1]) Art. 170. Zou dit artikel reeds werken? Is het hiermede strijdend voorschrift der organieke artikelen opgeheven? Over de verbindende kracht van wetsbepalingen met de eischen der Gw. niet strookende, zie men § 5. Het verdient echter opgemerkt te worden dat niet al de daar aangevoerde gronden hier ingeroepen kunnen worden.

[2]) Voord. l. l. bl. 406.

Niets is meer overeenkomstig met de natuur van den mensch dan dat hij, zwak en onvermogend zich zelven te helpen, steun en bijstand in eene naauwe vereeniging met zijne natuurgenooten zoekt. Aan zijne eigen krachten overgelaten, kan de mensch weinig tot stand brengen; maar vereenigen zich die van velen tot één doel, dan zijn zij tot grootsche ondernemingen in staat. Bijna al wat er schoons en groots op stoffelijk en zedelijk gebied tot stand gebragt is, heeft men aan de gemeenschappelijke inspanning van meerderen te danken. Vooral in de nieuwere tijden hebben de vereeningen eenen overwegenden invloed uitgeoefend zoowel op het gebied van handel en nijverheid als op dat van staat- en letterkunde. Groot-Brittanje en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika hebben haren bloei voor een groot deel aan de krachtige ontwikkeling van den associatiegeest te danken. Vele uitmuntende inrigtingen, die in andere landen zonder bijstand der staatskas nimmer tot stand zouden komen, verrijzen daar uit het niet alleen door de ijverige bemoeijingen van vereeningen van particulieren [1]. Ook tot de zedelijke en politische ontwikkeling des volks droegen ze niet weinig bij. Wie herinnert zich niet de voortreffelijke gevolgen van de werking der matigheids-genootschappen? Wie is het vergeten dat het voornamelijk de *anti-corn league* was, die Engeland van den druk van het beschermend stelsel bevrijdde. Sprekers en schrijvers van de meest verschillende kleur roemen het regt van ver-

---

[1]) Men vergelijke von Vincke, Darstellung der inneren Verwaltung Grosz-Brittanniens herausgegeben von Niebuhr, Zweite Auflage, Berlin 1848. bl. 85 sqq. en de Tocqueville, l. l. II. Chap. VII. — Zoo werden, om slechts een voorbeeld te noemen, in Londen de entrepots (London- en Westindia-Docks) door particuliere vereeningen opgerigt.

eeniging dan ook om strijd als een natuurlijk regt, welks uitoefening de heerlijkste uitkomsten opleverde. Ook is het een eigenaardig gevolg van eenen vrijen regeringsvorm, dat ieder het regt hebbe, met de wapenen des geestes, voor zijne overtuiging te kampen. Het regt tot vrije ontwikkeling en mededeeling onzer gedachten en meeningen verzekert ons de vrijheid van drukpers. Heeft men daarbij de regten van den staat of van anderen gekrenkt, dan wordt men gestraft; doch uit vrees voor misbruik wordt nimmer de uitoefening van het regt zelf belemmerd. Heeft de eenling het regt aldus op zijne medeburgers te werken, waarom zou hij zich dan niet met anderen tot bereiking van hetzelfde doel mogen verbinden? Staat men enkel bij deze beschouwingen stil, dan schijnt het onbegrijpelijk dat niet alleen in landen, waar men in elke uitbreiding van volksregten bezwaar ziet, maar zelfs dáár, wáár vrienden van vrijheid en vooruitgang aan het roer waren, het regt van vereeniging aan banden gelegd, ja zelfs de uitoefening geheel van eene voorafgaande toestemming der Regering afhankelijk werd gemaakt. Het valt niet te ontkennen dat, gelijk de associaties veel nut kunnen stichten, zij ook groote nadeelen kunnen berokkenen. Kan eene vereeniging een onbepaald getal leden aannemen, kan zij duizende vertakkingen door het gansche land vormen, dan kan men aldus eene tallooze menigte door denzelfden band verbinden, aan dezelfde leiding doen gehoorzamen, op hetzelfde oogenblik door het gansche land tot hetzelfde doel in beweging brengen. Ja, de Fransche Geschiedenis leert ons zelfs dat vereeningen, die het ondermijnen van alle gezag ten doel hadden, tot betere bereiking van hare anarchistische oogmerken, zich het onbepaald gezag harer hoofden lieten welgevallen en aan de bevelen door deze gegeven, zonder aarzelen gehoorzaamden. Welk eene

verbazende magt is dan in de handen van weinigen? Ongelukkig het land, als zij die tot verstoring der orde, tot wederstand tegen het wettig gezag misbruiken. Voeg daarbij het regt van vergadering, als eene talrijke schaar onder het gehoor van eenen geliefkoosden redenaar bij een kan komen. Men kent den onbegrensden invloed, dien sommige volksmenners op de menigte hebben verkregen. Hoe ligt is het mogelijk dat de vergaderde schaar, na het aanhooren eener opgewonden rede van eenen begaafden spreker, tot buitensporigheden oversla?

De Geschiedenis zoo der oudere als nieuwere tijden levert menigvuldige bewijzen van die gevaarlijke strekking. Plato [1]) reeds zeide dat de genootschappen den staat in gevaar bragten. In de oudste tijden van Rome hadden de ingezetenen geene vrijheid op eigen gezag genootschappen op te rigten. Als de deswege bestaande bepalingen óf afgeschaft [3]) óf, hetgeen waarschijnlijker is, in onbruik geraakt waren, schijnen de buitensporigheden, waaraan zich het genootschap der Bacchanten schuldig maakte, de eerste aanleiding tot meerdere gestrengheid te zijn geweest. Het is bekend dat de Bacchanalia in den aanvang eene godsdienstige bijeenkomst van vrouwen waren; langzamerhand ontaardden ze in meer losbandige feesten en ook mannen werden tot de plegtigheden toegelaten; eindelijk kwam het zoo ver dat deze de vrouwen konden ontberen en onder den dekmantel van godsdienstigheid de schandelijkste ontucht bedreven werd; waren sommigen der aanwezigen minder geneigd tot deze gruwelen, dan werden zij zonder

---

[1]) De leg. I.

[2]) Liv. XXXIX. 15.

[3]) Ik bedoel eene uitdrukkelijke opheffing. Te Rome kon het ook door gewoonte geschieden.

erbarming als offers geslacht [1]). Maar vooral in de latere tijden der Republiek, als binnenlandsche onlusten Rome beroerden, werden de vereeningen een krachtig werktuig in de handen der partijen; bij elke beweging speelden ze eene groote rol en men was genoodzaakt ze alle te ontbinden. Om kort te zijn, voor den Romeinschen Staat waren de vereeningen van woelgeesten eene wezenlijke plaag geworden [2]) en vele bepalingen werden op onderscheiden tijdstippen tot beteugeling van dit euvel vastgesteld. Maar het is vooral, sints de Fransche omwenteling van 1789, dat de clubs zich in al hunne kracht ontwikkelden. Dat ze een der voornaamste oorzaken waren van de gruwelen, die deze groote beweging ontsierden, meen ik als een bekend feit te mogen stellen [3]). Hoe ze, na de Februarij-dagen van 1848, te Parijs elke regering onmogelijk maakten en welk een voortdurende bron van onrust en woeling ze, ook na de toenmalige verandering van zaken in Berlijn en elders waren, ligt nog versch in het geheugen en behoeft hier niet in het breede te worden vermeld.

In een woord het regt van vereeniging heeft oneindig veel goeds aangebragt, maar het heeft ook veel kwaad gesticht. Tegen misbruik van dit regt moet, even als tegen dat van elk ander regt, gewaakt worden, maar de groote vraag is of het zal behooren te geschieden door reeds op het vormen der vereenigingen toezigt uit te oefenen of door het straffen van gepleegde misdrijven. In het algemeen

---

[1]) Liv. XXXIX. 13.

[2]) Men zie deze stelling door talrijke voorbeelden gestaafd bij Wassenaer, de Coll. et Corp.

[3]) De Conventie zelfs zag zich tot het vaststellen van beperkende bepalingen gedwongen. De wet van 29 Vend. an II. (16 Oct. 1794) verbood *toutes affiliations, agrégations et correspondance entre les sociétés.*

verdient zeker het *repressieve* stelsel boven het *preventieve* de voorkeur, omdat bij het laatste de uitoefening van een erkend regt te veel van de willekeur van het Gezag afhankelijk gemaakt wordt. De grenzen tusschen het goede en kwade zijn niet altijd zoo scherp geteekend, dat het mogelijk zij vooraf te bepalen of iets heilzaam dan wel verderfelijk zal werken. Is de Regering streng met het geven van het noodige verlof, dan loop zij groot gevaar het tot stand brengen van veel goeds te verhinderen. Is zij zeer toegevend, dan ontaardt het vragen van toestemming ligtelijk in eene noodelooze formaliteit en kan zelfs de goedkeuring van het Bestuur tot dekmantel voor kwade praktijken gebezigd worden. Bij politieke vereeningen is het daarenboven te vreezen dat de Regering hare magt misbruike. Elk Gezag haat tegenwerking. Ligt zal het noodige verlof geweigerd worden aan genootschappen, waarin men niets berispelijks zou weten te vinden dan alleen dat hunne rigting niet strookt met de denkbeelden van het Bestuur. Doch in de staatkundige wereld bestaan er weinig volstrekte waarheden. Bijna alles is dáár eene vraag van landaard, tijd en omstandigheden. Wat goed is voor het eene volk is het daarom geenzins voor een ander. Geeft aan de Russen of Turken de vrijheid, waarvoor de Westersche volken rijp zijn, en gij zult hun een slechte dienst bewijzen. Wel verre van in beschaving vooruit te gaan, zouden zij weldra aan de treurigste regeringloosheid ter prooi worden. Even verkeerd als het is aan de volken regten te onthouden, die zij waardig zijn te genieten, even verderfelijk is het hun vrijheden te schenken, die zij nog niet weten te gebruiken.

§ 37.

Neemt men deze beginselen aan, dan blijft ons slechts

te onderzoeken voor welke mate van vrijheid Nederland in de tegenwoordige omstandigheden rijp is. Vestigen wij daarbij het oog op de geschiedenis en vergelijken wij onzen toestand met dien van andere volken.

Vrijheid van vereeniging is eene inheemsche plant op den vaderlandschen bodem. Meer echter uit kracht der gewoonte, dan van de voorschriften des regts. Ik zou toch niet met Mr. VAN HALL durven zeggen dat „ten tijde der Republiek „de associatien niet onderworpen waren aan eene vooraf-„gaande toestemming dan alleen als ze waren van gods-„dienstigen aard, hetgeen in verband stond met de toen „bestaande denkbeelden eener heerschende kerk" [1]). VOET [2]) althans en vooral SCHOMAKER [3]) en MATTHAEUS [4]) noemen de vroeger vermelde strenge bepalingen des Romeinschen regts als hier te lande geldende, ja beroepen er zich op, als of over dezer verbindende kracht geen strijd bestond [5]). Maar men schijnt ze enkel op de godsdienstige vereeningen toegepast en de overige ongemoeid te hebben gelaten. En zelfs gedurende den tijd der omwenteling, als uit den aard der zaak het gevaar van rustverstoring grooter is en terwijl elders de Clubs tot zulke treurige buitensporigheden aanleiding gaven, veroorzaakte de uitoefening van het regt van vereeniging geene, of slechts geringe, ongeregeldheden. Bij het ontwerpen van het Crimineel Wetboek voor het Koningrijk Holland, in den jare 1809, oordeelde men het dan ook

---

[1]) Zitting der Tweede Kamer van 16 Mei 1849. Bijblad bl. 471.

[2]) Ad tit. D. quod cujusc. univ. nom. (3, 4).

[3]) Consultatien Deel IV. Cons. LII.

[4]) De Criminibus tit. XV.

[5]) De GILDEN (opificum collegia) achtte men begrepen onder de tenuiorum collegia, toegelaten bij l. 1. D. de Coll. et Corp. (47. 22).

onnoodig eenige bepalingen deswege vast te stellen. Als daarna, dank zij den vreemden overheerscher, de beperkende voorschriften van den Code Penal kracht van wet verkregen, waren echter de zeden en gewoonten sterker dan het geschrevene regt en eene menigte vereeningen vormden zich, zonder vooraf de toestemming der Regering verkregen te hebben. Dat de Fransche bepalingen verderfelijk konden werken, heeft het gebeurde met de zoogenaamde Afgescheidenen ons geleerd. Maar behoeft het hier herinnerd te worden welk eene verontwaardiging die vervolgingen om der godsdienst wille bij het grootste deel der natie verwekt hebben?

Ook het karakter van onzen volksaard is zoo ordelievend, rustig en kalm, dat er weinig vrees voor uitspattingen behoeft te bestaan. Is dit niet ten duidelijkste gebleken, toen WILLEM I, in spijt van de wenschen van het meerendeel zijner onderdanen, een stelsel bleef volhouden, dat zwaar op het volk drukte, zonder eenige hoop op gunstigen uitslag? Zag men ergens eenige beweging, als later zware lasten werden goedgestemd door eene vertegenwoordiging, aan welker zamenstelling de natie nagenoeg geheel vreemd was? Indien zij reeds destijds de uitspraken van het Gezag zoozeer eerbiedigde, hoeveel te meer zal zij dit thans, nu haar invloed op het bestuur aanmerkelijk uitgebreid is?

Zien wij nu hoe men in andere Rijken ons onderwerp geregeld heeft. In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika is het regt tot oprigting van vereeningen onbeperkt[1]). Ook in Engeland geldt als algemeen beginsel dat elke vereeniging, wier doel niet onwettig is, geoorloofd is[2]).

---

1) DE TOCQUEVILLE de la Democratie en Amérique. I Chap. XII.

2) Revue Etrangère de Foelix I bl. 385 sqq. Men zie verder een vrij uitvoerig verslag der Engelsche wetgeving in de Memorie van.

In Baden heeft men het repressief stelsel aangenomen. Het oprigten van en deelnemen aan eene vereeniging staat den ingezetenen vrij; doch de Regering heeft regt tot ontbinding; het deelnemen aan eene ontbondene en verbodene vereeniging wordt gestraft [1]). In Brunswijk en Wurtemberg [2]) wordt geen voorafgaande toestemming der overheid vereischt; het deelnemen aan eene vereeniging is alleen dan strafbaar, als ze ten doel heeft de uitvoering der wetten te belemmeren of deze krachteloos te maken of de uitoefening der wettige bestuurmagt van de Regering te verhinderen [3]). Daarenboven heeft de Regering het regt elke vereeniging als *ordnungswidrig* te verbieden; in Brunswijk elke zonder onderscheid, in Wurtemberg alleen dan, als ze van staatkundigen aard is. In Hannover, Oldenburg, en vroeger ook in Beijeren, heeft

---

Toelichting gevoegd bij het wetsontwerp tot regeling en beperking van het regt van vereeniging en vergadering aangeboden door den minister NEDERMEYER VAN ROSENTHAL.

[1]) Badensche wet op het regt van vereeniging van 30 Oct. 1833, in stand gehouden bij de invoering van het nieuwe strafwetboek van 1845. Einführung-Edict § 3 n°. 11.

[2]) Criminal Gesetsbuch für das Herzogthum Braunschweig § 88. Criminal Gesetzbuch für das Königreich Wurtemberg art. 149 en HAEBERLIN, Grundsätze des Criminalrechts nach den Deutschen Strafgesetzbüchern, Leipzig 1845 II. § 53.

[3]) Aldus het Brunswijksche wetboek: „wer an unerlaubten Verbin„dungen theil nimmt soll

„1°. Mit Gefängniszstrafe nicht unter ein Jahr belegt werden, „wenn die Verbindung bezweckt, die Vollstreckung der Gesetze oder „die Ausübung der Verwaltungs-Befugnisse der Landes-Regierung zu „hemmen oder unwirksam zu machen." Het Wurtembergsche wetb. spreekt van „jeden Verein zu *gesetzwidrigen politischen* Zwecken." Uit de beraadslagingen der kamers blijkt, dat men door de uitdrukking *gezetzwidrig* hetzelfde bedoelde wat in het Brunswijksche wetb. juister en bepaalder omschreven is.

men tegen het oprigten van vereeningen geene strafbepalingen vastgesteld; op zelf zelf is dáár elke associatie geoorloofd [1]). In het gemeene Duitsche Regt, welks strafregtelijk gedeelte trouwens door de invoering der nieuwe wetboeken bijna overal buiten werking gesteld is, heeft ZIRKLER [2]) de verbindende kracht der weinig vrijzinnige voorschriften van het Corpus Juris, vroeger reeds vermeld, trachten aan te toonen. Hem werd door FEUERBACH [3]) en MITTERMAIER [4]) geantwoord, dat deze bepalingen, zoo naauw verbonden met de Romeinsche staatsinrigting, ook met deze waren vervallen. Het vroegere Pruissische Regt vorderde insgelijks geene vooorafgaande toestemming der Regering [5]). De Prnissische wetten van 29 Junij en 11 Maart 1850 onderwerpen de vereeningen, die zich niet met staatkunde bezig houden, aan geenerlei beperking en eischen van die, welke invloed op de openbare zaken wenschen uit te oefenen (welche eine Einwirkung auf öffentliche Angelegenheiten bezwecken) enkel mededeeling der Statuten en van elke wijziging, welke daarin gebragt mogt worden [6]). In Saxen, waar men

---

[1]) HAEBERLIN, l. l. II. § 53. In Beijeren werden vereenigingen, die men gevaarlijk beschouwde, uitdrukkelijk bij eene wet opgeheven. Dus geschiedde dit bij eene wet van 22 Junij 1831 met het Würzburgsche Verein für die kirchliche Aufhebung des Cölibatgesetzes. Men vergelijke WEISKE, Rechtslexicon op het woord Cölibat.

[2]) Das Associationsrecht der Staatsbürger Leipzig 1834 en Abhandlung in ROSSHIRT und WARNKÖNIG, Civil und Criminal Abhandlungen, II. bl. 293 sqq.

[3]) Lehrbuch des peinlichen Rechts herausgegeben von MITTERMAIER, vierzehnte Ausgabe § 434.

[4]) Aanteekeningen op het voorgaande werk.

[5]) Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten van 1794) II. VI. § 2 sqq.

[6]) Men zie Verordnung über die Verhütung eines die gesetzlichen

vroeger gelijke bepalingen als in Brunswijk had [1]), kunnen thans alle meerderjarige ingezetenen, die in het volle genot der burgerschapsregten zijn, vereeningen oprigten; terwijl alleen zulke genootschappen, wier doel strijdig is met de strafwet of die tot bereiking van een geoorloofd doel misdadige middelen aanwenden, verboden worden. Zou men in Nederland strengere beperkingen willen stellen dan in al de genoemde landen. Het voorbeeld der Belgische Constitutie: „le droit d'Association „ne sera soumis à aucune mesure preventive" [2]) is inderdaad treffend. Onze zuidelijke naburen immers, zijn, iedereen zal dit toestemmen, veel meer ontvlambaar dan wij. Ook vergete men niet dat zij, met dergelijke vrijzinnige bepalingen, den moeijelijken tijd van de grondvesting van hun onafhankelijk volksbestaan en de voor hen zoo gevaarlijke periode van 1848 gelukkig hebben doorstaan.

Men spreke mij hier niet van de Oostenrijksche wetgeving [3]). Welk Nederlander zal dáár lessen van staatkundige vrijheid zoeken? Men wijze mij niet op het voorbeeld van Frankrijk. Ik acht mijn vaderland te hoog om het te vergelijken met dat ongelukkige land, waar sints eene reeks van jaren bandeloosheid en dwingelandij elkander afwisselen. Als men dáár het regt van associatie door den Code Penal beperkte, was men nog onder

---

Freiheit und Ordnung gefährdenden Miszbrauch des Versammlungs und Vereinigungs-Rechtes vom 29 Juni 1849 en die van 11 Maart 1850 over hetzelfde onderwerp.

[1]) Criminal Gesetzbuch art. 93. HAEBERLIN l. l. II. § 53.

[2]) Gesetz das Vereinigungs und Versammlungsrecht betreffend von 14 November 1848 § 1, 3 en 5.

[3]) Oesterreichische Strafgesetz vom 27 Mai 1852 § 297 en 298; door de invoering dezer wet werden afgeschaft het Strafgesetz van 1803 en ook het Vereinsgesetz vom 17 März 1849.

den indruk van den schrik, door de revolutionnaire clubs veroorzaakt. De buitensprorigheden, door deze gepleegd, werden als grond voor de voorgestelde bepaling opgegeven. „Ces mots *d'associations illicites*," zeide de spreker van het Wetgevend Ligchaam (DE NOAILLES), „rappel„lent de déplorables souvenirs: quel est celui d'entre „vous qui n'a pas été la victime ou le témoin de ces as„semblées déliberantes où l'assassinat et la révolte étaient „sans cesse à l'ordre du jour; qui, s'étant établies pour „surveiller les autorités, les contrariaient dans leurs ré„sultats les plus précieux et les plus justes et organi„saient ainsi l'anarchie dans toute la France? Elles ne „se rouvriront plus" [1]). Toen men in 1834 de verbodsbepaling van den Code Penal versterkte, miste zij alle uitwerking door de vergaderingen op vaste dagen (jours marqués) en het getal van 20 personen, als noodwendige bestanddeelen van het misdrijf gevorderd [2]). Reusachtige vereeningen, in onderdeelen van 19 personen verdeeld, hadden zich door gansch Frankrijk gevormd en predikten openlijk de omverwerping der gevestigde orde van zaken, de regeling van den eigendom [3]), ja den koningsmoord. Sterk door het aantal en de blinde gehoorzaamheid harer leden, nevens de uitmuntende inrigting van haar bestuur, verwekten zij aanhoudend opstanden, die meermalen niet zonder krachtsinspanning beteugeld werden; en gingen zij soms al zoo ver niet, dan bewerkten zij toch aanhoudend ongeregeldheden, hielden de troepen en de nationale garde dag en nacht onder de wapenen, en veroorzaakten een treurig wantrouwen en ongerust-

---

1) LOCRÉ T. XV. bl. 364.

2) Men zie § 2.

3) Men was toen nog slechts Socialist; het Communisme had of nog geen voet gevat of werd niet openlijk beleden.

heid, zoo doodend voor handel en nijverheid [1]). Men spreke mij niet van de strenge maatregelen, in 1797 en 1824 in Engeland tegen sommige genootschappen genomen. In 1797 was Engeland in eenen buitenlandschen oorlog gewikkeld, terwijl terzelfder tijd de beginselen der Fransche Revolutie in den eigen boezem jacobijnsche vereeningen deden ontstaan, die de grondslagen der Engelsche staatsregeling op het krachtigst bedreigden en met den vijand in verstandhouding waren. In 1824 had men noodig krachtig te kunnen handelen om de Iersche Catholijken, die, door de stem van O'CONNELL bewogen, gelijkstelling met hunne andersgezinde landgenooten eischten, te kunnen blijven onderdrukken [2]). Maar wij zijn met geene buitenlandsche mogendheid in eenen oorlog gewikkeld, die door slechte landgenooten begunstigd wordt. Nederland heeft niet een deel zijner zonen van alle voorregten, ambten en bedieningen uitgesloten. Er is nog eene reden, die ons voor vrijheid van vereeniging moet

---

[1]) Men vergelijke onder anderen de Discussies in de Kamer der Gedeputeerden over de wet van 10 April 1834 sur les associations, Moniteur bl. 554—664.

[2]) Om te doen zien hoe verschrikkelijk te dier tijde de spanning en hoe treurig de toestand, daardoor veroorzaakt, was, diene de volgende lijst van misdaden in een jaar in een der graafschappen (Leister) begaan, zoo als die door een der ministers aan het Parlement werd overgelegd:

Moorden en pogingen tot moord	163
Diefstallen met geweld	187
Gewone diefstallen	182
Brandstichtingen	194
Vernielingen en beschadigingen van eens anders eigendommen, slagting of verwonding van zijn vee	407
Persoonlijke aanvallen	744
Strafbare bedreigingen	913

stemmen. Een wetgever moet nimmer de behoeften van zijnen tijd miskennen. Het is een feit dat onze eeuw zich kenschetst door eene neiging tot vereeningen van allerlei aard. Bij de vele ondernemingen op groote schaal, die tegenwoordig worden uitgevoerd, vermogen de krachten van den eenling weinig; daartoe is de ijver en steun van velen noodig. Die rigting onzer eeuw moet men leiden, niet ze weerstreven. Op al deze gronden ben ik bescheiden van meening dat het *repressieve* stelsel, ook reeds gevolgd in het wetsontwerp, door den Minister VAN ROSENTHAL voorgedragen, voor onzen landaard en tijdsomstandigheden voegt. Elke vereeniging moet zonder magtiging der Overheid opgerigt kunnen worden.

Eene vraag, naauw verwant met deze, is, of men de beginselen van ons tegenwoordig Burg. Wetb. over de regtsbevoegdheid der zedelijke ligchamen behouden en aan elk genootschap het regt tot verkrijgen van goederen onbeperkt toekennen zal. Bij het *Jus Civile Constituendum* hoop ik later aan te toonen, dat de beginselen eener gezonde staathuishoudkunde dit verbieden. Doch het is hier de plaats niet om daarover in verdere ontwikkelingen te treden.

Men zegge niet, dat wij, bij het aannemen van ons stelsel, absolutistische, republikeinsche en socialistische clubs te vreezen hebben. Ik geloof niet dat die bij het Nederlandsche volk ligt ingang zullen vinden. Bij ons zal eer de onverschilligheid des volks voor staatkundige aangelegenheden nadeelen berokkenen, dan te levendige deelname aan de publieke zaken. Maar mogten inderdaad hier of daar dergelijke vereeningen gevormd worden, dan zullen zij óf zich bepalen tot eene vreedzame ontwikkeling harer theorien, óf zij zullen de invoering daarvan beoogen in spijt der wetten van den Staat. In

het eerste geval vrees ik dergelijke bespiegelingen niet. Het gezond verstand der Nederlandsche natie zal zich door ijdele droombeelden niet laten begoochelen. Op zich zelf is ook het werken op de overtuiging zijner medeburgers, ten einde langs wettigen weg de invoering van hetgeen men het beste regeringstelsel waant te verkrijgen, geenzins strafwaardig. Vereeningen in dien zin zouden dan alleen te beletten zijn, indien het aantal en de onrustige gezindheid harer leden met grond deden vreezen dat zij tot feitelijkheden in plaats van tot overreding hare toevlugt nemen en ernstige ongeregeldheden veroorzaken zouden. Hebben de associaties ten doel haar stelsel door onwettige middelen ingang te verschaffen, dan kunnen zij niet geduld worden, gelijk wij later zullen zien.

§ 38.

Sommigen zijn tegen vrijheid van vereeniging gestemd, uit vrees voor de geestelijke orden, of wenschen althans bijzondere beperkingen voor deze. Men houde wel in het oog dat de Gw. alleen in het belang der openbare orde, d. i. der handhaving van de wetten van den Staat, beperking van het regt van vereeniging gedoogt. Het kan thans de vraag niet meer zijn of men het bestaan van kloosterorden al dan niet wenschelijk keurt maar alleen of zij overtreding der wetten zullen veroorzaken. Is het waar dat de kloosters holen van onzedelijkheid zijn, dat ze leiden tot verkrachting van maagden, tot schending der huwelijkstrouw, die vrouwen aan hunne mannen verschuldigd zijn, dan kunnen ze niet geduld worden [1]).

---

[1]) Over vereeningen, waar men zich aan onzedelijkheid schuldig maakt, zie § 40. Onzedelijkheid wettigt op zich zelve geen tusschen-

Kan men aan de geestelijke orden enkel ten laste leggen dat zij aan de wetenschap eene verkeerde rigting zoeken te geven, dat zij de vrije ontwikkeling des geestes belemmeren, dat zij de beginselen, bij ons tegenwoordig Staatsregt aangenomen niet zijn toegedaan, dan is dit eene reden on haar streven tegen te werken, om gemeenschapschappelijke krachtsinspanning ten goede tegenover hare pogingen te stellen, maar niet om ze het verblijf in ons vaderland te ontzeggen [1]). Zal men de gestelde vragen met juistheid beantwoorden, dan dient men deze genootschappen te toetsen, met het oog op hunne antecedenten en op den tegenwoordigen toestand der maatschappij. Het bestek van dit werk gedoogt niet de instellingen van ieder der geestelijke orden te ontwikkelen; in hoofdtrekken schets ik mijne meening.

Men verwachte niet van mij dat ik de middeneeuwsche kloosters zal voorstellen als toonbeelden van beschaving en reinheid van zeden. In vele dezer inrigtingen was men spoedig van het zuivere doel en van de strenge voorschriften der stichters afgeweken; in meer dan een heerschten tallooze misbruiken. Dit is een feit, dat, door de getuigenis van onpartijdige geschiedvorschers, ja door de verhandelingen van vele concilien gestaafd is en ook door kerkelijke schrijvers niet wordt ontkend. Kan men, de

komst van het staatsgezag; zij doet dit alleen, als ze van onregtmatige daden vergezeld gaat of tot zulk eene hoogte klimt dat zij een ernstigen hinderpaal oplevert voor de naleving der wetten. Gaan de kloosters aan het bedoelde euvel mank en worden ze in groote getale over het land verspreid, dan zou dit het geval kunnen zijn.

[1]) Kloosters, zegt men, zijn een beletsel voor de vermeerdering van het aantal der inboorlingen. Bij de vrees van onzen tijd voor overbevolking is dit bezwaar niet groot. Ook zouden beperkingen, uit dien hoofde gesteld, door het belang der algemeene welvaart, niet door dat der openbare orde, geboden zijn.

zaak uit een onpartijdig oogpunt beschouwende, vele der tegen de kloosters ingebragte beschuldigingen niet loochenen, zoo beoordeele men deze instellingen ook niet enkel naar de schriften van VOLTAIRE en van zijne volgelingen. Zonder den heilzamen invloed te miskennen, welken de werken van dien genialen man op vele maatschappelijke instellingen hebben uitgeoefend, kan ik echter zijne schilderingen, in kerkelijke zaken, niet altijd van overdrijving vrij pleiten. Ik zal mij hier niet op de uitspraken zijner vijanden beroepen, maar op de getuigenis van eenen schrijver der wijsgeerige school, DE REMUSAT [1]), wiens woorden der overweging allezins waardig zijn: „VOLTAIRE, dus zegt hij sprekende van de kerkelijke „instellingen, compose des manifestes, il traité les évé„nements comme les faits d'une cause; il plaide mais ne „ne raconte pas. Mais la passion qui l'anime, nécessaire „peut-être à toute révolution nécessaire elle même, ne „saurait prononcer le jugement définitif de l'humanité." In den tegenwoordigen tijd heeft men een terugkeer van vroegere misbruiken minder te vreezen. Eene der hoofdoorzaken van de verslapping der tucht was het verkrijgen van groote rijkdommen. In de rijkste kloosters [2]) vond men ook de grootste verbastering van zeden. Die aanleiding mist men thans en door de voorschriften der burgerlijke wetgeving zou ik haren terugkeer onmogelijk willen maken. In de middeneeuwen had men nog met een ander euvel te worstelen. Vele jongere zonen en dochters begaven zich in de geestelijke orden, niet uit vrije verkiezing,

[1]) l. l. Chap. I. bl. 5.

[2]) Alle schrijvers, zoowel die de geestelijke orden genegen als die haar vijandig zijn, beschouwen het bezit van rijkdommen als eerste oorzaak der heerschende zedeloosheid.

maar gedwongen door den wil hunner ouders [1]); vaak ook, door de wetten van een aandeel in de nalatenschap van deze beroofd, om zich voor gebrek te vrijwaren. Het kon niet missen of zij, die enkel uit wereldsche inzigten den sluijer hadden aangenomen, zochten binnen de kloostermuren geen geestelijk leven maar zinnelijke geneugten. Ook thans is het niet altijd een verstandige godsdienstzin, die jongelingen en maagden beweegt zich van de wereld af te zonderen, maar redenen, als de aangeduide, die aan het besluit tot dien stap de godsdienst maar al te dikwijls geheel vreemd deden zijn, bestaan zeker niet meer in dezelfde mate als vroeger. Het beste bewijs voor de zuiverheid van hunnen levenswandel zijn de weinige misdaden, sints 1815 en 1830 in Frankrijk [2]) en Belgie [3]) door ordensgeestelijken begaan. Men zal de regterlijke magt dier landen toch wel niet van pligtverzuim en schandelijke toegevendheid durven beschuldigen. Al had zij de misdadigers willen verschoonen ter liefde van

---

[1]) Dit was niet alleen facti maar zelfs juris; „monachum facit pro„pria confessio aut paterna devotio", zegt DEVOTUS, Instit. Jur. Can. De geloften werden ook dikwijls in zeer jeugdigen, bijna kindschen, leeftijd afgelegd. Men zie de verderfelijke gevolgen hiervan aangewezen in het merkwaardig ontwerp van hervorming, door den Raad van Castilie in 1619 aan Koning PHILIPS III aangeboden (medegedeeld in de *Encyclopédie* op het woord *monastère*).

[2]) In Frankrijk hebben slechts weinige orden een wettig bestaan. Maar zoowel onder de Restauratie en Julydynastie als thans worden vele oogluikend toegelaten. Alleen den Jezuiten, werd in 1845 voornamelijk door bewerking van THIERS, verboden *en communauté* te leven; afzonderlijk mogten zij blijven. Onder de Keizerlijke Regering bestaat dit bezwaar voor hen niet meer; bedrieg ik mij niet, dan had reeds de Republiek het opgeheven.

[3]) In Belgie bestaat de liberté d'association zoowel voor de geestelijke orden als voor andere vereeningen.

het kleed dat zij dragen, dan zou de onafhankelijke pers niet in gebreke zijn gebleven de oplettendheid van het publiek daarop te vestigen. Ergerlijke tooneelen zijn ook in latere jaren nog binnen de kloostermuren voorgevallen, maar ze waren zeldzaam; dergelijke voorbeelden heeft men zelfs in de hoogste klassen der maatschappij te betreuren gehad; en het is onloochenbaar dat men ze in den geestelijken stand minder dan in eenig anderen vond [1]. Dit alles stelt mij gerust omtrent de zedelijkheid onzer hedendaagsche kloosters.

Sommigen vreezen staatkundige kuiperijen, vooral van de zijde der Jezuiten. Ik zou niet gaarne borg blijven dat die niet zullen plaats vinden; maar aan kuiperijen maken zich zoovelen schuldig. Wilde men die allen het verblijf op Nederlandsch grondgebied ontzeggen, hoevelen zouden het land moeten ruimen? De quaestie der Jezuiten zou alleen een gansch boekdeel eischen. Ik bepaal mij hier tot de mededeeling van het gevoelen van twee beroemde staatsmannen uit den nieuweren tijd. THIERS zeide [2]: „Je ne „rappellerai pas tout ce qui a été dit sur la corporation „des Jesuites; je suis équitable, je ne crois pas à tous „les préjugés populaires contre cette societé célèbre..... „Mais elle est est aujourdhui l'asile, où les ames inquiè- „tes, ardentes, vont chercher la puissance d'association, „l'influence; c'est de là qu'ils veulent dominer le pays." THIERS vreesde vrijheid van vereeniging; iets later hooren wij hem zeggen: „si vous dites qu'on peut établir „des congrégations religieuses, vous rouvrez les clubs; „car la loi doit être égale pour tous." Zou hij aan de

---

[1]) In een land, waar onderscheiden gezindheden zijn, heeft men minder dan elders misbruiken te vreezen. Godsdienstige naijver bevordert strengheid van de zeden der geestelijkheid.

[2]) Discours à la Chambre des Deputés du 2 Mei 1845.

geestelijke orden de vrijheid schenken, die hij aan andere vereeningen weigerde? Hij was beangst voor haren invloed. Elke partij mag langs vreedzamen weg de heerschappij veroveren. Onze Gw. verbiedt de ontwikkeling eener meening, die de onze niet is, te weren, zoolang zij zich binnen den kring, door de wet getrokken, beweegt. Een beschuldiging van meer ernstigen aard is in de volgende woorden van PALMERSTON vervat: „I stated that it was „my belief that the presence of the Jesuits in any coun„try, Catholic or Protestant, was likely to disturh the „political and social peace of that country. I maintain „that opinion still, and, dont schrink from its avowal" [1]). Vreemd komt het mij voor dat een minister, die deze taal voerde, niet onmiddelijk eene voordragt tot ontbinding dier vereeniging bij het Parlement indiende. Doch hoe dit ook zij, is het gevoelen van den edelen Lord juist, dan kan de Societeit van Jezus niet geduld worden. Mogt zijne stelling met afdoende gronden gestaafd worden [2]), dan zal ik de eerste zijn om te vragen dat de zo-

---

[1]) Zitting van het Lagerhuis van 17 Februarij 1853.

„Ik openbaarde als mijne overtuiging dat de tegenwoordigheid van „de Jezuiten in eenig land, Catholijk of Protestansch, genoegzaam is „om den staatkundigen en maatschappelijken vrede van dat land te „verstoren. Ik blijf bij die meening en vrees niet er voor uit te komen."

[2]) Men vindt vele pleidooijen voor en tegen de geestelijke orden. Het ware een verdienstelijk werk met een onpartijdig oog uit haren regel en geschiedenis aan te toonen, waarin ze nuttig, waarin ze schadelijk voor den staat zijn. In ROYAARDS, geschiedenis van het Christendom en de Christelijke Kerk in Nederland gedurende de middeleeuwen D. II. vindt men vele wetenswaardige bijzonderheden; doch men mist er vaak hetgene voor den staatkundige het meest van belang is. Niet onbelangrijk is een verslag over de onderscheiden soorten van geestelijke zusters, onder dagteekening van 3 *Prairial* an XIII (2 Junij 1805) door den minister van eeredienst (PORTALIS) aan den Keizer (NAPOLEON) gerigt en een schrijven van denzelfden

nen van LOYOLA van het genot der vrijheid worden uitgesloten, die ik allen wil verzekeren. Doch bewijzen moet ik verlangen; eene veroordeeling wordt niet door magtspreuken geregtvaardigd.

Over het nut en de strekking der geestelijke orden durf ik in het algemeen geen gunstig oordeel vellen. Zwakken van geest en treurenden van harte kunnen dáár een veilig toevlugtsoord voor de gevaren der wereld en een stille schuilplaats voor hunne tranen vinden; bedrogen hoop en wroegingen des gewetens kunnen zich dáár aan de voeten van het kruis vergaren [1]). O! ik kan het mij gemakkelijk voorstellen dat men, moede van te worstelen, hoofd en hart aan de leiding eens sterkeren van geest toevertrouwt, en zich aan de verantwoording van zijn eigen daden wenscht te onttrekken. Maar dat is niet de gewone toestand der menschheid. De inrigting der kloosters strookt niet met de wetten der natuur. Op het groo-

---

van 3 April 1807 aan den Prefect van het Departement PUY DE DÔME (beide medegedeeld bij HERMENS, Handbuch der Staatsgesetzgebung über den Christlichen Cultus IV bl. 728—777). Men kan nog vergelijken denkbeelden van NAPOLEON over het onderwijs, medegedeeld bij HERMENS l. l. bl. 689 sqq.

[1]) Het verheugt mij hier in overeenstemming te zijn met mannen, onafhankelijk van geest en in het algemeen geen voorstanders der geestelijke orden. THIERS zeide in de Kamer der Gedeputeerden (zitting van 2 Mei 1845): „on dit qu'il y avait des ames blessées, à „qui la solitude du cloître était nécessaire. Eh bien c'est mon avis, „j'adhère à ce sentiment." De volgende woorden lees ik bij LOUIS BLANC, Histoire de la Revolution Française II. Chap. IV. bl. 298: „A les juger de sang froid les institutions monastiques donnaient à „dire beaucoup de bien, beaucoup de mal.

„Il est des blessures mystérieuses, qui ont besoin de saigner à „l'écart; il est des fatigues de l'âme auxquelles la solitude seule est „bonne."

te tooneel der wereld, niet binnen de enge muren der kloostercel, moet de strijd des levens gestreden worden. Geschiedenis en ervaring leeren ons dat de geestelijke orden eene vrije ontwikkeling van den geest niet gunstig zijn [1]). Hare inrigting duldt geene handelingen naar eigen overtuiging maar vordert onderwerping aan de bevelen van den overste. Bewegen hare leden zich op het gebied van wijsgeerte of geschiedenis, dan mogen zij niet hunne eigen denkwijze volgen, maar moeten in de hun aangewezen rigting werkzaam zijn. Te heerschen over de gewetens is haar doel. Zij zoeken geene zelfdenkende menschen te vormen maar wezens, die de leiding van anderen niet kunnen ontberen. Maar wat doet hier hare rigting ter zake? Zoowel de Grondwet als de eerbiediging van eens anderen vrijheid verbieden mij iemand te hinderen, alleen omdat hij beginselen voorstaat, die ik afkeur.

§ 39.

Is er onbeperkte vrijheid gegeven tot oprigting van vereeningen, dan is het niet ondenkbaar dat er ook gevormd worden, die gevaarlijk zijn voor de openbare orde. Deze ongehinderd te laten ware niet den associatiegeest begunstigen, maar dien dooden [2]). Werd de vrijheid van

---

[1]) Men zal mij welligt de uitspraak van GUIZOT, (Histoire de la Civilisation sixième leçon) tegenwerpen, die de geestelijke orden in de middeneeuwen voorstelt kampende tegen de barbaarschheid. Het is de vraag niet welk nut zij in vroegere tijden gesticht hebben, maar welke hare verdiensten zijn bij den tegenwoordigen toestand der beschaving. Ik sprak voorts in het algemeen van nut en strekking. Door enkele uitzonderingen aan te wijzen, zal men mijn stelsel niet omverwerpen. Ik zelf erken gaarne dat de *zusters van liefde* vaak heilrijk werkten.

[2]) Tot betoog der noodzakelijkheid om tegen uitspattingen te wa-

vereeniging straffeloos misbruikt, dan zou de Natie er langzamerhand afkeerig van worden; en, gelijk het gewoonlijk met het oordeel der menigte gaat, zou zij de zaak zelve en het misbruik in eene zelfde veroordeeling begrijpen; weldra zou de publieke opinie strengere beperkingen eischen dan tot de handhaving der orde inderdaad noodig waren. Dus zou, door eene slechte regeling van ons onderwerp, de vrijheid van vereeniging in Nederland te loor kunnen gaan.

Welke associaties met de openbare orde onbestaanbaar te achten zijn, moet door den wetgever aangewezen worden. Het kan den regter niet worden overgelaten dit te beoordeelen. De taak van dezen is, naar vaste regelen regt te spreken en zekere wetsvoorschriften op bepaalde gevallen toe te passen. Waarop zal zijne uitspraak gegrond zijn, als hij elken leiddraad mist? Het is mij onverklaarbaar hoe de minister VAN ROSENTHAL [1]) er in kon toestemmen de beslissing over het al of niet strijdige met de openbare orde in ieder voorkomend geval aan den regter over te laten. Dit schijnt te meer vreemd na de

---

ken, schijnen mij de volgende woorden uit WASHINGTONS Testament politique merkwaardig:

„Toute opposition mise à l'exécution des lois, toute association „dont l'objet est de gêner ou d'arrêter l'action du gouvernement con„stitué, est directement contraire aux principes fondamentaux que nous „avons posés . . . .

„De telles associations sont propres à organiser les factions, à don„ner à celles-ci une force extraordinaire et artificielle et à mettre à „la place de la volonté de la nation, exprimée par ses delegués, la „volonté d'un parti, celle d'une minorité faible, celle d'hommes am„bitieux, adroits et dépourvus de principes."

[1]) Memorie van Beantwoording van het Verslag der Commissie van Rapporteurs over het ontwerp van wet tot regeling en beperking der uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering. 1851 Bijbl. Bijlag. bl. 631.

zoo juiste aanmerkingen, door bevoegden over de onbestemdheid der uitdrukkingen *openbare orde* en *zaken buiten den handel* in ons burgerlijk regt, te berde gebragt. Het moeijelijke eener juiste aanwijzing kan geene verontschuldiging zijn om de taak, die men zelf behoorde te vervullen, op de schouders van anderen te laten drukken. Men heeft zoo vaak van willekeur gesproken; kon men vergeten dat men, geen regel stellende, de zaak geheel aan het bijzonder inzigt des regters overliet? Aan de beoordeeling van hetgeen voor de openbare orde al dan niet gevaarlijk is, kunnen eene waardeering der tijdsomstandigheden en staatkundige beschouwingen niet vreemd blijven. Ik heb een hoogen dunk van de Regterlijke Magt in ons vaderland. Maar zal zij het hooge standpunt, dat zij thans in de schatting des volks inneemt, blijven handhaven, dan moeten hare uitspraken nimmer als het uitvloeisel eener staatkundige meening kunnen beschouwd worden; dan moet zij blijven eene trouwe bewaakster der geschrevene wet. Oordeelt men buiten magte te zijn het gevaar, hetwelk de openbare orde van de zijde der vereeningen kan dreigen, bij eene wet te voorzien, is het dan niet regelmatiger, met de Duitsche wetgevers, aan de Regering het regt tot ontbinding van elke *ordnungswidrige* associatie toe te kennen? Verraadt dit stelsel niet een juister waardeering van de roeping der onderscheiden Staatsmagten? Bedrieg ik mij niet, dan behoeven wij ook hiertoe onze toevlugt niet te nemen. Regeling in het belang der openbare orde, is regeling in het belang der handhaving van de wetten van den Staat, zeide ik boven. Met het oog op het karakter mijner landgenooten ontwikkelde ik het gevoelen, dat men niet behoedend tegen het vormen van gevaarlijke vereeningen behoefde te waken. Thans blijft mij over de regelen aan te wijzen, die in acht moeten genomen worden bij het straffen

van hen, die misdadige vereeningen vormden. Als zoodanig kan men die noemen, wier doel met de wetten in strijd is. Het behoeft geen betoog dat de Staat niet kan toelaten, dat men zich in zijnen boezem tot schending van wettelijk verbindende verordeningen vereenige. Maar zou men niet eene schrede verder moeten gaan? Zou men, met den Brunswijkschen wetgever [1]), niet elke vereeniging moeten straffen, die ten doel heeft de uitvoering van verbindende verordeningen te belemmeren of krachteloos te maken. De uitdrukking *strijdig met de wet* schijnt mij te onbepaald. Verbiedt ze b. v. eene vereeniging, die zich ten taak stelt bij drukpersdelicten de opgelegde boeten voor de veroordeelden te betalen, of van slagters, jeneverstokers enz. om, bij bekeuring wegens ontduiking van den accijns, de boeten gezamenlijk te dragen. Men zou kunnen zeggen dat het oogmerk eener zulke verbinding is, den veroordeelde zijne straf te helpen dragen, terwijl de wet wil dat de straf den misdadiger persoonlijk treffe, en dat alzoo het doel der vereeniging met de wet in strijd is. Doch met niet minder regt zou men kunnen beweren niets anders te beoogen, dan het verleenen van bijstand aan een hulpbehoevenden natuurgenoot. Ontwijfelbaar is het echter dat een zoodanige vereeniging de wet van werking en kracht zou berooven. Volgens elke Strafregtstheorie, men huldige dan de leer der zedelijke verbetering, der afschrikking, der wedervergelding of nog eene andere, moet de straf den misda-

---

[1]) Criminal-Gesetzbuch für das Herzogthum Braunschweig § 88.
„Wer an unerlaubten Verbindungen theil nimmt, soll
„1°. mit Gefängniszstrafe nicht unter ein Jahr belegt werden wenn
„die Verbindung bezweckt die Volstreckung der Gesetze oder die
„Ausübung der Verwaltungsbefugnisse der Landesregierung zu hemmen
„oder unwirksam zu machen.”

diger zelven treffen. Wat zal het baten hem, die zich niet ontziet zijne medeburgers te hoonen en te beleedigen en hun de snoodste ondeugden aan te wrijven, in zijne beurs te straffen, als staatkundige hartstogten zijne medestanders aandrijven om door vereende krachten hem dien last ligt te maken? Ingevolge de wet van den 28 April 1852, tot wijziging der bepaling nopens den accijns op het geslagt [1]), verrigten de slagters zelve de schatting van hun vee; wordt het door de ambtenaren der belastingen benaderd, dan moeten deze dit voor hunne rekening houden. Als nu de slagters eener plaats zich verbinden om, in een zoodanig geval, nimmer het benaderde vee over te nemen, zal dan een ambtenaar wel ooit daartoe overgaan? Zal het gevaar van eigen nadeel hem niet van het betrachten van zijn pligt terughouden? Wordt dan niet de wet in hare werking ontzenuwd?

Sommigen zullen welligt genegen zijn dit stelsel als onvrijzinnig voor te stellen. Men zij bedachtzaam bij het maken van wetten. Men geve alle mogelijke waarborgen voor eene goede regtsbedeeling. Maar is eenmaal eene verordening vastgesteld, een regtelijk vonnis in kracht van gewijsde gegaan, dan moeten ze gehandhaafd worden. Kan men er straffeloos meê spotten, dan is orde in den Staat ondenkbaar. Men zegge niet dat het strafbare feit moeijelijk te bewijzen en in allen gevalle de voorgestelde bepaling ligt te ontduiken zal zijn. Het *wettig bewijs* van het misdrijf van ongeoorloofde vereeniging zal vaak niet gemakkelijk te leveren zijn. Onder dit opzigt heeft zeker eene regtspraak door Gezworenen veel boven de onze vooruit. Maar moet men het vaststellen van strafbepalingen nalaten, omdat de schuldigen niet zonder inspanning te bereiken zijn? Niemand voorzeker zal dit in goe-

[1]) Stbl. n°. 96, art. 4.

den ernst beweren. Dat eene bepaling, als de voorgestelde, ligt te ontduiken zou zijn, meen ik te mogen ontkennen. Zulk eene overeenstemming in handelingen, als boven bedoeld werd, zal zelden zonder afspraak gevonden worden. Ook zal het zeker niet dikwijls gebeuren dat eene eenigzins aanzienlijke som zonder aansporing van drijvers en hoofden bijeengebragt worde.

De Brunswijksche wet verbiedt ook nog vereeningen, die de uitoefening van de wettige bestuurmagt der Regering belemmeren of krachteloos te maken, beoogen. Als verduidelijkend voorschrift kan deze bijvoeging zeker niet schaden, doch ze schijnt mij onnoodig. Daden van bestuur, zullen zij wettig wezen, moeten hier te lande steeds op eene verbindende verordening gegrond zijn. Spreekt men van deze, waarom dan ook niet van het belemmeren der ten uitvoerlegging van regterlijke gewijsden?

§ 40.

De voorgedragen bepaling belet niet dat zich eene vereeniging vorme ter omverwerping van het gezag eener bevriende Regering. Zelfs feitelijkheden, waardoor men dat gezag aanrandt, worden niet gestraft. Zoodra de wetgever het noodig zal achten, door het beteugelen van dergelijke daden, voor de zekerheid van vreemde Gouvernementen te waken, zal eene associatie met dergelijke strekking ongeoorloofd worden.

Ook genootschappen, waar men zich aan de meest onzedelijke handelingen schuldig maakt, zijn niet verboden. Wáár onze wet die daden niet straft, als ze door enkelen bedreven worden, dáár meende ik niet strenger te mogen zijn, omdat meerderen gezamenlijk er zich aan schuldig maken. De leer trouwens dat men elke vereeniging zou moeten beletten, wier bestemming tegen de

goede zeden strijdt, schijnt mij niet voor practische toepassing vatbaar. Ook de inrigtingen voor publieke vrouwen voldoen zeker niet aan de strenge eischen der zedelijkheid. Toch geloof ik niet dat men den moed zou hebben ze af te schaffen. Dit ware ons een veel grooter kwaad bereiden. Wat eindelijk zal men zeggen van een genootschap van dronkaards? De wet houde steeds het onderscheid in het oog tusschen *onregtmatige* en *onzedelijke* daden.

§ 41.

De Duitsche strafwetboeken [1]) beschouwen reeds het feit der ongeoorloofde vereeniging, al heeft deze nog geenerlei uitwerking gehad, als misdrijf [2]). Het zich verbinden met anderen tot schending der wetten is eene strafbare handeling; die verbindtenis zelve maakt het misdrijf uit. Neemt men een ander beginsel aan, dan zou de gevaarlijkste vereeniging opgerigt kunnen worden, leden aanwinnen en hare krachten uitbreiden, mits zij zich maar van strafbare handelingen onthield, totdat zij zich sterk genoeg waande om den slag te wagen. Daarom vereenig ik mij geenzins met den heer JONGSTRA, bij zijne afkeuring van dit stelsel. Hard zou men niet zon-

---

[1]) Criminal-gesetzbuch für das Herzogthum Braunschweig § 88; Strafgesetzbuch für das Königreich Wurtemberg art. 147; Vereinsgesetz für das Grosz Herzogthum Baden art. 1.

[2]) Ook de heer GROEN VAN PRINSTERER schijnt dit stelsel toegedaan als hij zegt (zitting der Tweede Kamer van 15 Mei 1849 Bijblad bl. 360): „Waar vereenigingen mogten aangekondigd worden, „waarvan het oogmerk zelf strijdig ware met de inrigting en wetten „van den Staat, dan zou in de aankondiging zelve reeds een mis„drijf en het sluiten van den strafbaren toeleg geen preventie, maar „het gevolg van repressive maatregelen zijn."

der eenigen grond eene bepaling als de voorgestelde kunnen noemen, indien tot het oprigten van elk genootschap voorafgaand verlof geëischt en eene uit haren aard niet misdadige verbinding, enkel wegens verzuim van aanvrage gestraft werd. Doch bij ons is alleen sprake van die, welke reeds uit haren aard strafwaardig zijn.

Wat zal men zeggen van eene vereeniging, wier doel niet onwettig is, maar ongeoorloofde middelen aanwendt b. v. indien eene vereeniging, opgerigt tot aanwijzing van candidaten voor te houden verkiezingen door onderling overleg der kiezers, de keuze der gestelde candidaten door omkooping tracht te bevorderen, of indien eene, die gevormd werd tot gezamenlijke behandeling van staatkundige vragen, door de levendigheid der hartstogten medegesleept werd om geld uit te deelen tot het verwekken van ongeregeldheden. Volgens VAN ROSENTHALS [1]) ontwerp, gelijk het aanvankelijk door hem werd voorgesteld, moest het deelnemen aan zulk eene vereeniging gestraft en zij zelve ontbonden worden. Hem werd tegengeworpen dat onder het beheer van eene zoodanige bepaling, „om eene vereeniging ten val te brengen slechts „een verrader daaraan behoefde deel te nemen en met de „openbare orde strijdige middelen bezigen" [2]). Kon men het onderscheid vergeten tusschen handelingen der vereeniging als zoodanig en die der bijzondere leden [3]). Of is het eener associatie niet te wijten als op haren last en uit hare kas door de bestuurders gelden tot omkooping van kiezers besteed worden? Hard zou het zijn voor

[1]) Art. 3. Men zie St.Ct. 1850. Bijlag bl. 207.

[2]) Verslag der Commissie van Rapporteurs over het genoemde wetsontwerp. St.Ct. 1851. Bijlag. bl. 462.

[3]) Op deze onderscheiding werd ook reeds in de Tweede Kamer gewezen. Verslag enz. als voren.

eene enkele dergelijke handeling de vereeniging te ontbinden. Maar kan het verschoond worden, als zij er zich vaak aan schuldig maakt? Is het gedrag der leden, die de middelen tot het plegen der wandaad verschaften, niet hoogst laakbaar? Verdienen zij ongestoord te blijven, terwijl de daders, ligtelijk niet dan hunne werktuigen, moeten boeten. Is de strafwet overtreden, dan is hun toestand onder den tegenwoordigen Code Penal niet te gunstig. Er is toch bezwaarlijk een geval denkbaar dat zij niet als medepligtigen te regt staan en dezelfde straf als de hoofddaders zouden moeten ondergaan [1]). Anders is het, als de gekozen middelen strekken om de wetten van werking en kracht te berooven. Het komt mij voor dat het te streng zou zijn het gebruik van deze te straffen, als het zich tot een enkelen keer bepaalde. Volgt zich eene reeks van daden, dan zal ligtelijk het doel der vereeniging als strafbaar blijken en zij uit dien hoofde ongeoorloofd zijn. Dus zou men tegen het bezigen van ongeoorloofde middelen geene bijzondere bepaling behoeven te schrijven. Mogt men over deze vraag een ander gevoelen koesteren en hen die deelnemen aan associaties, door welke middelen gebezigd worden die met de wet niet strooken, aan strafbepalingen onderwerpen, dan zal men, ten einde geene onschuldigen te treffen, eene uitzondering behooren te maken ten behoeve van hen, die kunnen aantoonen dat het geincrimeerde middel, tegen hunnen wil op last der meerderheid, of buiten hun weten door de bestuurders, werd aangewend.

---

[1]) Art. 59 en 60 C. P. Het is bekend dat sommigen het artikel van den Code Penal dus verstaan dat het beteekent niet dezelfde straf maar dezelfde soort of categorie van straf. Kan men, wat ik niet geloof, deze opvatting met de woorden der wet overeenbrengen, dan verdient zij zeker de voorkeur.

Uit welk getal personen moet de vereeniging bestaan, zal zij strafbaar wezen? Volgens de Duitsche wetgevingen [1]) zijn twee voldoende. Dit beginsel is niet te verwerpen, indien men de vereeningen niet onbepaald verbiedt uit vrees dat zij eene te groote magt in den Staat zullen verkrijgen, maar, gelijk wij, enkel de van nature misdadige beteugelt. Het is bijna ondenkbaar dat ooit eene associatie uit een zoo gering aantal leden besta. Toch schijnt het mij moeijelijk eene andere grens te trekken. Hoe zal. men het getal bepalen van hen die eene wet van werking kunnen berooven? Zal dit niet vaak afhangen van plaatselijke omstandigheden? Let men echter alleen op de zoogenaamde *staatsgefährliche*, dan zal men den kring veel wijder kunnen trekken. Is het te vreezen dat de rust ernstig bedreigd worde door een klein aantal woelgeesten. Doch ook hier zal men weder moeten denken aan eene verdeeling in kleinere secties, door hare hoofden zaâmverbonden; en vooral aan het oprigten van eene menigte minder talrijke associaties, die ter bereiking van hetzelfde doel en niet zonder verstandhouding werkzaam zijn. Zal het ligt zijn het bewijs te leveren dat er een genootschappelijke band, onmisbaar bestanddeel van ons misdrijf, tusschen deze bestaat?

§ 42.

Ook deelneming aan buitenlandsche associaties, die de aangewezen misdrijfselementen in zich vereenigen, kan niet toegelaten worden. Voor hen, die de orde wenschen te verstoren, kan het geene verontschuldiging zijn dat de zetel van het genootschap, in verbinding waarmeê zij

[1]) Men vergelijke Haeberlin, Grundsätze des Criminalrechts nach den Deutschen Strafgesetzbüchern. Leipz. 1845. II. § 53.

zulks pogen te doen, buiten de grenzen van ons vaderland gevestigd is. Ware het anders, dan zou eene vereeniging tot omverwerping der gevestigde orde van zaken in den vreemde kunnen worden opgerigt en de ingezetenen veilig daaraan deel nemen. Minder juist schijnt mij de meening, die dergelijke feiten steeds onder in het buitenland bedreven misdrijven rangschikt. In het zich verbinden tot een ongeoorloofd doel bestaat de misdaad; wordt die verbindtenis door eenen ingezetene binnen ons grondgebied aangegaan, dan doet het niets ter zake of zijne deelgenoten buiten het rijk vertoeven. Ten einde echter allen grond tot twijfel weg te nemen, acht ik eene bepaling wenschelijk, waarbij onze wet ook op in den vreemde gevormde associaties toepasselijk verklaard wordt, gelijk zulks ook geschiedde in Baden [1]), Hessen [2]) en Wurtemberg [3]). Ook zou ik hier ongaarne onderscheiden tusschen het geval, dat men buiten de grenzen van Nederland aan de misdadige vereeniging deel nam, en dat men zich als lid liet inschrijven, terwijl men op onzen bodem vertoefde.

Het is eene in de wetenschap zeer betwiste vraag in hoeverre men misdrijven, buiten 's lands begaan, moet straffen. Ik voor mij acht het wenschelijk dat, zoo mogelijk, geen enkele booswicht den straffenden arm des regters ontga, doch ik zal mij thans in dien strijd niet mengen, waar het misdrijven geldt, tegen particulieren gepleegd. Ik vraag alleen, kan de Staat dulden dat ingezetenen, die van elders zijne rust poogden te verstooren,

---

1) Vereenigingswet van 30 Oct. 1833 art. 3.

2) Strafgesetzbuch für das Groszherzogthum Hessen, in 1841 tot wet verheven, art. 183.

3) Strafgesetzbuch für das Königreich Wurtemberg, in 1839 ingevoerd, art. 149.

veilig in zijnen boezem terugkeeren, dat vreemdelingen die de maatschappelijke orde bedreigden de bescherming zijner wetten komen genieten. Waarom zouden b. v. zij, die van uit den vreemde anderen tot feitelijke wederspannigheid tegen de overheid aanzetten, ongestoord het Nederlandsch grondgebied kunnen betreden, terwijl de slagtoffers hunner kwade inblazingen het opvolgen van deze in den kerker moeten boeten? Doch ook hier is een bepaald voorschrift onmisbaar. Bij art. 8 Wetb. v. Strafv. worden de Nederlandsche wetten enkel toepasselijk verklaard op misdrijven, door welke, *volgens de bijzondere bepalingen van het Wetboek van Strafregt*, de rust en veiligheid van het koningrijk in gevaar gebragt of benadeeld worden. Het geldt hier de overtreding eener bijzondere wet, niet eener bepaling van het Wetboek van Strafregt. Bovendien is de geheele beteekenis van dit artikel twijfelachtig. Misdrijven tegen de *veiligheid* (la sureté) van den Staat, zijn die waartegen gewaakt wordt in het eerste hoofdstuk des derden titels van het derde boek van den Code Penal; die waardoor de *rust* van den Staat (la paix publique) in gevaar wordt gebragt, zijn de in het derde hoofdstuk van dien titel opgenoemde. Is dit de bedoeling, waartoe dan verder gesproken van de misdaden van vervalsching van munt, effecten, bankbiljetten enz., van alle welke in het evengenoemde derde hoofdstuk melding gemaakt wordt? Het is op dezen grond dat Mr. de Bosch Kemper [1]) en Mr. de Pinto [2]) ons artikel tot de crimes et delits contre la sûreté de l'état beperken. Maar waarom gewaagde de wetgever dan niet enkel van misdrijven tegen de *veiligheid*, maar ook van die tegen de *rust* van den Staat? Waarom zou hij alleen voor de eer-

---

[1]) Wetboek van Strafvordering, I. bl. 86.

[2]) Handleiding tot het Wetboek van Strafvordering, II. bl. 22.

ste niet voor de laatste gewaakt hebben? Dit ware te meer vreemd, wijl hij dan strenger dacht over schending der regten van particulieren dan over die van den Staat [1]). Ik stel mij de zaak dus voor. Men las in den Code d'Instruct. Crim. art. 5: „Tout Français qui se sera rendu „coupable hors du territoire de France, d'un crime at-„tentoire à la *sureté* de l'Etat, de contrefaçon du sceau „de l'Etat, de monnaies nationales ayant cours, de billets „de banque autorisés par la loi, pourra être poursuivi „jugé et puni en France, d'après les dispositions des lois „Françaises." Men voegde nevens het woord *veiligheid* dat van *rust* en vergat dat het vroegere slot van het artikel nu onnoodig geworden was [2]). Van den nieuwen wetgever hoop ik eene ondubbelzinnige bepaling.

§ 43.

Ook tegen misbruik van het regt tot oprigting van kerkgenootschappelijke vereenigingen zal behooren gewaakt te worden. Zou men een genootschap kunnen dulden, onbestaanbaar met de wetten van den Staat, b. v. een dat veelwijverij gebood? De Grondwet gebiedt hier niet dan repressief te handelen. Ons stelsel vraagt hetzelfde voor alle vereenigingen. Men voldoet aan de eischen onzer staatsregeling door de voorgestelde bepalingen toepasselijk te verklaren op vereeningen, tot vereering van het Opperwezen gevormd. Hier elke voorziening te verwerpen ware eene laakbare onvoorzigtigheid. Elke gods-

[1]) Men vergelijke Wetb. v. Strafv. art. 9. n°. 1.

[2]) Onder onze tegenwoordige wetgeving is het zeker eene netelige regtsvraag. Indachtig aan den regel *in poenalibus causis benignius interpretandum est* (l. 155 § 2 D. de R. I. 50. 17), zou de regter misschien behooren vrij te spreken.

dienst, die het bereiken van het doel, dat men zich bij het vestigen van den Staat voorstelde, niet belemmert, moet worden geëerbiedigd. Maar is stoornis der orde verschoonbaar, omdat men ze in het hulsel van godsvereering kleedt? Ze is gevaarlijker, wijl de gemoederen der menigte ligter door zulk voorgeven bewogen worden.

§ 44.

Er blijft ons over aan te wijzen wie als schuldig aan het misdrijf van ongeoorloofde vereeniging behooren gestraft te worden. Bekend is de vraag of een zedelijk ligchaam een misdrijf kan plegen. Het antwoord, dat bij de ouden meestal bevestigend was, is bij nieuwere wetgevers en schrijvers vaak ontkennend. Niets belet in mijn oog de opvatting der eersten juist te gelooven. Bij ons misdrijf komt het mij echter beter voor de personen der deelnemers aan het strafbaar genootschap aansprakelijk te stellen én omdat dit meer aan de behoefte zal voldoen, én omdat daardoor de strijd over dit zoo betwist geschilpunt afgesneden wordt. Als deelnemers behooren beschouwd te worden: de oprigters of stichters. Als bewijs van het lidmaatschap dient aangemerkt te worden: onderteekening der statuten; het bijwonen van meer dan drie vergaderingen; het geven van bijdragen; het aanwerven van leden.

Het Oostenrijksche wetboek [1]) straft bij geheime vereeningen ook hen, die met de vereeniging in briefwisseling zijn. Een voorschrift, waardoor zeer velen kunnen getroffen worden! Als deelnemers worden dáár beschouwd die, des bewust, hun huis of woning tot het

---

[1]) Strafgesetz vom 27 Mai 1852, § 287.

houden van bijeenkomsten afstaan of verhuren. Deze zou ook ik, doch ligter [1]) dan de overigen, willen straffen.

Zal het voldoende zijn het misdadig doel der vereeniging te bewijzen of zal men behooren aan te toonen dat dit den beschuldigden bekend was [2]). TITTMANN meent het laatste en wil zelfs het bewijs dat hij aan het vervolgen van het slechte doel persoonlijk deel hebbe genomen. Uit het oogpunt der billijkheid is er wel iets voor het stelsel van dezen schrijver te zeggen; maar is het uitvoerbaar? Het wettig bewijs van het ongeoorloofde doel der vereeniging te vragen, is reeds een zware eisch. Hoe zelden zal het mogelijk zijn aan te toonen dat een of ander lid dit inderdaad kende, als het schriftelijk bewijs van onderteekening der reglementen daartoe niet voldoende is. Mogt het blijken dat een of ander der deelnemers inderdaad ter goeder trouw was, dan zal de regter zijne straf ligt maken.

Bij het bepalen van deze, late men groote ruimte aan den regter. Zoo ooit, dan is hier eene oneindige verscheidenheid van omstandigheden denkbaar. Het blijve echter, om ons aan de woorden van den Code Penal te houden, steeds een wanbedrijf; het worde nooit een misdaad. Ten einde allen twijfel omtrent de toepasselijkheid van art. 463 C. P. weg te nemen verwijze men daarnaar uitdrukkelijk.

---

[1]) Dit doet ook het Oesterreichische Strafgesetz, § 290.

[2]) Gelijk ik boven (§ 40) onderscheidde tusschen middelen door de vereeniging als eenheid en die door de bijzondere leden aangewend, zoo neem ik hier een verschil aan tusschen doel der vereeniging en doel der leden. Deze onderscheiding behoeft weinig toelichting. Hoe vaak onderteekent men b. v. de wetten eener Societeit, zonder die zelfs te lezen. Hoe kan men een doel beoogen dat men niet kent?

Nog behoort men straf te bedreigen tegen bestuurders, die mogten weigeren mededeeling der statuten aan de Begering te geven. Men treffe ze niet collegialiter, maar alleen hen die, des verzocht, aan de aanvrage van het Openbaar Gezag niet voldoen.

§ 45.

Veel nog blijft mij ter behandeling over. Door tijdsgebrek gedwongen mij te spoeden, zal ik alleen over eenige hoofdpunten mijn gevoelen in weinige woorden zamen vatten.

Ten einde de Regering in staat te stellen het noodige toezigt op de vereeningen te houden, behoort men haar het regt toe te kennen van ieder genootschap mededeeling zijner statuten te eischen. In het algemeen verdienen geheime vereeningen weinig aanbeveling. Door te willen werken in het duister, wettigt men kwade vermoedens. Intusschen erken ik gaarne dat deze redenen alleen niet genoeg zijn om ze onbepaald te veroordeelen en zeker niet om ze te weren. Maar de onmogelijkheid, waarin men verkeert, zich te overtuigen of geheime associaties de openbare orde al dan niet bedreigen, gebiedt aan het Openbaar Gezag de middelen te verschaffen om tot de kennis van haar doel en werking te geraken. Niets belet eene uitzondering te schrijven voor genootschappen, die reeds sints lang bestaan en waarvan de ondervinding het onschadelijke heeft aangetoond. Dus zou men de vrijmetselaars van onze bepaling kunnen vrijstellen. Ben ik echter wel onderrigt, dan zou de orde geen bezwaar zien in het geven van voldoende inlichtingen. Het ware dan onnoodig haar een bijzonder voorregt te schenken.

Ik noemde de vrijmetselaars onschadelijk. Bij sommi-

gen zal dit geene goedkeuring wegdragen. Ik ben niet ingewijd in de geheimen der orde; toch durf ik mijne meening zonder schroom uitspreken. Eer ik mijnen arbeid aanving, wendde ik mij tot een lid van dit genootschap, wiens maatschappelijke stand en verlicht oordeel mij tot waarborg strekten voor de juistheid en onpartijdigheid zijner beschouwingen. Hij zeide mij dat het doel en streven der orde den beschaafden man geen geheim behoefde te zijn, en wees mij de bronnen, waaruit men behoorde te putten. Aan deze hoogst vereerende mededeeling dank ik het, dat ik een tal van belangrijke geschriften heb kunnen raadplegen, vooral in Duitschland over ons onderwerp in het licht verschenen. Misschien zal het mij later nog eens gegund zijn de verzamelde aanteekeningen uit te werken, thans ontbreekt mij er de gelegenheid toe. Ik bepaal mij tot eene mededeeling van mijn gevoelen.

Het is eene oude bijkans afgesletene beschuldiging doch die vaak herhaald wordt, welligt omdat ze in klinkende woorden vervat is, dat de orde der vrijmetselaren omverwerping van troon en altaar beoogt. Het is eene onjuiste beschouwing in de loges niets anders dan eene gelegenheid tot gezellig vermaak te zien. Op enkele plaatsen moge de instelling ontaard zijn, uitspanning is gewis niet het doel, dat de orde zich in de eerste plaats ter bereiking voorstelt. De menschheid te ontwikkelen door het voortplanten der beschaving en het doen ontkiemen en rijpen van edelaardige gevoelens is het doelwit, waarnaar zij streeft[1]). Godsdienstige en staatkundige bemoeijin-

---

[1]) Le livre bleu par Séchal (pseudonyme). Heinrich Zschokke, Ueberblick des gegenwärtigen Zustandes der Freimaurerei in Europa in het tijdschrift Ueberlieferungen zur Geschichte unserer Zeit. Lenning, Encyclopädie der Freimaurerei.

gen, in den eigenlijken zin des woords, zijn vreemd aan hare werkzaamheden. Van gebreken is zij, evenmin als elke andere menschelijke instelling, vrij. Onder deze behoort vooral de verpligte geheimhouding gerekend te worden. Met verschillende der *broeders*[1]) keur ik die af.

Met eene korte opmerking sluit ik dat hoofdstuk. Over het stelsel, bij beteugeling van misbruik van ons regt te volgen, werden slechts weinige opmerkingen gemaakt. Toch zullen sommigen den schrijver van overdreven strengheid beschuldigen en zijne voorzorgen noodeloos noemen. Ook ik geloof niet dat men hier spoedig grove uitspattingen zal behoeveu te beteugelen. Moet de strafwet enkel waken tegen misdrijven, die dagelijks gepleegd worden? Hoevele bepalingen geschreven tegen wandaden, die gelukkig hier te lande zeldzaam zijn, zouden wij uit ons Strafwetboek kunnen laten wegvallen?

---

[1]) KRAUSE, die drei ältesten Kunsturkunden der Freimaurerbrüderschaft. ZSCHOKKE l. l., VON WEDEKIND der Pythogaräische orden en vele anderen.

II. HOOFDSTUK.

BURGERLIJKE REGTSBEVOEGDHEID VAN VEREENINGEN.

> Eene met het hedendaagsche Staats- en Burgerlijke regt overeenkomstige volledige wetgeving over zedelijke ligchamen wacht steeds haren ontwerper.
>
> THORBECKE.

§ 46.

Men kan de vereeningen, die burgerlijke regten willen uitoefenen, onvoorwaardelijk die bevoegdheid geven of ook aan de erkenning als regtspersoon zekere voorwaarden verbinden, maar ze voorts als private vereeningen haar eigen bestuur en inrigting laten regelen en de betrekking der leden onderling en tot het bestuur geheel van de door de vereeniging vastgestelde Reglementen laten afhangen. Men kan ook alle vereeningen, welke zich op burgerregtelijk terrein wenschen te begeven, van Staatswege regelen; beheer en rekenpligt der bestuurders en bevoegdheid der corporatie om de leden te belasten bij de wet vaststellen. Neemt men dit stelsel aan, dan worden alle zedelijke ligchamen eigenlijk publiekregtelijke.

Tot eene regeling van ons onderwerp in laatstgemelden zin scheen Mr. THORBECKE [1]) over te hellen; mij komt de eerste verre verkiesselijk voor. Waarom zal de Staat de vereeningen ongemoeid latende, zich meester van het bestuur maken, zoodra ze zedelijk ligchaam worden? Waarom zullen de bijdragen, die men van de leden eischt niet meer op grond van hunne vrijwillige toetreding gevraagd worden, maar geïnd als belastingen, aan welker betaling men zich niet kan onttrekken? Hoe zal de Staat de juiste behoefte van ieder zedelijk ligchaam beoordeelen? Zouden maatregelen, als de hier bedoelde, niet bezwarend voor het Staatsgezag en te gelijk doodend voor de vrijheid zijn? — Men wijze mij niet op de uitspraak van v. SAVIGNY [2]) en anderen. Deze moesten tusschenkomst van den Staat verlangen, als gevolg hunner leer, dat elke corporatie eene Persoon is die niet voor zich zelve zorgen kan (*voghtbare Person*). Anders is het, indien men met mij [3]) de besluiten der magt, bij de Reglementen aangewezen, als besluiten van het zedelijk ligchaam beschouwt. Dan wordt het beheer bij de Reglementen geregeld en eene tusschenkomst van het Openbaar Gezag wordt alleen vereischt, indien dit noodig mogt oordeelen bij de erkenning als regtspersoon eenige bedingen daaromtrent te maken. In het Pruissische Landregt [4]) vindt men uitvoerige voorschriften over het bestuur en de vertegenwoordiging der corporaties. Doch dáár wordt de regtsbevoegdheid alleen geschonken aan genootschappen, die tot een fortdauernden gemeinnützigen Zweck opgerigt

---

[1]) Gids 1846 bl. 533 sqq.
[2]) Syst. II. § 100.
[3]) Men vergelijke § 22.
[4]) II. VI.

zijn [1]). Zedelijke ligchamen tot bevordering van private belangen of van gezellig vermaak, gelijk onze Societeiten b. v., zijn den Pruissischen wetgever onbekend. Zou hij zich in dezer inrigting gemengd hebben? Het mag hier niet onopgemerkt blijven dat hij zelfs bij de corporaties, tot openbaar nut opgerigt, zeer veel aan de beslissing der leden overliet.

In Frankrijk vind ik slechts twee private vereeningen als regtspersonen erkend. Van deze worden de Parochiën beheerscht door het Keizerlijk Decreet van 30 Dec. 1809 [2]), welks inhoud wij reeds boven schetsten. Eene beschouwing der kerk als openbare instelling was te dier tijde niet vreemd. Aan de vereeningen van geestelijke zusters liet men de vrije regeling harer aangelegenheden.

In Engeland worden bij elke acte van oprigting bepaalde voorschriften gegeven, verschillend naar den aard der vereeniging. Het beheer is steeds bij de leden; deze kunnen hunne statuten naar goedvinden inrigten, mits ze niet strijden met de wetten van den Staat [3]).

Mijne beginselen zijn in overeenstemming met onze nationale instellingen en met de voorschriften van het Romeinsche Regt. In het Corpus Juris word ik steeds verwezen naar de wetten, die zich iedere universitas stelde.

§ 47.

Dit zij genoeg over de denkbeelden, die mij bij de behandeling dezer stoffe zullen leiden. Zien wij thans hoe de burgerlijke regtsbevoegdheid behoort verleend te wor-

---

[1]) II. VI. § 25.

[2]) Concernant les biens des fabriques. Men zie § 25.

[3]) Blackstone, l. l. Liv. I. Chap. XVIII.

den. Ook hier staan twee wegen open. In Engeland [1]), Frankrijk [2]) en Belgie [3]) wordt ze steeds bij eene bijzondere handeling der Wetgevende of Uitvoerende Magt en niet dan aan een of meer bepaalde vereeningen geschonken. In ons Vaderland, in Oostenrijk [4]), in Pruissen [5]) en overal waar men aan de uitspraken van Rome's regtsdoctoren kracht van wet toekent, wordt ze bij eene algemeene bepaling gegeven aan alle genootschappen, die zekere vereischten in zich bevatten; vereischten, die verschillend zijn naar de onderscheiden wetgevingen. Het beginsel der laatsten maak ik tot het mijne en stel geene andere voorwaarde dan dat de vereeniging geoorloofd zij; eene voorwaarde, die het onnoodig is te schrijven.

Twee bedenkingen werden voornamelijk tegen het scheppen van zulk een oneindig aantal regtspersonen geopperd. In de eerste plaats beriep men zich op het belang der schuldeischers, die, met een genootschap handelende dat morgen kan ontbonden worden, vaak alle zekerheid voor de voldoening hunner vorderingen missen. Deze angstige bekommering schijnt mij weinig te strooken met de beginselen eener gezonde staathuishoudkunde. Iedereen moet weten wien hij zijn vertrouwen schenkt. Hoe vaak worden aanzienlijke sommen op het spel gezet zonder andere zekerheid dan het karakter van den persoon met wien men handelt. Zal men zeggen dat het publiek minder bij magte is het karakter van een zedelijk ligchaam,

---

[1]) Blackstone, l. l.

[2]) Merlin, *Repertoire* op het woord main morte.

[3]) De Brouckere et Tielemans du droit Administratif op het woord communauté.

[4]) Bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländern der Oesterreichischen Monarchie § 26.

[5]) Landrecht, l. l.

dan van andere personen, te kennen? Welnu, men bepale dat de Statuten, althans wat het geldelijk gedeelte betreft, openbaar zullen moeten worden gemaakt, even als zulks thans bij de naamlooze maatschappijen geschiedt. Wat zou het baten, indien de hoedanigheid van regtspersoon voor ieder bijzonder geval verleend werd? Zou de Regering steeds waarborgen eischen? Een noodelooze voorzorg voorwaar, tenzij men tevens bepaalde dat de bestuurders aansprakelijk zouden zijn voor elke schuld, die een vastgesteld bedrag overschreed. Ware dit een zeer practisch denkbeeld? Nog heeft men voorgesteld eene aankondiging in de nieuwspapieren, indien het kapitaal der vereeniging eene aanzienlijke vermindering zou hebben ondergaan. Dit ware op zich zelf niet kwaad maar zal niet altijd baten; de fondsen eener zoodanige inrigting worden vaak uit bijdragen [1]) der leden gevonden.

Een gewigtig bezwaar blijft ons over. Wilt gij opeenhooping der goederen in de doode hand, heeft men gevraagd. Ongetwijfeld neen; indien alleen tot dien prijs onbeperkte vrijheid van vestiging van regtspersonen te verkrijgen ware, dan zou ik die liever opofferen dan mijn vaderland aan dat euvel prijs geven. Kan ik aantoonen dat mijn stelsel niet belet dit te weren, dan vervalt ook deze bedenking. Doch daarover later.

§ 48.

Ging ik niet te ver toen ik de erkenning als regtspersoon van niet ééne voorwaarde afhankelijk maakte? Ik zie niet welk voorbehoud hier noodig kan zijn. De magt van den Staat over de regtspersonen is waarlijk groot

[1]) Bij societeiten en genootschappen is dit het geval.

genoeg. Wij zagen het immers dat hij ze elk oogenblik kan vernietigen. Hoe zou eene inrigting kunnen schaden boven wier hoofd steeds het zwaard van DAMOCLES hangt? Het komt mij voor dat de Staat zich moet bepalen tot het houden van toezigt op het gebruik der *legata sub modo.*

Thans een woord over dit toezigt. Zijn goederen tot eene bepaalde bestemming geschonken, dan behooren ze immers tot het aangewezen doeleinde besteed te blijven. De eigenaar is in zijne bevoegdheid van te beschikken beperkt; overschrijdt hij de getrokken grenzen, dan matigt hij zich regten aan, die hem niet toekomen; hij handelt oneerlijk, hij is een dief [1]). Dergelijke praktijken kunnen alleen door het staatsgezag met goed gevolg worden te keer gegaan [2]). Vele, vooral kerkelijke, corporaties zijn in het bezit van goederen als de hier bedoelde. Vaak hoort men als voorbeeld de armengoederen noemen. Behooren deze aan de armen, als *stichting*, dan zijn hier de woorden van § 14 toepasselijk. Nemen wij ook de voor de kerkelijken meer gunstige stelling aan, dat ze aan het kerkgenootschap zijn vermaakt om de inkomsten aan de armen uit te deelen, dan wettigen toch deze weinige woorden het regt der overheid tot toezigt. De vraag of men dit meer dan wel minder streng zal regelen lost zich in eene quaestie van vertrouwen op. Vindt men de noodige waarborgen voor een naauwgezet beheer in de bestuurders der Diaconien, dan kan men toegevend zijn.

---

[1]) Ik neem het woord in de beteekenis van het dagelijksch leven. Ik wil niet beweren dat zijne handeling altijd door den Code Penal als diefstal zal worden gestraft.

[2]) In het Romeinsche regt kwam ook bij legata sub modo, aan particulieren vermaakt, de overheid in sommige gevallen tusschenbeide. Men zie v. SAV., Syst. III. §§ 128 en 129.

Mist men die, dan ware zorgeloosheid der Regering onverschoonbaar.

§ 49.

Wanneer ik aan de vereeningen het genot der burgerlijke regten wil verzekeren, dan maak ik tevens eene uitzondering voor het verkrijgen van eigendommen, of liever ik onderwerp hare bevoegdheid hiertoe aan beperkingen, die de natuurlijke personen niet kennen. In onze nieuwere wetgevingen is algemeen het beginsel gevolgd dat het belang van den Staat geene aanzienlijke goederen in de doode hand duldt. Eenigen tijd scheen het zonder tegenspraak in onze hedendaagsche maatschappij aangenomen. Doch in de laatste jaren werd van eene zekere zijde met meerdere levendigheid een terugkeer naar de middeneeuwsche begrippen verlangd [1]). Het is te wachten dat de hitte van den strijd dag aan dag zal toenemen, want onder onze eenvoudige regtsquaestie schuilt de teedere vraag of men de geestelijke orden in het bezit harer vorige rijkdommen zal herstellen. Onze taak is het tusschen beide stelsels te kiezen en die keuze door gronden te regtvaardigen. Vestigen wij daarbij eenige oogenblikken onze aandacht op het verledene.

In het oude Rome had men niet te duchten dat de regtspersonen in het bezit van een groot vermogen zouden geraken. Liefdadige instellingen waren de Heidensche wereld vreemd. De Staat droeg de kosten der eeredienst. Het Christendom deed inrigtingen verrijzen tot leeniging der armoede. De Christelijke kerk wenschte een eigen

---

[1]) Ook hier te lande schijnen deze begrippen een verdediger te vinden in C. J. C. H. van Nispen tot Sevenaer. Men zie thes. Jur. Inaug. Leyd. 1850. thes. XXVII.

vermogen, onafhankelijk van den Staat. Zoolang ze slechts geduld werd, viel aan geene regtsbevoegdheid te denken. Bezaten de Gemeenten iets, dan was dit op naam der herders en leeraars of der bijzondere leden. De Christelijke Keizers beijverden zich aan het verlangen van de hoofden der kerk te voldoen; zij verleenden onbeperkte vrijheid tot schenkingen en makingen aan kerken en godsdienstige gestichten en begunstigden die op allerlei wijze [1]). Dat ook het Canonieke Regt met dit stelsel instemde laat zich ligtelijk bevroeden. Gedurende een groot deel der middeleeuwen werkten deze bepalingen. Door de milddadigheid der geloovigen, en door de wroegingen des gewetens van vermogende heeren en vorsten, die waanden een gansch leven van plundering, moord en wellust door rijke giften aan kloosters en geestelijken te zullen uitwisschen, werden aanzienlijke goederen aan het verkeer onttrokken [2]). De kerkelijke instellingen geraakten in het bezit van een niet gering gedeelte van den bodem. Het duurde niet lang of het ongerief daarvan liet zich levendig gevoelen. In alle landen riep de behoefte beperkingen van de regtsbevoegdheid der kerk in het leven. In Engeland dagteekenen die reeds van 60 jaren voor de verovering der Noormannen. Tot elke vervreemding van eenig vast goed aan de doode hand [3])

---

[1]) Gutachten der Kielsche Hoogeschool in de Städelsche zaak; DE BROUCKERE et TIELEMANS, Repertoire du Droit Administratif op het woord *fondation;* v. SAV., Syst. II. § 93; MERLIN, Repertoire op het woord *institution d'héritier.*

[2]) BLACKSTONE, Commentaires sur les lois Anglaises. HALLAM, Histoire Constitutionelle de l'Angleterre. LOUIS BLANC, Histoire de la Révolution Française. DE BROUCKERE et TIELEMANS, l. l. ALZOG, Histoire de l'église.

[3]) Doode hand, todte Hand, main morte, manus mortua; velerlei

werd de toestemming des Konings vereischt. De vindingrijkheid van het menschelijk vernuft maakte de ontduiking der wet talrijk en de zwakheid van vele vorsten durfde aan de magtige kerk het noodige verlof niet weigeren. Daardoor werd men tot het vaststellen van strengere bepalingen genoopt. In Duitschland verbood Keizer HENDRIK in den jare 1203 de kerkelijke instellingen door koop, schenking of erfstelling eenigen grondeigendom te verwerven. In gelijken zin vindt men verordeningen van MARGARETHA VAN HENEGOUWEN en van haren zoon GUI VAN DAMPIERRE (1263), van hertog JAN VAN BRABAND (1312), van PHILIPS DEN SCHOONE (1446 en 1451), van KAREL V bij Placaten van 18 Mei 1515, 19 Oct. 1520, 20 Maart 1524 en 28 Februarij 1528, van PHILIPS II bij Placaat van 21 Nov. 1587, van ALBERT en ISABELLA bij Edict van 25 Nov. 1618. Ook de hertogen van Gelderland legden in 1441, 1469 en 1532 aan de kloosters den pligt op hunne toestemming te vragen, wilden zij een gedeelte van den Gelderschen bodem in eigendom verwerven. Doch waartoe hier meerdere bijzondere bepalingen op te noemen? Overal gevoelde het staatsgezag de behoefte zich tegen een' verderen aanwas van de bezittingen der geestelijkheid te verzetten, maar vaak was het buiten magte dien te keeren. Eerst in de achttiende eeuw zag het zijne pogingen met goed gevolg bekroond. Toen werden de verordeningen der Fransche Parlementen en de Edicten der Vorsten, met name die van LODEWIJK

---

uitlegging heeft men aan deze benaming gegeven; mij, gelijk den meesten schrijvers, schijnt deze de beste: de goederen, die aan kerken, kloosters en andere diergelijke inrigtingen, die niet sterven, kwamen, werden onvervreemdbaar en aldus aan het verkeer onttrokken, van deze konden de vorsten en heeren geene overgangsregten (droit de mutation) heffen.

XV (van August. 1749), van STANISLAS, verdreven Koning van Polen als hertog van Lotharingen (12 Junij 1759), en van MARIA THERESIA (15 Sept. 1753) krachtiger dan ooit te voren gehandhaafd.

Al deze verordeningen hadden enkel onroerende goederen op het oog. Roerende goederen konden zoowel om niet als onder bezwarenden titel door wettig bestaande ligchamen verkregen worden. Het Beijersche Amortisationsgesetz van 13 Oct. 1764, sedert onderscheiden malen uitgebreid en hernieuwd en in de landen van het oude Keurvorstendom nog heden ten dage van kracht, gedoogt nimmer eenige vervreemding van immobilia aan geestelijke corporaties en zelfs geene gift, legaat of erfstelling voor eene waarde van meer dan ƒ 2000. In Baden wordt voor elke making of schenking aan de doode hand, welker waarde ƒ 1500 te boven gaat, toestemming van Staatswege vereischt. In het Groot-Hertogdom Hessen kan, volgens eene verordening van 6 Julij 1832, eene kerkelijke inrigting niet het geringste zonder verlof der wereldlijke magt verkrijgen. In Saxen-Meiningen en Altenburg zijn enkel onroerende goederen aan deze beperking onderworpen. Wil in Pruissen eenige instelling of corporatie eene gift aannemen die meer dan 1000 Thlr. bedraagt, dan moet zij de toestemming der Overheid vragen. In Oostenrijk wordt die vereischt, zal eenige making of schenking van onroerende goederen, ten behoeve van kerkelijke instellingen geldig wezen. Dáár mogen de meeste geestelijke orden van hare leden op geenerlei wijze meer dan ƒ 1500, enkele vereeningen van geestelijke zusters, die zich aan het onderwijs en de verzorging der zieken wijden, tot ƒ 3000 ontvangen. Ook bij uitersten wil mogen de leden die som niet vergrooten [1]). Deze

[1]) BLACKSTONE, Commentaires sur les lois Anglaises; DE BROUC-

korte schets van den inhoud der vreemde wetgevingen sluite met de Engelsche. Volgens deze behoeft ook thans een regtspersoon tot elke eigendomsverkrijging magtiging des Konings.

Wij zagen de kerk in den beginne vervolgd, daarna heerschend, vervolgens in strijd met het Staatsgezag en eindelijk overwonnen. Te ligt is men genegen de zaak enkel uit het oogpunt van een strijd tusschen het geestelijk en wereldlijk gezag te beschouwen. Ook zonder dit terrein te betreden zal eene bedaarde overweging ons met de nieuwere wetgevers doen instemmen. Het is eene in de wetenschap erkende waarheid dat landerijen, in het bezit van stichtingen en corporatien, zelden zoo goed bebouwd worden als die aan bijzondere personen behooren. De kapitalen, in de handen dier instellingen, worden tot geene winstgevende ondernemingen gebezigd en kunnen dus nimmer strekken tot vermeerdering van den nationalen rijkdom. Maar rijke kloosters dragen zooveel bij tot leeniging der armoede, die kanker onzer hedendaagsche maatschappij. Waar ze bestonden of bestaan, leed of lijdt niemand gebrek. Schoone schildering! Jammer dat ze de verdienste der waarheid mist! Werden de schatten der geestelijke orden steeds ten behoeve der noodlijdenden besteed? Al geschiedde zulks, dan konden de kloosters, op zeer ongelijken afstand van elkander gelegen, toch in de plaatselijke behoeften niet voorzien. Zij

---

KERE et TIELEMANS, l. l.; Groot Placaatb. I. bl. 1471 en 1589; Staats-Lexicon van ROTTECK en WELCKER op het woord *Kirchenvermögen;* SCHOMAKER, Consultatien, III. n°. LII; WEISKE, Rechtslexicon op het woord *Bayern;* MERLIN, Repertoire op de woorden *institution d'héritier* en *main morte* (*gens de*); op deze plaats vindt men de uitvoerige verordeningen van LODEWIJK XV en van MARIA THERESIA letterlijk medegedeeld; HERMENS, Handbuch der Staatsgesetzgebung über den christlichen Cultus.

openden hare deuren voor bedelaars en landloopers [1]. Zal men de armoede met goed gevolg te keer gaan, dan moet men aan allen, gezond van lijf en leden, arbeid verschaffen. Vermeerdering der algemeene welvaart en hulpbronnen zal ook hier gunstig werken; men neme des noods, zijne toevlugt tot werkhuizen [2]. Geene krachten moeten ongebruikt verloren gaan. Slechts zwakken en ouden van dagen behooren verzorgd te worden.

Deze en andere redenen, tot welker ontwikkeling de tijd mij niet gegund was, raden den wetgever geenen regtspersoon te vergunnen vaste goederen te verkrijgen of eene erfmaking of schenking van eenigzins aanzienlijke waarde aan te nemen, zonder toestemming der Overheid. Bij onroerende goederen is het ligt toezigt te houden [3]; niet alzoo bij roerende; daar is de baan effen, die leidt tot ontduiking der wet. Oordeelt men het noodig, dan bedreige men, gelijk in Pruissen [4], eene strenge straf tegen de bestuurders van zedelijke ligchamen en stichtin-

---

[1]) Opmerkelijk is het dat Italie, bij uitnemendheid rijk aan geestelijke instellingen, nog heden ten dage het vaderland der bedelaars is.

[2]) Hun, die steeds voorbeelden in de oudheid zoeken, zal het troostrijk zijn te vernemen dat die reeds in het oude Egypte bestonden. Men zie Encyclopédie op het woord *mendiant*.

[3]) Zal eene ongeoorloofde vervreemding van goederen aan de doode hand nietig zijn, gelijk in het vroegere en hedendaagsche Fransche regt, of zullen die goederen aan den Staat vervallen, gelijk vroeger in Lotharingen. Zou eene bepaling in laatstgemelden zin van hardheid vrij te pleiten zijn? Doeltreffend ware zij gewis. Bepaalt men zich tot het uitspreken der nietigheid en wordt er binnen dertig jaren door den wettigen eigenaar geene revindicatie ingesteld, dan is de regtsvordering verjaard en kan het zedelijk ligchaam niet tot teruggave gedwongen worden.

[4]) De boete, die bij overtreding de bestuurders treft, kan klimmen tot de helft van de ontvangen som. Wet van 13 Mei 1833.

gen, die, in spijt der wettelijke verordeningen, giften aannemen. Doch ook dit zal de naleving der wet niet verzekeren; waarden, die van hand tot hand worden overgegeven, ontgaan het oog van den regter. Hoe zelden zal men hier het misdrijf vermoeden, veelmin het wettig bewijs er van kunnen leveren? Te meer daar godsdienstige beweegredenen bij velen eene pia fraus zullen regtvaardigen. Er zijn twee middelen, die bij de geestelijke orden niet zonder werking zullen blijven. Het eene is den kloosterlingen alle regt op de erfopvolging bij versterf te ontzeggen en hen tevens onbekwaam te verklaren, bij uitersten wil of schenking, voordeelen te genieten [1]). Het andere is hun de goederen slechts als vruchtgebruikers te laten en dus alle regt tot beschikking over deze te ontnemen [2]). Harde maatregelen voorwaar, die alleen door eene gebiedende noodzakelijkheid gewettigd kunnen worden. Mogt men ze onmisbaar achten, dan moeten ze ophouden te werken, zoodra de leden der orde in de wereld terugkeeren. Anders zou het den schijn hebben alsof men hen door den prikkel der armoede tot nakoming hunner gelofte wilde dwingen.

Ik heb geen oogenblik geaarzeld dit als slotsom van mijn onderzoek mede te deelen, ofschoon ik mij niet verberg dat de ontwikkelde denkbeelden door sommigen onbepaald zullen worden veroordeeld. Mogten die ijveraars in het oog houden, dat in Belgie en Frankrijk geene andere orden dan sommige geestelijke zusters bur-

---

[1]) Een gelijk verbod vindt men uitgevaardigd voor Holland en Zeeland door Philips van Bourgondie bij Placaat van 1446, als de kloosters weigerden den staat van hun vermogen te openbaren. Groot Placaatb. I. bl. 1471.

[2]) Het eigenbelang der erfgenamen is dan de beste waarborg dat het doel des wetgevers zal worden bereikt.

gerlijke regtsbevoegdheid bezitten. Zullen zij meer eischen dan zelfs NAPOLEON III hun schonk?

Eene laatste bedenking tegen de erkenning van vereeningen als regtspersonen was uit het belang de schatkist geput. Van de goederen, die in handen van dergelijke instellingen zijn, worden nimmer overgangsregten betaald; en men vreesde dat dit niet zonder invloed op de opbrengst onzer belastingen zou blijven. Bepalingen, als de voorgestelde, zouden dien invloed niet groot maken. Ook kan men het geopperd bezwaar te gemoet komen. Men heffe op periodieke tijdstippen, b. v. om de dertig jaren, van alle goederen in de doode hand eene belasting. Bij effecten, schuldvorderingen en dergelijke kan men, door het opleggen van den eed, de bestuurders tot eene waarachtige opgave nopen. Zoo ooit, dan is meineed hier, waar persoonlijk belang buiten spel is, zeker niet te vreezen. Vraagt men welligt waartoe eene erkenning der vereeningen als regtspersoon bij zulk eene beperking der bevoegdheid tot goederen-bezit? mijn antwoord is eenvoudig: ik wil geen regt geheel ontnemen, waar het onder toezigt der Overheid niet kan schaden. Name men een ander stelsel aan, dan zou zelfs op naam eener *societeit* niet gehandeld kunnen worden, maar de leden zich persoonlijk moeten verbinden. De vereeningen zijn in ons vaderland nu eenmaal in het bezit der regtsbevoegdheid; eene opheffing van deze zou menig ongerief doen geboren worden.

De redenen, die bij inlandsche regtspersonen beperkingen aanraden, pleiten in veel sterkere mate voor eene toepassing van deze bij ligchamen, die, in het buitenland gevestigd, op Nederlandschen bodem eigendommen willen verkrijgen. Hetzelfde kan men zeggen van beschikkingen, door Nederlanders ten behoeve van dergelijke instellin-

gen gemaakt. Dus begrepen het ook de Beyersche [1]) en Pruissische [2]) wetgevers. De laatste strafte eene uitkeering, zonder voorafgaande toestemming des Konings, van het aan vreemde inrigtingen geschonkene, met eene geldboete, die tot het dubbel der gedane uitkeering bedragen kan.

---

[1]) Verordnung van 10 Nov. 1811 (Regierungs-Blatt von 1811 s. 1720).

[2]) Gesetz von 13 Mai 1833 en van 4 Mei 1846; medegedeeld bij Hermens, l. l. II. s. 882 en IV. s. 1043.

REGLEMENT

voor het Kerkbestuur der Roomsch-Katholijke Gemeenten in het District van Gelderland, door den doorluchtigen Heer A. ANTONUCCI, Vice-Superior dezer Missie, bij besluit van den 25 Julij 1834 n°. 995, vastgesteld en bevolen.

Art. 1.

Het Kerkbestuur der Statie .... wordt uit naam der Geestelijke Overheid uitgeoefend door den tijdelijken Pastoor en door .... leden der gemeente, onder de benaming van *Kerkmeesters*, welker getal door den Aartspriester naar gelang der werkzaamheden zal worden bepaald.

Art. 2.

De Kerkmeesters zullen gedurende twee achtereenvolgende jaren in dienst blijven; jaarlijks zal er een hunner naar volgorde aftreden, die echter weder verkiesbaar zal zijn.

Art. 3.

Voor den aftredenden Kerkmeester, alsmede in geval van buitengewone vacature, zal de Pastoor met de overblijvende leden eene nominatie maken van twee personen, en aan den Aartspriester inzenden, die daaruit den nieuwen Kerkmeester zal verkiezen of eene nieuwe nominatie zal bevelen.

Art. 4.

De Kerkmeesters zullen in het volle genot hunner burgerlijke regten moeten wezen, en elkander niet nader mogen bestaan dan in den derden graad van bloed- of aanverwantschap volgens canonieke berekening.

Art. 5.

Tot Kerkmeesters zijn niet verkiesbaar diegenen, die met den tegenwoordigen of eenen voorgaanden Pastoor eenigen tijd in openbare oneenigheid hebben geleefd; alsmede die niet lezen of schrijven kunnen, of wel aannemers zijn of leveranciers van eenig werk van aanbelang, hetwelk uit de kerkekas moet worden bekostigd.

Er zal in de bepaling van dit en het vorige artikel door den Aartspriester kunnen worden gedispenseerd.

Art. 6.

Bovendien zijn van het Kerkmeesterschap uitgesloten allen, die niet in staat zijn op eene wettige wijze hunne eigene goederen te bestieren, alsmede zij, die aan hunne Paaschpligten niet voldoen, of zich aan een openbaar slecht levensgedrag schuldig maken, om welke redenen door den Aartspriester een Kerkmeester ook van het Kerkmeesterschap kan worden ontslagen.

Art. 7.

De werkzaamheden der Kerkmeesters bestaan in het steeds behulpzaam zijn aan den Pastoor, in het bestuur en onderhoud der kerkelijke inkomsten, goederen en gebouwen. — Zij zorgen voor het betamelijke inkomen van

den Pastoor en in het bijzonder, waar de Pastoors een vast tractement genieten, dat dit tractement op den tijd stiptelijk worde voldaan.

In gemeenten, waar de Pastoor een inkomen uit eene collecte door de Gemeente heeft, doen zij deze collecte, tenzij het gebruikelijk ware dat deze collecte op eene andere wijze geschiede. Zij verzamelen de liefdegiften voor de kerk. Zij ontvangen de plaatsgelden en andere kerkelijke inkomsten op de gebruikelijke wijze; zij zijn den Pastoor behulpzaam in zijne zorg voor het onderhoud en de noodige reparatien der kerk, pastorij en huis en andere kerkelijke gebouwen, en trachtten hem in staat te stellen om de kerkelijke noodwendigheden en versierselen aan te schaffen en te onderhouden.

Hunne bemoeijenis zal zich echter niet mogen uitstrekken over hetgeen wat betreft de diensten, plegtigheden en gebruiken, welke in de kerk plaats hebben, al hetwelk den Pastoor alleen toekomt te regelen, volgens de wetten der Katholijke Kerk.

Art. 8.

De Pastoor roept de Kerkmeesters bijeen, als dit wordt noodig geoordeeld; hij heeft onder zijne bewaring de inventarissen van alle roerende goederen der kerk, alsmede van alle fundatien met de verpligtingen er aan verbonden, moetende een dubbel van een en ander, door den Pastoor en Kerkmeesters geteekend, bij den Aartspriester worden gedeponeerd.

Hij houdt het Kerkeboek met naauwkeurige aanteekening van ontvangsten en uitgaven, tenzij hij, onder toestemming van den Aartspriester oordeelt een lid van het Kerkbestuur tot Boekhouder en Thesaurier aan te stellen.

Art. 9.

Elke maand, of in kleine gemeenten met toestemming van den Aartspriester, elke derde maand en wel binnen de eerste week zal de Pastoor de rekening van inkomsten en uitgaven opmaken of doen opmaken, en den oudsten der Leden met de uitkomst hiervan bekend maken.

Art. 10.

Alle drie of zes maanden, naar belang het de werkzaamheden zullen vorderen, vergadert het Kerkbestuur om de belangen der Kerk, welke hetzelve zijn toebetrouwd, na te gaan en te regelen, in welke vergadering ten minste de helft der Kerkmeesters zal moeten tegenwoordig zijn, en tot welke Vergadering de Pastoor behoorlijk alle leden zal bijeenroepen.

Art. 11.

Alle loopende zaken, die tusschen de laatste en de volgende Vergadering voorkomen, welke van gering belang en noodzakelijk zijn, zullen door den Pastoor behandeld worden, die in de eerstkomende Vergadering hiervan kennis aan de leden geven zal; doch in zaken van meerder aanbelang of die de som van vijfentwintig gulden te boven gaan, zal de Pastoor telkens, zoo deze geen uitstel lijden kan tot de volgende gewone Vergadering, de Leden van het Kerkbestuur bijeen roepen en zal bij meerderheid van stemmen daaromtrent beslist worden, en in geval de stemmen staken, zal de Pastoor eene beslissende stem hebben. Ingeval men tot geene beslissing komen kan en in alle belangrijke geschillen zal de zaak aan den Aartspriester voorgedragen en door zijne uitspraak beslist worden.

Art. 12.

Eenmaal des jaars en wel voor of op den 2 Februarij zal de Pastoor de Rekening door hem of door den Boekhouder opgemaakt, van alle Ontvangsten en Uitgaven van het loopende jaar, alsmede van de restanten der voorgaande jaren, indien die er mogten zijn, met de noodige bescheiden moeten overleggen aan de daartoe zamengeroepen Kerkmeesters, welke in orde bevonden zijnde, door alle tegenwoordige leden van het Kerkbestuur moeten onderteekend worden.

Ter dezer gelegenheid zullen ook de Inventarissen der Kerkelijke roerende en onroerende goederen worden herzien en geverifieerd. Aan den Aartspriester zal binnen acht dagen na den afloop dezer Vergadering van deze verrigtingen, alsmede van de sommen der ontvangsten en uitgaven, het saldo en andere bijzonderheden worden kennis gegeven, zullende bovendien de Aartspriester jaarlijks of anderzins de geheele rekening opnemen, zoo dit door den Vice-Superior wordt noodig geoordeeld.

Art. 13.

Het Kerkbestuur kan noch mag eenige gelden of goederen behoorende tot deszelfs administratie vervreemden, dezelve met schulden beladen, kerkelijke gebouwen oprigten of eenige buitengewone reparatien aan dezelve ondernemen, geene regterlijke actien of processen, hetzij als aanlegger of verweerder beginnen, zonder vooraf het gevoelen van den Aartspriesters daaromtrent gevraagd en zijne toestemming verkregen te hebben, die, in geval de zaak van grooter belang geoordeeld wordt, zich deswege tot den Hoogwaarden Heer Vice Superior zal wenden.

Art. 14.

Er zal in een der Kerkelijke gebouwen op eene veilige plaats eene kist met twee verschillende sloten geplaatst zijn ter bewaring van het geld en alle andere effecten behoorende tot het kerkbestuur. Van deze verschillende sloten zal de eene sleutel bij den Pastoor en de andere onder een der Kerkmeesteren berusten, en zal deze kist in geen geval mogen geopend worden, dan in tegenwoordigheid van den Pastoor of den Aartspriester.

Art. 15.

De interpretatie in kas van verschil over het regt verstaan van een of ander artikel of verandering van dit Reglement blijft aan den Vice-Superior voorbehouden, terwijl de uitspraak hierover in zijnen naam door den Aartspriester zal worden bekend gemaakt.

Hier kunnen bij de invoering van dit Reglement door den Aartspriester met overleg van het Kerkbestuur, als hij zulks noodig acht, eenige artikelen worden bijgebragt.

Aan elken Pastoor en Kerkmeester zal bij de aanvaarding hunner bediening dit Reglement worden voorgelezen en door hem, voor de uitoefening van eenige bediening als Kerkmeester, worden geteekend, ter verklaring dat zij hetzelve in alles stiptelijk zullen naleven.

(get.) M. Terwendt.
Aartspr.

7/31/29 [illegible]